

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJS INSTITUTAS
EDUKOLOGIJS KATEDRA**

**BRIGITA ČIUPAILAITĖ
VERSLUMO EDUKOLOGIJS MAGISTRANTŪROS
NUOLATINĖS STUDIJS**

**PAGRINDINĖS MOKYKLOS MOKINIŲ POŽIŪRIS Į JŲ
VERSLUMO UGDYMĄ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė : *Doc. Dr. G. Žibėnienė*

Vilnius, 2012

**MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY
FACULTY OF SOCIAL POLICY
INSTITUTE OF EDUCOLOGY
DEPARTMENT OF EDUCOLOGY**

**BRIGITA ČIUPAILAITĖ
EDUCOLOGY OF ENTREPRENEURSHIP MASTER OF ARTS
FULL-TIME STUDIES**

**THE ATTITUDE OF STUDENTS OF A BASIC SCHOOL TOWARDS
THEIR ENTREPRENEURSHIP EDUCATION**

MA thesis

Supervisor: Doc. Dr. G. Žibėnienė

Vilnius, 2012

TURINYS

IVADAS	8
1. VERSLUMO UGDYMO TEORINIAI ASPEKTAI	12
1.1 Verslumo samprata.....	12
1.2 Verslumo ugdymo samprata.....	16
1.3 Verslaus žmogaus gebėjimai ir asmeninės savybės	19
2. VERSLUMO UGDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS LIETUVOS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISINIAI DOKUMENTAI	24
2.1 Lietuvos Respublikos verslumo ugdymo teisinių dokumentų analizė.....	24
2.2 Europos Sąjungos verslumo ugdymo teisinių dokumentų analizė	29
3. VERSLUMO UGDYMAS PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE	33
3.1 Verslumo ugdymo pagrindiniame ugdyme apžvalga.....	33
3.2 Verslumo ugdymo integravimas į kitus ugdymus dalykus.....	40
3.3 Verslumo ugdymo apžvalga užsienyje.....	45
4. ALYTAUS VOLUNGĖS PAGRINDINĖS MOKYKLOS MOKINIŲ POŽIŪRIS Į JŲ VERSLUMO UGDYMĄ. TYRIMO ANALIZĖ	51
4.1 Tyrimo metodologija	51
4.2 Tyrimo duomenų analizė	53
IŠVADOS	70
REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS	73
SANTRAUKA	79
SUMMARY	80
PRIEDAI	81

PAGRINDINĖS SĄVOKOS:

- **Bendrieji gebėjimai** - tai asmeninį pasitenkinimą, socialinę integraciją, aktyvų pilietiškumą ir užimtumą skatinantys gebėjimai (Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija „Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų“, 2005).
- **Gebėjimai** - išugdyti, išlavinti gabumai. (Liet. kalbos žodynas)
- **Įgūdis** - kartojimu įgytas sugebėjimas įvykdyti kurį nors praktinį veiksma. (Liet. kalbos žodynas)
- **Metodas** - tikslo siekimo, veikimo būdas, veiklos tvarka, sąmoningai naudojama kokiam nors tikslui pasiekti. (Liet. kalbos žodynas)
- **Mokinys** – asmuo, kuris mokosi. (LR Švietimo įstatymas, 2011)
- **Pagrindinio ugdymo paskirtis** – suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau. (LR Švietimo įstatymas, 2011)
- **Požiūris** - konkreti pažiūra, nusistatymas. (Liet. kalbos žodynas)
- **Priemonė** - būdas, veiksmas kam nors įvykdyti, atlikti. (Liet. kalbos žodynas)
- **Projektas** - planinga ir organizuota veikla, kurios tikslas - įveikti užduotį ar išspręsti problemą taip, kad pasiektume norimą rezultatą. (LR švietimo ir mokslo ministro 2004 m. balandžio 30 D. įsakymas nr. ISAK/624 „Dėl technologinio ugdymo programos ir standartų įgyvendinimo“)
- **Respondentas** - tyrimo dalyvis (tiriamasis), užpildęs anketą ar atsakęs į klausimus. (Liet. kalbos žodynas)
- **Ugdymas** - dvasinių, intelektinių, fizinių asmens galių auginimas bendraujant ir mokant. (LR Švietimo įstatymas, 2011)
- **Ugdymo tikslas** – ugdymo turinį pritaikyti taip, kad kiekvienas mokinys pagal savo poreikius ir išgales bręstų kaip asmenybė, ugdytųsi pilietinę ir tautinę savimonę, įgytų kompetencijų, būtinų tolesniam mokymuisi ir prasmingam, aktyviam gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje. (2006–2012 metų bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategija)
- **Ugdymo turinys** – integruota žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų sistema. (LR Švietimo įstatymas, 2011)

- **Verslumas** - asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t.y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus.(Ekonomikos raštingumo ir verslumo strategija, 2004).
- **Verslumas** - tai įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti (Lydeka 1998)
- **Verslumo ugdymas** apima žinias, įgūdžių ugdymą, nuostatas ir asmenines savybes, atitinkančias mokinių amžių ir suvokimo lygį. (Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija 2004)
- **Verslumo įgūdžiai** – pasitikėjimas savimi, kryptingumas, nebijojimas rizikuoti (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001 m.).
- **Vertybės** - specifinės mus supančio pasaulio objektų ir reikšmių charakteristikos, turinčios teigiamą reikšmę žmogui, kolektyvui, visuomenei. (Liet. kalbos žodynas)

PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS

1 pav. Skirtingos verslumo sąvokos, dominuojančios įvairioje literatūroje.....	13
2 pav. Pagrindiniai verslumo komponentai (Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005)	15
3 pav. Verslumo ugdymas	17
4 pav. Asmeninių savybių tobulinimas ugdant verslumą.....	22
5 pav. Verslaus žmogaus savybių rinkinys (Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005)	23
6 pav. Mokomieji dalykai, į kuriuos integruotas verslumo ugdymas.....	46
7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.)	52
8 pav. Nuosavo verslo pradėjimas.....	54
9 pav. Verslininkams priskiriamos savybės	55
10 pav. Turimos mokinių savybės.....	56
11 pav. Pamokų metu ugdomos verslumo savybės	57
12 pav. Verslus žmogus.....	58
13 pav. Savybė būtina versliam žmogui.....	58
14 pav. Pamokos, kuriose ugdomas verslumas	61
15 pav. Pamokose ugdomo verslumo būdai	62
16 pav. Priemonės padėsiančios, verslumo ugdymui tapti populiariesniam, nuomonių pasiskirstymas 11-12 metų mokinių.	63
17 pav. Priemonės padėsiančios, verslumo ugdymui tapti populiariesniam, nuomonių pasiskirstymas 13-14 metų mokinių.	63
18 pav. Priemonės padėsiančios, verslumo ugdymui tapti populiariesniam, nuomonių pasiskirstymas 15-16 metų mokinių	64
19 pav. Apie verslumą daugiausiai sužino	65
20 pav. Verslumą ugdytis skatina.....	65
21 pav. Priežastys, trukdančios ugdytis verslumą.....	66
22 pav. Sritys, kuriose reikalingas verslumas	67

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Įgimtos ir įgytos verslumo savybės	21
2 lentelė. Integruojamos veiklos sritys	34
3 lentelė. Integruojamos ekonomikos ir verslumo žinios ir gebėjimai į kitus dalykus 5–8 klasėse.....	35
4 lentelė. Integruojamos ekonomikos ir verslumo žinios ir gebėjimai į kitus dalykus 9 –10 klasėse....	37
5 lentelė. Savybių išskyrimas pagal svarbą.	59
6 lentelė. Savybių išskyrimas pagal svarbą.	59
7 lentelė. Savybių išskyrimas pagal svarbą.	60

ĮVADAS

XXI-ojo amžiaus kontekste, Lietuva yra maža globalios pasaulio bendruomenės narė. Lietuvos bei jos piliečių sąsaja su kitomis valstybėmis bei jų žmonėmis nuolat auga ir įgyja vis svarbesnę reikšmę. Kuriant visuotinę gerovę būtina daugiau dėmesio skirti kiekvienam Lietuvos žmogui: skatinti jo kūrybingumą, verslumą, norą dirbti ir uždirbti. Europietiškos gerovės pagrindas – klestinti, išsilavinusi, konkurencinga ir atvira šalies ekonomika. Europos kontekste, švietimas ir mokymas tapo žmogiškųjų išteklių prioritetu, sutelkiant dėmesį į mokymąsi visą gyvenimą. Vakarų pasaulyje ir besivystančiose šalyse verslumo idėjos jau nebe naujiena, o į Lietuvą verslumo idėjos dar tik atkeliauja, todėl nagrinėjama tema yra aktuali ir pakankamai nauja.

Šiuolaikinių demokratijų pagrindas yra rinkos ekonomikos sistema. Šiame kontekste ypač svarbus ekonominis švietimas ir supratimo apie verslą ugdymas. Ekonominis raštingumas – tai adekvatus amžiui asmens nuostatų, gebėjimų ir žinių lygis, leidžiantis jam orientuotis ekonominiame ir bendruomenės gyvenime, padedantis aktyviai ieškoti jame savo vietos. Tai yra susiję su visuomenės požiūrio (pozicijos) formavimu, turinčiu įtakos visiems pertvarkos procesams ir jų greičiui, kita vertus, tai kiekvienam piliečiui reikalingos žinios ir įgūdžiai, nes ekonominiai santykiai apima visas gyvenimo sritis ir etapus. Visuomenės poreikis ekonominėms žinioms yra didžiulis ir švietimo sistemos uždavinys – padėti šį poreikį patenkinti (Ekonomikos raštingumo ir verslumo strategija, 2004). Sutelkiant dėmesį į verslumą grindžiamą požiūrį ir elgseną, svarbus vaidmuo tenka švietimui, pradedant net ir pradine mokykla. Mokykla - tai ta institucija, kuri privalo sudaryti sąlygas, padedančias mokiniui išsiugdyti atsakomybės, humanizmo ir demokratijos principais bei vertybėmis pagrįstą dorovinę ir pilietinę savimonę bei nuostatą vadovautis šiomis vertybėmis savo gyvenime ir veikloje (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002).

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo svarba tapo itin aktuali 2000 metais priėmus Lisabonos strategiją, kurioje akcentuojamas konkurencingumas, integracija, jaunimo užimtumas ir verslumas. Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003), kaip pagrindinis švietimo įstaigų ugdymo tikslas nurodomas: „išugdyti asmenį, pajėgų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės gyvenimo problemas“. LR vyriausybės Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatose ir Lietuvos „Švietimo visiems“ veiksmų plane 2003–2015 metams, teigiama, jog „būtina siekti, kad ekonominio raštingumo ir verslumo pagrindai būtų suteikti pagrindinės mokyklos mokiniams, pageidaujantiems gimnazistams, kolegijų ir universitetų studentams bei profesinių

mokyklų moksleiviams.“ Verslumo ugdymas, viena iš prioritetinių sričių, apimanti žinių taikymą, įgūdžių ugdymą, nuostatas ir asmenines savybes, atitinkančias mokinių amžių ir suvokimo lygį.

Lietuvos moksliniuose darbuose verslumo ugdymas nagrinėjamas įvairiais aspektais. Dažniausiai moksliniuose darbuose nagrinėjama verslininkystė, verslo ir verslumo sąvokos, smulkaus ir vidutinio verslo tendencijos, verslininkams būdingos savybės: Z. Lydeka (2001), G. Strazdienė ir A. Garalis (2005), A. Baležentis (2010). Skirtingų grupių verslumo samprata (Armonas, 2006), pedagogų požiūrį į mokinių verslumo ugdymo prielaidas nagrinėjo: V. Beresnevičiūtė (2007), I. Zaleskienė ir L. Žadeikaitė (2008) ir kiti. Mokinių verslumą ir su juo susijusias problemas nagrinėjo L. Žadeikaitė: (2007), A. Župerka (2009). Studentų verslumo tobulinimo aspektus analizavo : G. Strazdienė ir A. Garalis (2006), A. Župerka (2010), P. Zakarevičius ir V. Lukoševičius (2011) ir kiti. Tirtas verslumo skatinimas aukštajame moksle, remiantis Europos Sąjungos dokumentų analize (Stokaitė, 2012), Verslumo įgūdžių ugdymą kaime tyrė (Atkočiūnienė, Slavickienė, Petrulienė, Gelažiūtė, Subačiūtė, Juodenytė, 2011), verslumo gebėjimų raišką kryptingo ugdymo sąlygomis (Gevorgianienė, Galkienė, Grincevičienė, 2008). Analizuota verslumo ugdymo reikšmė ir besimokančiųjų įgyjami verslumo gebėjimai (Strazdienė, 2006), verslumo ugdymas profesiniame mokyme (Paulionienė, 2007), tirtas studentų požiūris į verslumą (Jalagaitė, 2008), verslumo kompetencijos ugdymas praktinio mokymo firmoje (Strazdienė, Garalis, 2005). Nagrinėjama verslumo edukologijos studijų programą įgyvendinančių dėstytojų samprata apie verslumą ir verslumo ugdymą (Dudaitė, Žibėnienė 2012). Lietuvoje tyrimų apie verslumo ugdymą pagrindinėse mokyklose nėra atlikta.

Temos naujumas – Lietuvoje verslumo sąvoka yra labai jauna ir tyrimų, dėl pagrindinės mokyklos mokinių nuomonės apie verslumą bei jų požiūrį į tai, nėra atlikta.

Temos aktualumas – pagrindinės mokyklos mokinių verslumo ugdymas tampa svarbus bei aktualus šiandieniniame pasaulyje. Besikeičianti technologinė, ekonominė, politinė aplinka bei keliami reikalavimai, skatina mokinius būti kūrybiškais, iniciatyviais, pasitikinčiais savimi, sugebančiais konkuruoti ir būti nepriklausomais. Verslumo ugdymas ir jo metu įgytos žinios bei įgūdžiai leis sėkmingai įsitvirtinti gyvenime, prisitaikyti prie sparčios gyvenimo kaitos.

Tyrimo objektas – pagrindinės mokyklos mokinių požiūris į jų verslumo ugdymą.

Hipotezė - tikėtina, kad verslumo ugdymas pagrindinėje mokykloje yra nepakankamas.

Problema - verslumo savybės, ugdant šiuolaikinį mokinį, darosi vis svarbesnės ir aktualesnės, tad iškyla klausimas, kaip vaikai vertina pagrindinės mokyklos pedagogus, jų pasirengimą išugdyti ir paruošti kūrybišką, drąsą, verslią asmenybę.

Jaunimas – Europos Sąjungos socialinės vizijos prioritetinė sritis, atsižvelgiant į dabartinę krizę, jaunimo žmogiškasis kapitalas turėtų būti dar intensyviau didinamas. Tai svarbus visuomenės išteklius, kurį sutelkus galima pasiekti aukštesnių socialinių tikslų. Jaunimas turėtų būti skatinamas naujoviškai mąstyti ir veikti. Verslumo ugdymas turėtų būti vertinamas kaip priemonė, padedanti stiprinti ekonomiką, kurti darbo vietas, gerinti įgūdžius, skatinti pilietinį aktyvumą, savarankiškumą ir savigarbą. (ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių. Briuselis, 2009.4.27, KOM(2009) 200galutinis)

Darbo tikslas: atskleisti pagrindinės mokyklos mokinių požiūrį į verslumą ir jo ugdymą.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti verslumo ugdymo teorinius aspektus;
2. Išnagrinėti verslumo ugdymą reglamentuojančius Lietuvos ir Europos Sąjungos teisinius dokumentus;
3. Apibūdinti verslumo ugdymo ypatumus pagrindinėje mokykloje;
4. Išsiaiškinti Alytaus Volungės pagrindinės mokyklos mokinių nuomonę apie verslumą ir jo ugdymą.

Tyrimo metodika:

- Teoriniai: mokslinių ir metodinių literatūros šaltinių, magistrinio darbo tematika, analizavimas ir apibendrinimas.
- Empiriniai: anketinė apklausa mokiniams, siekiant ištirti jų požiūrį į verslumo ugdymą.

Tyrimo imtis:

Alytaus Volungės pagrindinės mokyklos 5 – 10 klasių mokiniai. Sudarant imtį naudotas netikimybinis tiriamųjų grupių metodas (kadangi šis metodas pakankamai patikimas tuo atveju, kai gauti rezultatai netransformuojami už tiriamosios grupės ribų (Kardelis, 2002)), nes pasirinkus tiriamuosius, juos lengva apklausti, jie yra greta. Tyrimo imtį sudaro 258 mokiniai. Tyrimo imties nustatymui naudota Paniotto formulė: $n = 1/(\Delta^2 + 1/N)$, kur:

n- reikiamas apklausti respondentų skaičius;

N- tiriamosios visumos narių skaičius;

Δ - paklaida (0,05).

Tyrimo duomenų apdorojimas. Tyrimo duomenys apdoroti Microsoft Excel programa: duomenims suteikiant procentinę išraišką.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 4 skyriai ir išvados. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į skyrius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį. Skyriai suskirstyti į poskyrius, kuriuose analizuojami skirtingi to paties klausimo aspektai. Pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Darbe pateikiama 22 paveikslėliai, 7 lentelės ir 1 priedas.

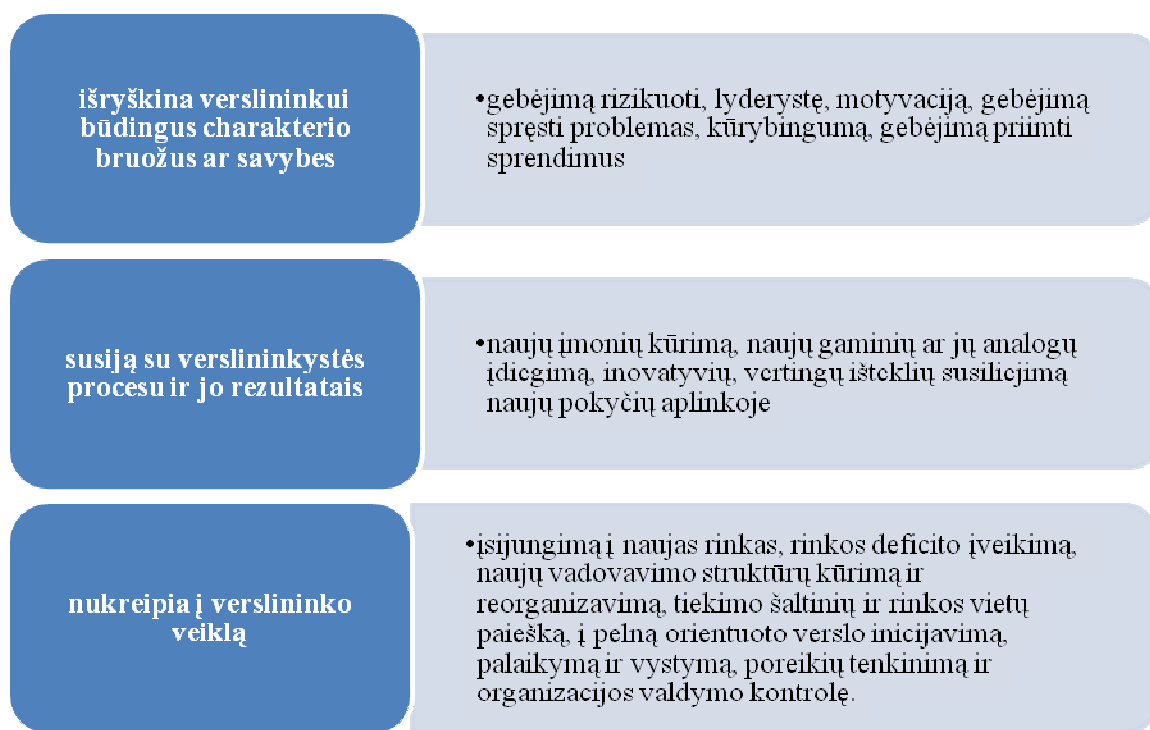
1. VERSLUMO UGDYMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Verslumo samprata

Verslumas yra reikalingas visiems žmonėms ne tik mokslinėje aplinkoje, bet ir kasdieniniame gyvenime, darbe, visuomenėje. Šiuolaikinis verslumo ugdymas karjerai yra bendruomenės ir ugdymo institucijų pastangos, nukreiptos padėti asmenims geriau pasirengti darbui, įgyti prisitaikymo gebėjimų, leidžiančių atitinkamai keistis visuomenei, siekiant, kad darbas taptų reikšmingesnis ir didesnę patitenkinimą teikiančia jų gyvenimo stiliaus dalimi. Pagrindinio ugdymo sistema yra labai svarbi, stiprinant ir formuojant asmens žinias, požiūrį, vertybes, įgūdžius (Gegieckienė L., Grikšienė A. 2009).

Lietuvių kalboje verslumo terminas atsirado ne taip jau seniai, ieškant atitikmens angliškam žodžiui „entrepreneurship“, kilusio iš 13-ojo amžiaus prancūziško žodžio „entreprendre“, kuris galėtų būti verčiamas kaip „ko nors imtis“, „ryžtis“, „kurti“ („to do something“ or „to undertake.“). 1934 m. austrų ekonomistas J. Schumpeter (1934) verslumą apibrėžė kaip kūrybos ir naujovių siekimo procesą. Iki 16-ojo amžiaus, žodis „entrepreneur“ buvo susijęs su žmogumi, turinčiu įsipareigojimų verslo įmonei. Pirmasis, kuris panaudojo šį žodį buvo Ričardas Kantilonas (Richard Cantillon) maždaug apie 1730 metus. Jis nustatė, kad išskirtinė savybė verslininkui – noras prisiimti atsakomybę, finansinę riziką už verslo įmonę. 1800-ųjų pradžioje, ekonomistai Jean-Baptiste Say ir Johnas Stuartas Millis dar labiau išpopuliarino žodžio „entrepreneur“ („verslininkas“) reikšmę akademiniam žodyno vartojimui, pabrėžiant verslininko vaidmenį, kuris turimus išteklius gali paversti daugiau produktyvesniais. (Russell S. Sobel, Entrepreneurship). P. F. Drucker (1985) verslumą apibūdino kaip reagavimą į pokyčius ir atsiradusių galimybių išnaudojimą. Pokyčių galima rasti visur: technologijose, socialinėse normose, verslininko ir klientų elgesyje ir kt.

R. W. Smilor (1996) teigimu, į verslumą nereikia žiūrėti kaip į ekonominį reiškinį, siekiant kurti tik darbo vietas, nes verslumas, kaip ir bet kuris kitas socialinis reiškinys, gali būti pasiekiamas pasitelkiant įvairias dimensijas, priklausomai nuo siekiamų tikslų. M. Sharma (2011) sako, kad verslumas yra „žmogaus sugebėjimas idėjas paversti veiksmis“. Skirtingas verslumo sąvokas, dominuojančias įvairioje literatūroje, L. Gegieckienės ir A. Graikšienės teigimu (cit. pagal P. Kaufmann ir R. P. Dant 1998) suskirstė į tris grupes, kurias remiasi apibrėžimais, kurie:

1pav. Skirtingos verslumo sąvokos, dominuojančios įvairioje literatūroje.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Gegieckienė L., Graikšienė A., 2009 p. 12

C. Turner (2005) teigimu verslumas – tai gebėjimas iškelti ir sėkmingai diegti novatoriškas idėjas, kuriomis siekiama kuo plačiau panaudoti galimybes neapsiribojant esamais moduliais, struktūra ir ištekliais, savanoriškas bendras darbas, rizikavimas, kūrimas, įgyvendinimas,. Verslumas pasižymi strategijų kūrimu, inovatyviomis taktikomis, pavojingų tendencijų ir rinkos pasikeitimų supratimu, drąsia lyderyste, kai kelias į priekį nėra akivaizdus (Shepherd ir Douglas, 1997).

Lietuvos kalbininkai žodį „entrepreneurship“ sulietuvino kaip „verslumas“, kuris siejamas su mokėjimu iš naujo atrasti galimybes, galimybė realizuoti save ir kurti ekonominę arba socialinę vertę. (Bareikienė, 2011). Apibrėžimų apie verslumą yra įvairiausių ir daug, tačiau verslumo sampratą galima nagrinėti dviem aspektais, t.y. siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme - verslumas suprantamas kaip mokėjimas sukurti pridėtinę ekonominę vertę – tai mokėjimas uždirbti pinigų, mokėjimas pritraukti investicijas bei mokėjimas savo veikla sudominti potencialius paslaugos ar prekės vartotojus. Verslumo gebėjimų ugdymas yra tapatinamas su verslo organizavimo ir ekonomikos pagrindų žinių įgijimu. Kalbant apie verslumą plačiąja prasme, susiduriama su problema, nes nėra vieningos nuomonės dėl šio apibrėžimo. Verslumas plačiąja prasme yra ne tik mokėjimas sukurti ekonominę vertę, bet taip pat ir socialinę vertę, kur reikalingos tokios asmeninės savybės, kaip pasitikėjimas

savimi, nebijojimas rizikuoti, kritiškas požiūris, loginis mąstymas, imlumas naujovėms (Gegieckienė L., Graikšienė A. , 2009) Analizuojant verslumo sampratą galima rasti įvairių apibrėžimų, tačiau vieningos nuomonės ar vienareikšmiško apibūdinimo nėra. Įvairūs autoriai pateikia daug verslumo apibrėžčių.

Verslumo apibrėžimuose akcentuojami skirtingi aspektai, tačiau daugelyje iš jų minimas – kūrybiškumas, iniciatyvumas, ryžtas, organizaciniai gebėjimai. Anot, L. Mincienės (cit. Klebanskaja N., Lydeka Z. 1997) šios savybės atsispindi verslumo apibrėžime: „Verslumas – verslui pradėti ir jam tvarkyti reikalingi ypatingi asmeniniai ir dalykiniai žmogaus sugebėjimai: vaizduotė, kūrybiškumas, rizikingas veiklumas, iniciatyva, naujoviškumas, intuicija, vadybos įgūdžiai ir kiti išskirtiniai bei unikalūs sugebėjimai.“

L. Juozaitienės (2003) manymu, verslumas yra sudėtinga savybė, lemianti verslininkystės gyvavimą, kuri yra daugiau kokybinė sugebėjimų bei savybių išraiška. Ji būdinga individualiems žmonėms, pasižyminti veiklumu, iniciatyva, žiniomis bei smalsumu, intuicija ir tvirta vidine motyvacija, polinkiu į naujoves, taupumu, galimybe rizikuoti. Bet koku atveju akcentuojamas žmogaus sugebėjimas organizuoti verslą, įgyvendinti inovacijas, rizikuoti savo turtu, siekiant pelno. Verslumas - tai idėja, mintis. Verslumas – tai žmonės, jų pasirinkimas ir veiksmai pradėti, perimti ar vystyti verslą arba jų įsitraukimas į firmos strateginių sprendimų vykdymą (Žalioji knyga Verslumas Europoje). Verslumas - tai asmens mąstymo būdas ir socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniniam gyvenimui, t.y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus (Lietuvos Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija 2004). 2006m. „Įgyvendinant Bendrijos Lisabonos programą: Verslumu pagrįsto mąstymo puoselėjimas ugdant ir mokant“, pateikiamas toks verslumo apibrėžimas: „Verslumas yra asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmais. Jis reiškia kūrybingumą, naujoves ir pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant tikslų. Tai reikalinga visiems kasdieniniame gyvenime darbe ir visuomenėje, leidžia darbuotojams geriau suvokti savo darbinės veiklos kontekstą ir geriau pasinaudoti galimybėmis, sudaro sąlygas verslininkams pradėti visuomeninę arba komercinę veiklą.“ (Komisijos pasiūlymas dėl rekomendacijos dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų KOM(2005)548, galutinis)

Mincienė (2000) verslumą apibrėžia kaip asmens mąstymą ir veikimą. Verslumas (entrepreneurship) - tai siekimas naujų idėjų, projektų įgyvendinimo, t.y. sugebėjimas organizuoti ir valdyti savo gyvenimo verslą, pelningai gaminti prekes ir teikti paslaugas. Kiekvienas žmogus vienaip

ar kitaip įsivaizduoja savo gyvenimą ir susikuria jo viziją. Norint ją įgyvendinti, reikia kuo efektyviau vadovauti sau, vadinasi, būtina kuo naudingiau panaudoti savo laiką, galimybes, pinigus ir kitus asmeninius išteklius. (Paulionienė, 2007). Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybiniame tyrime (2005) įvardijami pagrindiniai verslumo komponentai, kurie atskleidžia verslumo sampratą siejasi su versliam asmeniui dažniausiai priskiriamomis savybėmis (2 pav.): kūrybingas, stebintis situaciją, aktyviai veikiantis, tolerantiškas, savarankiškas, atkaklus, komunikabilus, bendraujantis, atsakingas, iniciatyvus, motyvuotas, energingas, organizuojantis, kuriantis darbo vietas, veiklus, socialus ir atsakingas.

2 pav. Pagrindiniai verslumo komponentai

Šaltinis: Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005

Išvardinti verslumo aspektai yra reikalingi kiekvienam iš mūsų kasdieniame gyvenime, darbe, visuomenėje. Visos verslumo savybės sudaro sąlygas verslininkams pradėti visuomeninę arba komercinę veiklą, pasinaudojant teikiamomis galimybėmis. Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo norminiais dokumentais (Lietuvos Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija 2004; Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012) galima teigti, kad verslumas-žmogaus požiūris, žinios, įgūdžiai, atspindintys galimybę kurti pridėtinę vertę (tiek ekonominę, tiek socialinę). Taigi, verslumas – veiksmai, paremti asmens gebėjimais, žiniomis bei įgūdžiais. Šis gebėjimas pasireiškia kūrybiškumu, inovatyvumu, pasirengimu rizikuoti, planuojant ir valdant

projektus bei siekiant užsibrėžtų tikslų. „Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje“ (2006) atskleidžiama verslumo ugdymo esmė, kad verslumas – tai asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t. y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus.

Susipažinus su verslumo samprata, galime daryti išvadą, jog nėra vieningos nuomonės apie verslumą. Verslumas yra ugdoma asmens savybė. Galima teigti, kad vyrauja du požiūriai į verslumą. Verslumas – tai daugiau asmeninės savybės, skatinančios kurti ekonominę vertę. Kitas – požiūris nukreiptas į asmenybės ugdymą, asmens savarankiškumą, ryžtingumą, kritišką mąstymą bei gebėjimą kurti socialinę gerovę. Taigi, mokykla yra ta vieta, kurioje reikia pradėti ugdyti žmogų kaip asmenybę, padėti atsiskleisti jo gerosioms savybėms bei paskatinti veikti.

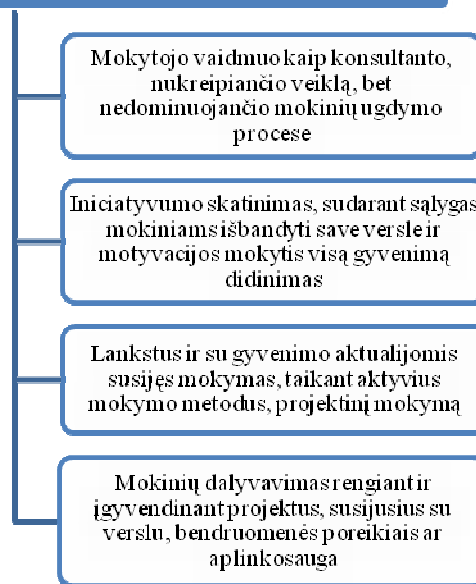
1.2 Verslumo ugdymo samprata

„Kiekvieno jauno žmogaus širdyje dega verslumo ugnelė, kurią dar stipriau įžiebia jų smalsumas, kūrybiškumas, drąsa, noras rizikuoti, išbandyti savo jėgas ir nežabotas entuziazmas bei optimizmas. Taigi, jauni žmonės turi daugelį sėkmingo verslininko savybių, tačiau jiems ne visada yra lengva pristatyti ir pagrįsti savo verslo idėjų realumą investuotojams ir kitiems verslo partneriams“, - teigė moksleiviams skirtame projekte dalyvausianti VU TVM dėstytoja Aistė Miliūtė (2011m.)

Mokykla yra ta vieta, kurioje vaikai yra aktyviai ugdomi, ruošiami gyvenimui. Ugdymas skatina individualiam mokiniui reikalingus teigiamus pokyčius – tokius, kurie jam padėtų tapti pilnaverčiu piliečiu. Remiantis V. Aramavičiene (1998), ugdymas - tai procesas, orientuotas į ugdytinį ir reiškiantis jo pakitimus. Ugdymas „žadina visos asmenybės kaitą, persitvarkymą, tobulėjimą“. Ugdymas – „visuomeninės – istorinės patirties jaunajai kartai perdavimas, siekiant parengti ją gyvenimui ir darbui.“ (V. Rajeckas). Mokykla- ta institucija, kuri pažadina ugdomo žmogaus supratimą ir atsakomybę, kurie galiausiai padeda daryti pažangą, suteikia kryptingą ir teisingą požiūrį į ateitį.

Pagrindiniai verslumo ugdymo tikslai, uždaviniai ir įgijami gebėjimai yra pateikiami 3 paveiksle.

Verzlumo ugdymas

3 pav. Verzlumo ugdymas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Mincienė L., Verzlumo pradmenys, 2000

Ugdymas ir verzlumo ugdymas yra labai panašūs aspektai. Verzlumo ugdymas, skirtingai nuo paprasto ugdymo, skirtas ugdyti asmens gebėjimus idėjas paversti veiksmais. Siekiama išugdyti visus reikiamus gebėjimus, kurie praverstų visuomenėje, nebijoti prisiimti atsakomybę, savarankiškai gyventi, pozityviai veikti savo, šeimos ir visuomenės labui. Švietimo institucijos turi vaidinti svarbų vaidmenį, formuojant jauno žmogaus savimonę, požiūrį į verzlumo sampratą. Galima teigti, kad verzlumo ugdymo tikslas - skatinti kūrybiškumą, naujoves ir savarankišką darbą. Visas šias savybes mokiniai turi išmokti jau mokykloje ir gebėti rodyti asmeninę iniciatyvą, aktyvumą, taip pat būti pasiruošę prisiimti atsakomybę bei tam tikrą riziką, nepaisant to, kad ir kokia veikla jie užsiimtų.

Verzlumo ugdymas pastaraisiais metais yra itin aktualus ir vis stiprėjantis. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos 2004 m. parengtoje Ekonominio raštingumo ir verzlumo ugdymo strategijoje pateikiamas verzlumo apibrėžimas, remiantis Europos Komisijos ataskaitomis:

„Verzlumas – tai asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t.y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus“ (Ekonominio raštingumo ir verzlumo ugdymo strategija, 2004). Kasdieniame gyvenime verzlumą galima pralyginti su naudingų įgūdžių kompleksu. Tačiau, norint aktyviai dalyvauti

visuomeninėje veikloje, pritaipiti prie dinamiško pasaulio, būtina nuolat atnaujinti žinias, būti atviram naujovėms. Visas šias svarbias savybes asmuo privalo įgauti jau būdamas mokykloje. Mokykla privalo paruošti jauną, veržlų, kūrybingą, ryžtingą asmenybę. Tačiau, „reikia, kad mokykla netaptų vien verslininkų ruošimo institucija.“, A. Monkevičius. Turi būti formuojamas ne verslo siekiantis žmogus, o verslus, t.y. darbštus, siekiantis tikslo, kompetentingas, ir t.t. žmogus. Verslumo ugdymo uždaviniai:

- siekiant įtraukti jaunus žmones į konstruktyvią savo krašto ūkinę ir kultūrinę veiklą, sudaryti galimybes susipažinti su tradicijomis, verslo kaita savo regione, šalyje, Europos Sąjungoje, pasaulyje;
- ugdant verslumo gebėjimus, suteikti ekonominių, teisinių, kultūrinių žinių, reikalingų ne tik verslui organizuoti, bet ir dalyvaujant jame kaip darbuotojui;
- ugdant kūrybingumo, atsakingumo, darbštumo, sąžiningumo, numatyto tikslo siekimo vertybines nuostatas, reikalingas tiek versle, tiek asmeniniame gyvenime, mokytis argumentuotai išreikšti savo poreikius, realiai vertinti aplinkybes, rizikuoti priimant sprendimus, planuoti, organizuoti ir kokybiškai įgyvendinti numatytus darbus.

Verslumo ugdymo tikslas – ugdyti mokinių gebėjimus, reikalingus jiems kaip individams ir kaip visuomenės nariams savarankiškai gyventi ir pozityviai veikti savo, šeimos ir visuomenės labui, kad jie sugebėtų prisiimti atsakomybę bei mokėtų gyventi visuomenėje, pagrįstoje rinkos ekonomikos sąlygomis. (Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse metodinės rekomendacijos, 2012). Ugdant verslumą mokyklų programose, dėmesys turi būti skiriamas tiek procesui, tiek ir turiniui. Būtina skatinti mokinių verslumo ugdymą, tobulinti jų ekonominį mąstymą Subalansuota ugdymo sistema jungia žinių įgijimą ir jų analizę (Župerka, 2009). Visas verslumo ugdymas turi būti nukreiptas į galutinį rezultatą – išugdyti asmenybę, gebančią savarankiškai ir atsakingai veikti, nes jeigu neugdysime savo asmeninių gebėjimų, tai negalėsime prisitaikyti prie besikeičiančios visuomenės.

Apibendrinant galime teikti, kad verslumo ugdymas – tai verslumo žinių ir gebėjimų teikimas bei lavinimas, nuostatų ir asmeninių savybių formavimas, atitinkantis asmens amžių ir suvokimo lygį. Šia veikla siekiama, jog asmuo gebėtų planuoti savo ateitį, sėkmingai plėtotų savo veiklą. (Župerka, 2010).

1.3 Verslaus žmogaus gebėjimai ir asmeninės savybės

Verslumas turėtų tapti pagrindine savybe mokiniams, turintiems dideles ambicijas ateičiai, norą turėti ir kurti savo nuosavą verslą. Versle ketinantis dirbti žmogus turi turėti ne tik žinių apie verslą, jo prigimtį, darbo ypatumus, bet ir tam tikrus gebėjimus, kurie padėtų jam įvertinti verslo aplinką bei padėtų adaptuotis prie nuolat besikeičiančios išorinės aplinkos. Išvalgumas, išmintis, drąsa, planavimas, sprendimų priėmimas – tai savybės ir įgūdžiai, atspindintys sėkmingą verslininką.

Pagrindinio ugdymo sistema užima reikšmingą vietą jaunų žmonių gyvenime formuojant ir stiprinant vertybes, žinias, įgūdžius ir požiūrį. Gautos žinios, lavinami gebėjimai, sukaupta patirtis, polinkis į verslą bei verslininkui būdingas elgesys ir požiūris suformuojamas mokykloje, kuris tobulinamas ateityje, kitose švietimo institucijose. Verslaus asmens savybių rinkinį yra pateikusi L. Mincienė (2004), išskirdama du verslumo sąvokos komponentus: a) verslumas – tai unikalus sprendimų, naujovių siekimo ir rizikos derinys, skatinantis verslą; b) verslumas yra įgytos ir įgimos žmogaus savybės, leidžiančios jam naujoviškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti. Daugumoje verslumą apibūdinančių teorijų yra akcentuojama galimybė verslumo išmokimui ir mokymui, o verslumas yra apibūdinamas kaip galimybė. Anot D. F. Kuratko (2008), verslumas nėra nei magija, nei mistika, o verslai nėra sukurti didžiųjų genijų. Verslumas – tiesiog disciplina ir, kaip ir visos disciplinos, gali būti išmokstama. Tokią nuostatą patvirtina ir R. Adamonienė (2009), pabrėždama vadybinių verslumo ugdymo sprendimų svarbą. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijoje „Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų“ (2005) rašoma, kad „bendrieji gebėjimai – tai asmeninį pasitenkinimą, socialinę integraciją, aktyvų pilietiškumą ir užimtumą skatinantys gebėjimai. Greta kitų bendrųjų gebėjimų įvardijami tarpasmeniniai, tarpkultūriniai, socialiniai ir pilietiniai gebėjimai. Šie gebėjimai – tai visos elgesio formos, kai žmonės parengiami veiksmingam ir konstruktyviam dalyvavimui socialiniame ir darbo gyvenime. Rekomendacijose verslumas apibrėžiamas kaip žmogaus sugebėjimas idėjas paversti veiksmis, t.y. kūrybiškumas, inovatyvumas ir pasirengimas rizikuoti bei sugebėjimas planuoti ir valdyti projektus siekiant iškeltų tikslų.

Siekiant įgyti verslumo gebėjimus, būtina žinoti apie esamas asmenines, profesines ir verslo galimybes, taip pat suvokti žmonių gyvenimo ir darbo aplinką kuriančius dalykus (ekonominį-kultūrinį veikimą) bei žinoti darbdaviui ir organizacijai iškylančius uždavinius bei atsirandančias galimybes. Verslumo gebėjimai yra susiję su veiksmu projektų valdymu (įtraukiant tokius įgūdžius, kaip planavimas, organizavimas, valdymas, vadovavimas, delegavimas, analizavimas, pranešimas, ataskaitų išklauskymas ir įvertinimas bei protokolavimas) ir sugebėjimu dirbti savarankiškai arba komandoje.

Ypač svarbu nustatyti savo stipriąsias ir silpnąsias vietas, įvertinti ir rizikuoti, jeigu to prireiktų. Požiūris į verslumą apibūdinamas iniciatyvumu, veiksnumu, nepriklausomybe ir novatoriškumu asmeniniame ir socialiniame gyvenime bei darbe. Be to, tai yra susiję su motyvacija ir pasiryžimu siekti tikslų – asmeninių, bendrų ir darbo (Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija, 2004).

Remiantis metodinėmis rekomendacijomis (Metodinės rekomendacijos, Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse, 2012), verslumas yra bendrasis gebėjimas, padedantis:

- Spręsti problemas, t. y. ugdyti mokinių gebėjimus tokiose srityse kaip planavimas, sprendimų priėmimas, komunikavimas ir atsakomybės prisiėmimas.
- Užmegzti ryšius, įtraukti į veiklą skirtingų interesų asmenis, bendradarbiauti, dirbti komandoje, mokytis prisiimti naujus vaidmenis.
- Pasitikėti savimi, motyvuotai veikti, kritiškai ir nepriklausomai mąstyti, ryžtingai ir savarankiškai mokytis.
- Rodyti asmeninę iniciatyvą, aktyviai ir kūrybingai veikti, būti pasiruošusiam susidurti su rizika ir jos pasekmėmis įgyvendinant idėjas.

Geras vadovavimas sau, reiškia, kad dirbdami efektyviau, galite pasiekti daugiau. Efektyvumas nėra atlikto darbo kiekis, o tai, kaip darbas buvo atliktas siekiant reikiamų rezultatų. Reikia vadovauti sau taip, kad galėtum dirbti ne sunkiau, bet greičiau, geriau, naudingiau, išradingiau. Verslumas – įgimtos ir įgytos žmogaus savybės. Tai yra:

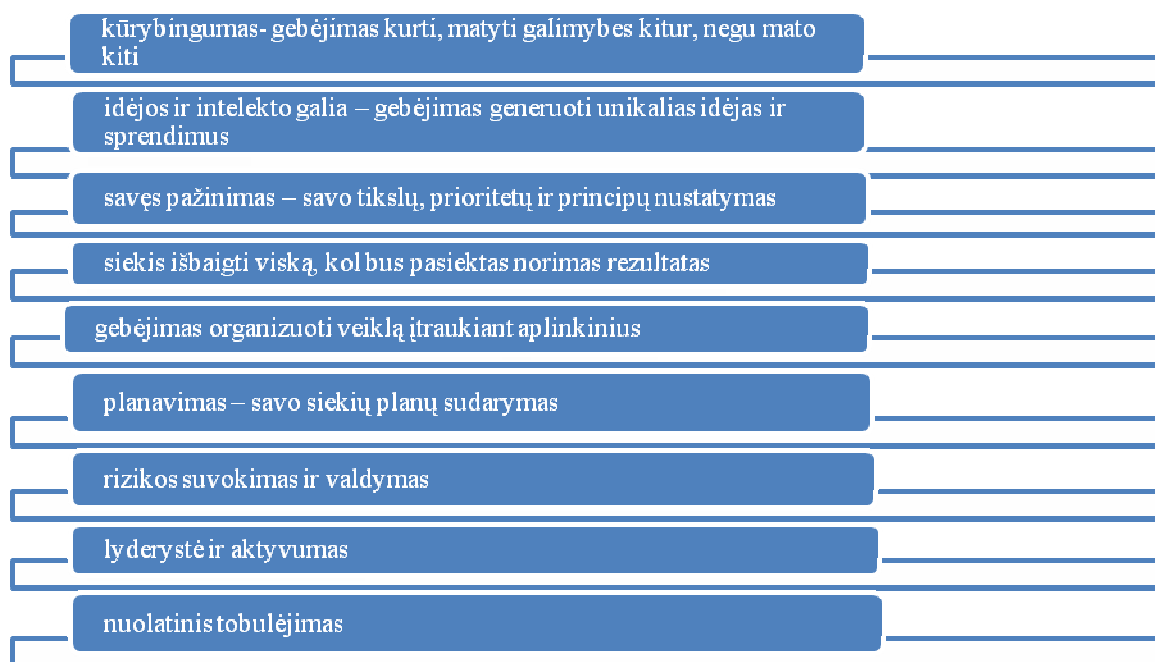
1 lentelė. Įgimtos ir įgytos verslumo savybės

Tikėjimas savo sėkme ir užsibrėžtų tikslų siekimas	Noras būti nepriklausomam	Kūrybingumas	Apskaičiuota rizika	Veržlumas ir ryžtingumas
žiūrėjimas į ateitį	turėjimas savo nuomonės	sugebėjimas formuluoti naujas idėjas	gebėjimas dirbti ir priimti sprendimus, neturint visapusiškos informacijos	tikėjimas, kad pats esi savo likimo kalvis.
optimizmas	mokėjimas dirbti savarankiškai	išradingumas	savo galimybių įvertinimas, užsibrėžiant sunkius, bet pasiekiamus tikslus.	sugebėjimas pasinaudoti gyvenimo duotomis galimybėmis
siekimas įvykdyti užduotis	gebėjimas pačiam priimti sprendimus	smalsumas		
energingas	netradicinių sprendimų pomėgis	naujovių ir permainų pomėgis		
pasitikėjimas savimi				
atkaklumas				
atsidavimas darbui.				

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Mincienė, 2000, 17-18p.

Verslumas yra tiek įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios novatoriškai mąstyti, drąsiai bei rizikingai veikti ir savo idėjas paversti veiksmais. Šie gebėjimai reikalingi verslininkams. Bet ne tik verslininkam šios savybės ir gebėjimai yra reikalingi. Jie taip pat reikalingi kiekvienam savarankiškam, siekiančiam užsibrėžtų tikslų, planuojančiam savo laiką bei planus, žmogui. Asmenybės susiformavimas, būsima karjera, siejama su nuolatiniu mokymusi ir tobulėjimu, tik tuomet pavyks sėkmingai vadovauti sau arba įsidarbinti konkurencinėje darbo rinkoje, stengiantis išlaikyti turimą darbo vietą, arba susikuriant sau darbo vietą įkuriant verslą.

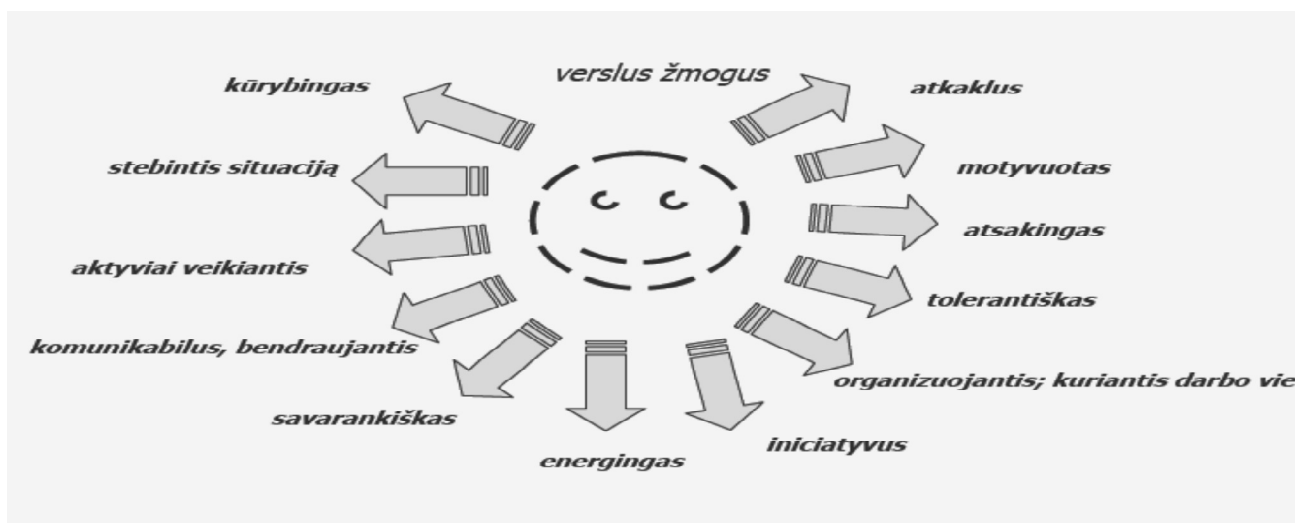
Verslumo pamokos ir integruojami dalykai skatina moksleivius kūrybiškai mąstyti, kritiškai spręsti bei priimti problemas, bendrauti, dirbti komandoje, objektyviai analizuoti verslo idėjas, dalyvauti projektuose, įvairiuose renginiuose. Gebėjimų tobulinimas moksleiviams padeda rezultatyviau, geriau, efektyviau veikti. Moksleiviai drąsiau pradeda savo verslą, jei gali išbandyti savo sumanymus dar mokydamiesi mokykloje ir susilaukia palaikymo. Verslumo įgūdžiai ir verslininkiškas požiūris yra ir asmeninio tobulėjimo įrankiai. Paprastai verslumo mokymą sudaro šių asmeninių savybių tobulinimas (Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse metodinės rekomendacijos, 2012) :

4 pav. Asmeninių savybių tobulinimas ugdant verslumą

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse metodinės rekomendacijos, 7p., Vilnius, 2012

Verslumas – tai gebėjimas, kurį turėtų išsiugdyti visi, ir, kuris padeda jaunimui atskleisti kūrybines galias ir labiau pasitikėti savo jėgomis imantis bet kokios veiklos. Vaizdžiai verslumas yra atskleistas jaunimo reikalų departamento atliktame kokybiniame tyrime (5 pav.).

5 pav. Verslaus žmogaus savybių rinkinys

Šaltinis: Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005

Vadinasi, verslumas yra bendrasis gebėjimas, padedantis mokiniams būti kūrybingesniems, inovatyviems, labiau pasitikintiems savimi, skatinantis elgtis savarankiškai bei atsakingai, užsiimant bet kokia veikla, kurios imtūsi. Svarbiausias ekonomikos mokymo ir verslumo gebėjimų ugdymo pagrindinėje mokykloje tikslas – siekti, kad mokiniai įgytų ekonomikos pagrindų, kryptingai ugdytūsi verslumo gebėjimus, formuotūsi ekonominį mąstymą, gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje (Pagrindinio ugdymo bendrosios programos).

2. VERSLUMO UGDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS LIETUVOS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISINIAI DOKUMENTAI

2.1 Lietuvos Respublikos verslumo ugdymo teisinių dokumentų analizė

Valstybingumo atkūrimas atvėrė naujas, tautos siekius atliepiančias, Lietuvos socialinės, kultūrinės, ekonominės bei politinės raidos perspektyvas. Lietuva turi ir gali puoselėti kūrybines galias, sukurti modernią, atvirą, polilogišką, darnią laisvų piliečių visuomenę. Šį permainų laiką žymi sparti idėjinė visuomenės poliarizacija, ekonominių bei socialinių santykių dinamizmas, informacinės technologijos ir mokslinių gamybos pagrindų svarbos didėjimas, asmens savarankumo ir iniciatyvumo stiprėjimas (Lietuvos švietimo koncepcija 1992).

Lietuvos švietimas grįstas glaudžiu šeimos, mokyklos ir visuomenės bendradarbiavimu. Mokykla kuriama kaip šeimai ir visuomenei atviras kultūros židinys. Švietimo tikslas – savarankiška ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė.

Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymu, priimtu 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281, 3 straipsnyje minimi švietimo tikslai :

1. išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą, užtikrinant valstybinės kalbos, užsienio kalbų ir gimtosios kalbos mokėjimą, informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą ir sveikai gyventi;
2. nustatyti asmens kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti kompetencijų ir (ar) kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinį kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti tolydžiai kintančioje darbo rinkoje, perteikti technologijų, ekonomikos ir verslo kultūros pagrindus, būtinus šalies ūkio pažangai, konkurencingumui bei darniai raidai laiduoti, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą;
3. stiprinti visuomenės galias užtikrinant krašto ūkio, aplinkos ir žmogiškųjų išteklių darnų vystymąsi, vidinį ir tarptautinį ūkio konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir demokratinės valstybės raidą;

4. perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą;
5. sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės ir politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos Respublikos piliečiui, Europos ir pasaulio bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui.

Žmogus ir visuomenė turi nuolat derintis, keistis ir pritaipyti prie sparčios kaitos, naujų iššūkių. Gyvenimo pokyčiai verčia rinktis, todėl ugdymo institucijos privalo sudaryti sąlygas tobulinti tuos gebėjimus, kurie ateityje leistų pritaipyti veiklos pasaulyje. Taigi švietimas taip pat turi keistis, turi būti greta besikeičiančios visuomenės ir jos poreikių.

Nagrinėjant verslumo ugdymo teisinę bazę, analizę reikėtų pradėti nuo 2002 metais sukurto Valstybės ilgalaikės raidos strategijos (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX –1187, 2002). Viena iš strategijoje numatomų plėtoti sričių išskiriama smulkių ir vidutinių įmonių darbuotojų kvalifikacijos kėlimas. Ši priemonė apima verslumo ugdymą įvairaus lygmens ugdymo įstaigose, strategijoje teigiama: „Parengti ir įtraukti į vidurinio mokslo bei kolegijų ir universitetų mokymo programas žinių apie verslą ir verslininkystę modulius“. Valstybės ilgalaikės raidos strategija projektuoja Lietuvos, kaip būsimos Europos Sąjungos valstybės, raidą, išskirdama tris prioritetus: žinių visuomenę, saugią visuomenę ir konkurencingą ekonomiką. Šioje raidoje ypač svarbus švietimo vaidmuo. 2002–2005 m. vykdoma Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta „Mokyklų tobulinimo programa“ – didžiausias investicinis bendrojo lavinimo mokyklų projektas nuo Nepriklausomybės atkūrimo (programos biudžetas – 180 mln. Litų), kurios tikslas buvo iš esmės pagerinti bendrojo lavinimo mokyklų (pagrindinių ir vidurinių) V–X klasių moksleivių mokymą, jų mokymosi aplinką. Programa apėmė visą bendrojo lavinimo sistemą: mokymo ir mokymosi sąlygų gerinimą, švietimo kokybės vadybos sistemos sukūrimą, energijos išlaidų mažinimą ir mokymosi sąlygų gerinimą, mokyklų tinklo optimizavimą, programos koordinavimą (Lietuvos švietimo sistema 2009/2010). 2003 m. Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose išskiriama socialinio ugdymo sritis. Pagrindinio ugdymo programose socialinį ugdymą sudaro ne vien tik istorija, geografija ir pilietinės visuomenės pagrindų (pilietiškumo ugdymo) kursas, bet ir ekonomika. Bendrojo lavinimo mokykloje šie mokomieji dalykai išdėstomi taip: V-VI klasėse moksleiviai mokosi istorijos ir geografijos. Šiose

klasėse į istorijos bei geografijos turinį integruojamos temos iš ekonomikos ir pilietinės visuomenės pagrindų kurso. VII-VIII klasėse moksleiviai mokosi tris socialinio ugdymo srities mokomuosius dalykus: istoriją, geografiją bei pilietinės visuomenės pagrindų (pilietiškumo ugdymo) kursą, išlaikant tarp jų visų tvirtus tarpdalykinius ryšius (Jašinauskas, Socialinis ugdymas, <http://www.pedagogika.lt/puslapis/komentarai/socialinis.pdf>).

Šiuolaikinių demokratijų pagrindas yra rinkos ekonomikos sistema, ekonominis švietimas. Tai susiję su bendruomenės požiūrio (pozicijos) formavimu, turinčiu įtakos visiems pertvarkos procesams ir jų spartai, kita vertus – tai kiekvienam piliečiui reikalingos žinios ir įgūdžiai, nes ekonominiai santykiai apima visas gyvenimo sritis ir etapus (Ekonomikos mokymo programa ir standartai“ 2001., Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, mokyklų tobulinimo centras).

Ekonominio švietimo ir verslumo ugdymo svarba pabrėžiama dokumente, Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarime Nr. IX-1700 “Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“ patvirtintos Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos, kuriose numatytos Valstybinės švietimo strategijos tikslų įgyvendinimo priemonės, kurių viena yra tiesiogiai susijusi su verslumo skatinimo ir ugdymo dimensija: visuose švietimo lygiuose stiprinamas dėmesys verslumui skatinti ir finansinei išminčiai ugdyti; siekiama, kad ekonominio raštingumo pradmenis įgytų visi pagrindinės mokyklos mokiniai šio raštingumo pagrindai ir verslumo įgūdžiai būtų suteikti visiems mokiniams ir studentams (Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Atskirų tikslinių grupių (jaunimo, moterų) verslumo ugdymo būdų analizė, Kaunas 2005). Lietuvos švietimo sistema turi atsiliepti į besikeičiančias aplinkybes ir sudaryti sąlygas verslumo ugdymui.

Pasaulis pilnas iššūkių ir naujovių, tad verslumo ugdymas turi būti prioritetinga veikla mokyklose, siekiant išugdyti visus reikiamus gebėjimus ir įgūdžius jaunajai kartai. Šiandien ir verslumo ugdymas neatsiejamas nuo ekonominio raštingumo mokymo, kaip ir ekonominis raštingumas grindžiamas verslumo samprata. 2002 balandžio mėn. Švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos patvirtintomis visuotinio ekonominio raštingumo strategijos gairėmis, parengta Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija, kuri įsigaliojo 2004-06-02 Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu, Nr. ISAK-835. Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija numato bendrojo ugdymo mokyklų mokymo turinio ir ugdymo proceso pritaikymą verslumui ugdyti. Jos tikslas, vizija - kad, kiekvienas baigiantis pagrindinę mokyklą moksleivis išsiugdys verslumą ir turės rinkos ekonomikos žinių pagrindus, žinos, kokių jo asmeninių savybių reikia ir kaip jas sėkmingai ugdyti, kad sėkmingai galėtų pasinaudoti rinkos ekonomikos teikiamomis galimybėmis. Strategijoje orientuojamasi į planavimo, sprendimų priėmimo, bendravimo gebėjimus. Ekonominio raštingumo

mokymą bei verslumo ugdymą papildo Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės (S. Vingelienė, ir kiti, Integruojamoji verslumo programa, 2005).

Verslumo integruojamojoje programoje, 8 skyriuje pateikiama verslumo ugdymo aktualumas, samprata bei tikslas. 84 punkte išskelti šie uždaviniai:

1. siekiant įtraukti jaunos žmones į konstruktyvią savo krašto ūkinę ir kultūrinę veiklą, sudaryti galimybes susipažinti su tradicijomis, verslo kaita savo regione, šalyje, Europos Sąjungoje, pasaulyje;
2. ugdant verslumo gebėjimus, suteikti ekonominių, teisinių, kultūrinių žinių, reikalingų ne tik verslui organizuoti, bet ir dalyvaujant jame kaip darbuotojui;
3. ugdant kūrybingumo, atsakingumo, darbštumo, sąžiningumo, numatyto tikslo siekimo vertybines nuostatas, reikalingas tiek versle, tiek asmeniniame gyvenime, mokyti argumentuotai išreikšti savo poreikius, realiai vertinti aplinkybes, rizikuoti priimant sprendimus, planuoti, organizuoti ir kokybiškai įgyvendinti numatytus darbus. (S. Vingelienė, ir kiti, Integruojamoji verslumo programa, 2005)

Visa tai pabrėžia verslumo svarbą žmogaus gyvenime, kuris labiausiai pasitarnauja asmenybės tobulėjimui, skatina savarankiškumą, aktyvumą, pozityvų požiūrį į gyvenimą. Jaunimo verslumo ugdymo problemoms spręsti valstybės lygmeniu yra Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo programa 2008-2012 metams (Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Nr. 339, 2008). Programa atsirado, kaip atsakas į Lisabonos strategiją ir Europos mažųjų įmonių chartiją. Programos atsiradimą sąlygojo trys priežastys:

1. Jaunimo ir visuomenės suvokimo, žinių, įgūdžių apie verslo galimybes stoka;
2. Pagalbos jaunimui verslo pradžiai ir plėtros trūkumas;
3. Valstybės veiksmų, skatinančių verslumą, koordinavimo ir kontrolės nebuvimas.

Išskirtos priežastys apibrėžia aplinkos trūkumus, trukdančius jaunimo verslumo plėtrai Lietuvoje. Jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo programa diferencijuotai taikoma dviem tikslinėms grupėms:

- Lietuvos jaunimas nuo 14 iki 29 metų;
- Jaunieji ūkininkai iki 40 metų, bet ne jaunesni nei 18 metų;

Programos uždaviniai:

1. Sukurti, įdiegti ir tobulinti verslumo ugdymo priemones.
2. Skatinti jaunimo ir jaunųjų ūkininkų verslo pradžią ir plėtrą.
3. Vykdyti jaunimo verslumo situacijos ir verslumo skatinimo stebėseną bei informuoti valstybės institucijas ir visuomenę apie verslumo skatinimą Lietuvoje.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD, 2005) atlikti tyrimai patvirtino, kad švietimas ir praktinis parengimas yra pagrindas verslumo didinimui. Yra skiriami du pagrindiniai požiūriai į verslumo ugdymą:

- jauni žmonės mokomi pradėti savo verslą;
- jie mokomi pasiryžimo priimti pokyčius bei riziką ir kitų asmeninių savybių, susijusių su verslininkyste.

2010 metų vasario mėn. 17 d. (Nr. 163) Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu patvirtino Lietuvos inovacijų 2010-2020 metų strategiją, kurios tikslas - kurti kūrybingą visuomenę, sudaryti sąlygas plėtoti verslumą ir inovacijas. Lietuvos ekonomikos pagrindas – didelės pridėtinės vertės produktų gamyba ir paslaugos, jos konkurencingumą globalioje rinkoje lems inovatyviam verslui palanki aplinka. Švietimo, mokslo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros sistema, sąveikaudama su verslu, padės ugdyti kūrybingą visuomenę, kurs aukšto lygio žinių bazę naujovėms. Verslumas šioje strategijoje suvokiamas kaip asmens mąstymo būdas ir socialinė, vadybinė ir kitokia kompetencija, leidžianti turimas žinias pritaikyti kasdieniam savo gyvenimui, t. y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus. Akivaizdu, jog verslumo ugdymas – valstybės prioritetas, įgaunantis svarbią reikšmę socialinių, ekonominių ir technologinių pokyčių sąlygomis. Pagrindinėje mokykloje kūrybiškumas, savarankiškumas, aktyvumas, pasverta rizika, bendradarbiavimas ir kiti išugdyti gebėjimai leis jaunimui toliau tobulėti ir savo gebėjimus išreikšti ne tik asmeniniame gyvenime, bet ir kuriant nuosavą verslą. Šių dienų jaunimas - šalies ateitis.

Išnagrinėjus Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo (2004), Lietuvos inovacijų (2010-2020), 2003-2012 Lietuvos Respublikos švietimo strategijas, mokyklų tobulinimo programą (2002–2005m.), bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus (2003), galima teigti, jog verslumo ugdymas ir jo svarba šiandieniniame Lietuvos gyvenime bei ateities perspektyvoje apibrėžtas tiksliai ir aiškiai. Verslumo skatinimas, bei ugdymas visuose mokymo lygmenyse, turi tvirtą teisinį pagrindą.

2.2 Europos Sąjungos verslumo ugdymo teisinių dokumentų analizė

2000 m. kovo 23 ir 24 d. Lisabonoje vykusiam Europos Vadovų Tarybos susitikime valstybių ir vyriausybių vadovai nusprendė siekti, kad Europos ekonomika taptų konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, spartinant technologinę pažangą, kuriant žinių visuomenę, atliekant būtinas ekonomines reformas ir mažinant socialinę atskirtį (Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa 2005). Jau 2000 m. buvo pripažinta, kad žmonės, jų turimos žinios yra pats didžiausias ir svarbiausias Europos turtas.

Europos Komisijos 2001-01-31 ataskaitoje “Apie konkrečius švietimo sistemų ateities planus” pažymima, kad švietimo sistema turi ugdyti “verslumo dvasią” – teigiamas nuostatas ir mąstymo būdą, skatinantį iniciatyvą, problemų sprendimą ir rizikos prisiėmimą, stiprinant ryšius su verslu pateikti teigiamus vietinio verslo pavyzdžius kaip dalį pilietinio ugdymo. Tarp pagrindinių švietimo sistemos uždavinių yra uždavinys atsiverti realiam pasauliui, kaip viena iš priemonių šiam uždaviniui pasiekti - verslumo ir ryšio su verslu stiprinimas (Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-06-02, Nr. ISAK-835). Verslumas- vienas iš išskirtinių įgūdžių, būtinių ne tik asmeniniame bet ir visuomenės gyvenime. Kūrybingumas, noras tobulėti, žinių siekimas ir t.t.- savybės, padėsiančios išugdyti visapusišką asmenybę.

Tačiau 2000 metais numatytieji iššūkiai buvo per dideli arba tam sutrukdė lėtėjantys ES augimo tempai, sustiprėjusi tarptautinė konkurencija. Lisabonos strategija neįvykdė pagrindinių tikslų ir ypač tų, kurie susiję su lėtu vystymusi, nedarbu, investicijų į tyrimus ir plėtra trūkumus. 2005 m. vasario 2 d. Komisija pasiūlė pradėti naują Lisabonos strategiją, nukreipiant Europos Sąjungos pastangas siekti dviejų pagrindinių tikslų – užtikrinti stiprų ir tvarų augimą bei kurti daugiau ir geresnių darbo vietų. Nuo to laiko Europos Sąjungos institucijos atnaujintą strategiją pavertė konkrečiais veiksmais. (Lisabonos strategija 2006 m.). Nustatyta didinti investicijas į švietimą ir įgūdžių ugdymą. Verslumo ugdymą siekiama iškelti kaip prioritetinę veiklą nuo ankstyvų klasių mokyklose, įtraukiant verslumo ugdymą į integruojamų dalykų pamokas arba kaip privalomas.

2003 m. sausio 21 d. Europos Komisija išleido Europos verslumo Žaliąją knygą – tai dokumentas, tęsiantis Europos Sąjungos politinę valią stiprinti ir skatinti verslumą bei raginantis į verslumo sąlygų gerinimo darbą įsitraukti visoms suinteresuotoms pusėms (Green Paper “Entrepreneurship in Europe”, European Commission, COM (2003) 27 final, 21.01.2003 , Atskirų tikslinių grupių (Jaunimo, moterų) verslumo ugdymo būdų analizė, 2005).

Žaliosios knygos pagrindu Europos Komisija parengė Verslumo veiksmų planą, pastarasis dokumentas numato tolesnę Europos Sąjungos strategiją skatinant verslumą. Veiksmų plano paskirtis – skatinti žmonių iniciatyvas imtis verslo bei sudaryti palankias sąlygas verslui; šiam tikslui pasiekti identifikuojamos penkios prioritetinės sritys:

1. Ugdyti ir palaikyti verslumo dvasią;
2. Skatinti žmones imtis verslo;
3. Skatinti verslo plėtrą ir konkurencingumą;
4. Gerinti finansines galimybes;
5. Kurti palankias administracines sąlygas verslui (Atskirų tikslinių grupių (Jaunimo, moterų) verslumo ugdymo būdų analizė, 2005).

Verslumo dvasios ir ugdymo palaikymas yra prioritetinė veikla, atsispindinti švietime. Mokykla yra ta vieta, kurioje mokinys yra ugdomas, pateikiama daug žinių, kurias turi išmokti ir atitinkamai pritaikyti, ugdomi verslumo gebėjimai ir įgūdžiai, padėsiantys naujovių pilname pasaulyje.

2004 m. Lietuvai tapusi Europos Sąjungos nare, turėjo prisiimti visus ES valstybės įsipareigojimus, tame tarpe ir įpareigojimą Lisabonos strategijos įgyvendinimui, t.y. jaunimo verslumo skatinimas

Esminiai Lietuvos švietimo politikos siekiai, suderinti su Europos Sąjungos švietimo politikos prioritetais, yra: prieinamumas, veiksmingumas ir kokybė. Lietuvos ilgalaikės švietimo strategijos įgyvendinimo žingsniai derinami su strateginiu Europai Lisabonos procesu bei UNESCO iniciatyva suteikti kokybišką bazinį išsilavinimą visiems. (Lietuvos švietimo sistema 2009/2010) ES jaunimo strategijoje teigiama, kad jaunimo verslumo ir inovacijų skatinimas yra viena iš 2007–2013 m. konkurencingumo ir inovacijų bendrosios programos ir Europos bendrųjų gebėjimų orientacinių metmenų (į kuriuos įtraukta ir kultūra) sričių. 2009 m. paskelbti Europos naujovių ir kūrybiškumo metais, be to, tai vienas iš strateginių uždavinių sprendžiamų taikant naują švietimo ir mokymo atvirąjį koordinavimo metodą. (ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių. Briuselis, 2009.4.27, KOM(2009) 200galutinis)

Naujovių diegimas, skatinimas veikti, kritiškas bei pozityvus mąstymas – visa tai turėtų atsispindėti jaunimo ugdyme. Meninis ugdymas ugdo kultūrinį sąmoningumą ir skatina kultūrinę praktiką. Savo ruožtu, tai stiprina asmeninę ir kolektyvinę tapatybę bei vertybes ir prisideda prie kultūrų įvairovės apsaugos ir skatinimo. Verslumas ir kūrybiškumas tiesiogiai susieti padeda žmogui gyventi pilnavertį gyvenimą visuomenėje. (Meninio ugdymo gairės: kūrybinių gebėjimų stiprinimas 21

amžiuje). Kultūra skatina kūrybingumą, kūrybiškumas – naujų galimybių bei dalykų kūrimas, kuris formuoja gebėjimą pozityviai susitvarkyti su gyvenime iškilusiais netikėtumais tiek praktiškai, tiek emociškai. Kūrybiškumą padeda ne tik susidoroti su įvairiais netikėtumais, bet leidžia lanksčiai mąstyti ir priimti kūrybiškus sprendimus. Verslumo ugdymas turėtų būti vertinamas kaip priemonė, padedanti stiprinti ekonomiką, kurti darbo vietas, gerinti įgūdžius, skatinti pilietinį aktyvumą, savarankiškumą ir savigarbą. (ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių {SEC(2009) 545}{SEC(2009) 546}{SEC(2009) 548}{SEC(2009) 549})

V. Stokaitė (2012) pažymi, kad nuo 2011 m. prasidėjo verslumo ugdymo politikos kūrimo etapas. Greičiausiai, tai siejama su Europos komisijos įsteigta darbo grupe iš 24 šalių ekspertų verslumo ugdymo klausimams, siekiančia parengti vieningą verslumo ugdymo politikos vadovą iki 2013 m. pabaigos.

Bėgant metams nuo Lisabonos strategijos įsigaliojimo, galima išvelgti gerų ir sektinų pavyzdžių, susijusių su verslumo ugdymu Europos šalyse. 2010 m. verslumo ugdymo nacionalinę strategiją buvo suplanavusios ar integravusios verslumą į ugdymo programas aštuonios šalys (Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010). O po dviejų metų, iš 31 šalių, pusė vykdo reformas, į kurias įtraukta verslumo ugdymo plėtotė, įgyvendina konkrečias strategijas verslumo ugdymui, tai Danija, Estija, Lietuva, Nyderlandai, Švedija, Norvegija, Velsas ir Belgija. Kitos 13 šalių, tai Austrija, Bulgarija, Čekija, Suomija, Graikija, Vengrija, Islandija, Lichtenšteinas, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija ir Turkija verslumo ugdymą yra įtraukusios į nacionalines strategijas (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012, Žibėnienė, Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas: aktualūs aspektai ir tendencijos Europoje, 2012). Pastaruoju metu verslumo ugdymui skiriama vis daugiau dėmesio, jis tampa vienu iš strateginių švietimo siekinių Europos šalyse. 2012 m. duomenimis į pagrindinio ugdymo programas, kaip privalomą dalyką verslumą įtraukė šios Europos šalys: Austrija, Čekija, Danija, Jungtinė, Karalystė, Estija, Rumunija, Latvija, Lenkija, Lichtenšteinas, Lietuva, Norvegija, Slovakija, Slovėnija, Švedija, o privalomai į vidurinio ugdymo turinį verslumą įtraukė Austrija, Čekija, Estija, Jungtinė Karalystė, Italija, Lenkija, Lichtenšteinas, Lietuva, Liuksemburgas, Slovakija, Slovėnija, Švedija, Vengrija (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012). Komisija savo pasiūlymais, kurie remiasi faktais ir geros praktikos pavyzdžiais, siekia padėti susisteminti verslumo ugdymo metodus ir pabrėžti ugdymo vaidmens svarbą kuriant Europos šalių visuomenėje verslumui palankesnes sąlygas. Daugelis priemonių turi būti įgyvendinamos nacionaliniu arba vietos lygiu. (1.4 punktas, Europos ekonomikos ir

socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui Įgyvendinant Bendrijos Lisabonos programą: verslumu pagrįsto mąstymo puoselėjimas ugdant ir mokant COM(2006) 33 final)

Įvairios tarptautinės ekspertų grupės pastebi, kad Europos šalims siekiančioms verslumo ugdymo gerų rezultatų, svarbu tobulinti šiuos aspektus: verslumo ugdymas įgyvendinamas įvairiuose švietimo lygmenyse (pradedamas pradiniam ugdyme), ugdymo turinys ir procesas, mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas, bendradarbiavimas su verslininkais. Visi šie tobulintini aspektai yra susiję su verslumą ugdančių mokytojų kompetencijomis (Entrepreneurship education policies, 2011; Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011; Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009; Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010; Žibėnienė, Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas: aktualūs aspektai ir tendencijos Europoje, 2012). 2012 m. ataskaitoje išryškėja skatinimas parengti programas ir rekomendacijas verslumo ugdymui, mokomąją medžiagą, raginama aktyviau bendradarbiauti švietimo įstaigoms su verslo pasauliu, daugiau organizuoti kvalifikacijos tobulinimo renginių verslumo tematika, susitikimų, ekskursijų, skatinti moksleiviškų mugių organizavimą, moksleiviškų įmonių steigimą (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012; Žibėnienė, Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas: aktualūs aspektai ir tendencijos Europoje, 2012).

Apibendrinant, galime teigti, kad verslumo ugdymas Europos Sąjungos šalyse tampa vienu iš strateginių švietimo siekinių, skiriama vis daugiau dėmesio jo ugdymui. Daugelis ES šalių verslumo ugdymą integravo į kitus mokomuosius dalykus arba įtraukė į mokymo programas, kaip privalomą dalyką. ES teisiniai dokumentai, reglamentuojantys verslumo ugdymą, pabrėžia, jog švietimo sistema turi ugdyti ir skatinti: “verslumo dvasią” – teigiamas nuostatas ir mąstymo būdą, skatinantį iniciatyvą, problemų sprendimą ir rizikos prisiėmimą, stiprinant ryšius su verslu pateikti teigiamus vietinio verslo pavyzdžius kaip dalį pilietinio ugdymo.

3. VERSLUMO UGDYMAS PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE

3.1 Verslumo ugdymo pagrindiniame ugdyme apžvalga

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos (2004) teigimu, verslumo mokymas apima du elementus: plačią verslumo nuostatų ir įgūdžių mokymo koncepciją, kuri sujungia tam tikrų asmeninių savybių ugdymą su tiksliniu mokymu, kaip pradėti savo verslą. Atitinkamai pagal mokinių amžių verslumo ugdyme pateikiamos žinios pagal suvokimo lygį, ugdomi įgūdžiai, nuostatos, asmeninės savybės. Verslumo ugdymas yra nukreiptas į mokinių asmenybės vystymą, į žinias ir gebėjimus. Šiuo atveju tikslai apibrėžia verslumo perspektyvas, o mokiniams reikia patiems nuspręsti, kokių gebėjimų ir savybių jiems reikia, kokios žinios ar gebėjimai bus reikalingi norint vystyti įmonės veiklą pradedant nuo jos įkūrimo.

Pagrindinio ugdymo paskirtis – suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, 10 straipsnis) Svarbiausias ekonomikos mokymo ir verslumo gebėjimų ugdymo pagrindinėje mokykloje tikslas – siekti, kad mokiniai įgytų ekonomikos pagrindų, kryptingai ugdytųsi verslumo gebėjimus, formuotųsi ekonominį mąstymą, gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje (http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_tikslas.aspx).

Novatoriškumas, tolerancija, rizika, aktyvumas, gebėjimas atpažinti galimybes ir jas įgyvendinti- savybių rinkinys, kuris turi būti nuolat tobulinamas, besikeičiančiame pasaulyje, pilname įvairių rinkos tendencijų, tokių kaip : sparti technologijų kaita, žinių ir informacijos sklaida, verslo globalizacija.

Pagrindiniame ugdyme mokiniai taiko įgytas ekonomines žinias kasdieniame gyvenime, aktyviai veikdami, ugdomi bendravimo, bendradarbiavimo, derybų, lyderystės ir kitus verslumo įgūdžius; racionaliai planuoja ir naudoja ribotus išteklius. Pagrindiniame ugdyme, programoje ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–8, 9–10 klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos veiklos sritys:

2 lentelė. Integruojamos veiklos sritys

Ekonomikos ir verslumo programos turinio dalys	Veiklos sritis
orientavimosi rinkoje	veiklos sritis apima nuostatas, gebėjimus ir žinias, padedančias mokiniams suvokti pagrindines ekonomikos ir verslumo sąvokas ir principus
asmeninių finansų tvarkymo	veiklos sritis skirta asmeninių pajamų tvarkymo pagrindams suformuoti ir pagrindiniams investavimo principams suvokti
verslo organizavimo ir verslumo gebėjimų ugdymosi	veiklos srityje aprašomi įmonės kūrimo, verslo organizavimo principai, verslo įmonių svarba žmogaus ir visuomenės gyvenime, poreikio planuoti būtinybė, verslumo ugdymosi galimybės
valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimo bei vertinimo	veiklos srityje mokiniai supažindinami su valstybės funkcijomis ir įtaka šalies ekonomikai, ugdomi mokinių gebėjimai vertinti valstybės vykdomą ekonominę politiką, analizuoti šalies ekonomikos rodiklius
dalyvavimo tarptautinėse rinkose	veiklos sritis skirta tam, kad mokinys suvoktų save kaip aktyvų tarptautinės ekonomikos dalyvį ir ugdytųsi patriotinius jausmus Lietuvai, vertintų jos vietą Europos ir pasaulio ūkio sistemoje

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Bendrosiomis programomis, Pagrindinis ugdymas, ekonomika ir verslumas.
http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_struktura.aspx

5–8 klasėse ekonomikos ir verslumo ugdymas nėra reglamentuotas, todėl ir realiai nėra vykdomas. Jo integracija į kitus bendrojo lavinimo dalykus siejama su pavienių mokytojų iniciatyva, dėl dalykinių žinių trūkumo. Ekonomikos ir verslumo žinios ir gebėjimai 5–8 klasėse integruojami į kitus dalykus. Todėl ekonomikos ir verslumo elementai įtraukti į tų dalykų programas, kur

integruojama ekonomika ir verslumas: į dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, į informacinių technologijų ir komunikacinių technologijų, į matematikos ir technologijų.

3 lentelė. Integruojamos ekonomikos ir verslumo žinios ir gebėjimai į kitus dalykus 5–8 klasėse

Nuostatos	Integruojamos pamokos	Veikla
Orientavimasis rinkoje	Geografijos pamoka	Aiškinasi ribotų išteklių naudojimo alternatyvas, ekonomikos sistemas, vertinant žmonių pasirinkimo padarinius dabarčiai ir ateičiai Geografijos pamoka
	Etikos, tikybos pamokos	Nagrinėja žmogaus elgesį įvairiomis aplinkybėmis
	Technologijų pamokos	Nagrinėja pagrindinius ekonomikos klausimus ir gamybos išteklius
	Matematikos pamokos	Skaičiuoja kainų pokyčius.
Asmeninių finansų tvarkymas Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis	Matematikos pamokos	Spręsdami paprastus uždavinius, skaičiuoja paprastąsias palūkanas.
	Geografijos pamoka	Aiškinasi, kokie verslai plėtojami mokinių aplinkoje (gyvenvietėje, rajone, apskrityje), nagrinėja, kokie verslai galėtų būti plėtojami kitur
	Technologijų pamokos	Kuo gamintojas skiriasi nuo verslininko, sugalvoja kitą būdą, kaip naudoti produktą.
	Istorijos pamokos	Mokiniai aiškinasi naujų technologijų svarbą.
Valstybės vaidmens ekonomikoje ir	Geografijos pamokos	Aiškinasi priemonių naudojimo svarbą efektyvesniam praktinių darbų

ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas		atlikimui. Aiškinamasi, kas yra bendrasis vidaus produktas (BVP), kaip jis skaičiuojamas vienam šalies gyventojui.
	Technologijų pamokos	Aiškinamasi fizinio kapitalo naudojimo svarba atliekant praktines užduotis. Mokiniai aiškinasi naujų technologijų poveikį geresnių prekių kūrimui
	Informacinių technologijų, gamtos mokslų dalykų pamokos	Aiškinamasi, kaip informacinės ir komunikacinės technologijos (IKT) priemonės didina našumą
Dalyvavimas tarptautinėse rinkose	Geografijos pamokos	Nagrinėja statistikos duomenis, aiškinasi, kaip laisvoji prekyba (eksportas, importas) sudaro sąlygas kelti gyvenimo lygį šalyje, kodėl šalys taiko prekybos apribojimus. Aiškinasi, kaip šalys specializuojasi gaminti prekes ir teikti paslaugas.
	Istorijos pamokos	Aiškinasi prekybos įtaką šalių vystymuisi įvairiais istorijos laikotarpiais.
	Matematikos pamokos	Vienos šalies valiutos vertę apskaičiuoja kitos šalies valiutos verte.

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Bendrosiomis programomis, Pagrindinis ugdymas, ekonomika ir verslumas, turinio apimtis. http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_struktura.aspx

Taigi, kaip jau buvo minėta, verslumo ugdymas yra reikalingas, kad būtų galima išugdyti mokinių įgūdžius ir gebėjimus, kurių jiems reikės kaip asmenybėms ir bendruomenės nariams. 5-8 klasių mokiniai verslumo ugdymą įsisavina per kitų dalykų pamokas. Pabaigę 5-8 klases mokiniai turi ganėtinai siaurą supratimą apie ekonomiką, jos reiškinius, tačiau geba:

- Pateikti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas
- Įvertinti žmonių pasirinkimo padarinius dabar ir ateityje.
- Analizuoti žmonių elgesį įvairiomis aplinkybėmis ir aiškintis jo motyvus.
- Savarankiškai atpažinti ir įvardyti ekonomikos sistemas.
- Gebėti atskirti gamybos išteklius: gamtos, kapitalo, žmogiškuosius ir verslumo.
- Atlikti praktines užduotis, susijusias su prekių ir paslaugų kainų pokyčiais.
- Vertinti naujų išradimų ir inovacijų reikšmę įvairiais istorijos laikotarpiais.
- Įvertinti naujų technologijų svarbą.
- Nagrinėti ir palyginti įvairių šalių bendrąjį vidaus produktą (BVP).
- Vertinti prekybos įtaką šalies plėtrai.
- Skaičiuotuvu, žinant valiutos kursą, vienos šalies valiutos vertę apskaičiuoti kitos šalies valiutos vertę.

Ir tik 9 ir (arba) 10 klasėse verslumo ugdymas yra reglamentuotas. Turimas žinias mokiniai turi tobulinti, bei mokytis naujų sudėtingesnių terminų, siejant juos ne tik su kasdieniu gyvenimu, bet ir neįvardytais ekonomikos mokslo objektais. Skiriamos penkios ekonomikos ir verslumo programos turinio dalys, kuriose gilinamasi labiau į vadybinius, mikro, makro ekonominius reiškinius.

4 lentelė. Integruojamos ekonomikos ir verslumo žinios ir gebėjimai į kitus dalykus 9 –10 klasėse

Ekonomikos ir verslumo programos turinio dalys	Veiklos sritis
Orientavimasis rinkoje	Ekonomiką supranta kaip mokslą, nagrinėjantį ribotų išteklių naudojimą neribotiems norams tenkinti. Nusako išteklių stygių kaip pagrindinę ekonomikos problemą ir aiškina, kodėl ir valstybė, ir verslai, ir piliečiai, priimdami racionalius sprendimus, renkasi, o rinkdamiesi įvertina alternatyvias sąnaudas. Susipažįsta su ekonominėmis sistemomis, jas lygina, išskiria sistemų privalumus ir trūkumus. Kadangi mainai be pinigų yra

	<p>sudėtingi, mokiniai nagrinėja pinigų atliekamas funkcijas. Aiškinasi paklausos ir pasiūlos dėsnius, nusako paklausos kitimo veiksnius, nustato rinkos kainą. Aiškinasi konkurencijos naudą visuomenei, pagal konkurencijos laipsnį ir kitus požymius atskiria rinkos tipus.</p>
<p>Asmeninių finansų tvarkymas</p>	<p>Aiškina, kad žmogus, priimdamas racionalius sprendimus, renkasi, o rinkdamasis įvertina alternatyviasias sąnaudas. Apibūdina pagrindines pajamų rūšis, mokosi sudaryti asmeninį arba šeimos biudžetą. Aptaria planavimo svarbą žmogaus gyvenime. Skaičiuoja mokesčius, kuriuos moka privatūs asmenys. Mokosi nusistatyti asmeninius finansinius tikslus. Bankus ir kitas taupymo bei investavimo vietas vertina pagal saugumą, likvidumą ir pelningumą.</p>
<p>Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis</p>	<p>Susipažįsta su verslo organizavimo formomis, jas lygina pagal privalumus ir trūkumus. Aiškinasi verslo vaidmenį visuomenėje. Aptaria, kokių savybių turi turėti verslininkas. Ugdosi savo verslumo gebėjimus. Aiškinasi paskatas ir jų poveikį asmeninei karjerai. Susipažįsta su ne pelno organizacijų veikla. Nagrinėja našumo veiksnius ir jų įtaką gamybai. Vertina žmogiškųjų išteklių kokybės įtaką darbo našumui.</p>
<p>Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas</p>	<p>Atpažįsta valstybės funkcijas ekonomikoje, nagrinėja valstybės biudžetą, aiškina valstybės pajamų šaltinius ir pagrindines valstybės išlaidas, biudžetinio finansavimo prioritetus. Skiria viešąsias prekes</p>

	<p>ir paslaugas nuo privačių prekių ir paslaugų. Apibrėžia tris pagrindinius rodiklius, nusakančius šalies ekonomikos būklę. Vertina šalies gyvenimo lygį pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, nedarbo lygį ir infliaciją (defliaciją).</p>
<p>Dalyvavimas tarptautinėse rinkose</p>	<p>Aiškinasi mainų tarp valstybių naudą vartotojams, vertina tarpusavio priklausomybės, atsirandančios dėl specializacijos, aspektus. Išvardija tarptautinės prekybos ribojimo priemones. Nagrinėja laisvosios prekybos apribojimų poveikį gamintojams ir vartotojams, priežastis, verčiančias riboti tarptautinę prekybą. Aiškina valiutų kursų poveikį tarptautinei prekybai, atlieka nesudėtingus valiutų kursų perskaičiavimo veiksmus. Analizuoja teigiamas ir neigiamas valstybės dalyvavimo tarptautinėse ekonominėse organizacijose puses.</p>

Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Bendrosiomis programomis, Pagrindinis ugdymas, ekonomika ir verslumas, turinio apimtis. http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_ekonomika_ir_verslumas_struktura.aspx

Baigę šį kursą mokiniai gebės:

- Konkrečiu atveju išvardyti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas.
- Savarankiškai atpažinti ir palyginti ekonomines sistemas, jų pranašumus ir trūkumus.
- Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo ir vertės mato funkcijas.
- Vertinti kainų poveikį vartotojo ir gamintojo elgsenai.
- Vertinti situaciją rinkoje, nustatyti rinkos kainą.
- Nustatyti būdingiausias kapitalizmo raidos bruožus pasaulyje ir Lietuvoje.
- Sudaryti asmeninį savaitės arba mėnesio biudžetą.

- Palyginti įvairias taupymo ir investavimo rūšis pagal saugumą, pelningumą, likvidumą.
- Vertinti technologijų ir inovacijų poveikį žmonėms ir visuomenei.
- Mokyti planuoti savo veiklą. Mokyti bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti.
- Paaiškinti valstybės funkcijas ekonomikoje.
- Vertinti valstybės sprendimų poveikį verslams.
- Paaiškinti, kokią įtaką nedarbo lygio ir infliacijos pokyčiai daro šalies gyvenimo lygiui.

Apibendrinant galime teigti, jog 5-8 klasėse ekonomikos ir verslumo elementai įtraukti į tų dalykų programas, kur integruojama ekonomika ir verslumas: į dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, į informacinių technologijų ir komunikacinių technologijų, į matematikos ir technologijų. Per integruojamų dalykų pamokas mokiniai supažindinami su siauromis teorinėmis žiniomis, ekonomikos sąvokomis, labiau reikalingomis kasdieniame gyvenime, bendradarbiaujant, rengiant bendrus projektus ir pan. O 9-10 klasėse mokiniai plačiau ir nuodugniau aiškinasi ekonominius terminus, apimančius visą pasaulį, sprendžia ekonomines problemas, su kuriomis mokiniai susiduria kaip vartotojai. Mokiniai turi mokyti naujų sudėtingesnių terminų, įtvirtinti tas žinias, kurios buvo aiškios, suprantamos ir vartojamos kasdieniame gyvenime, bet neįvardytos kaip ekonomikos mokslo objektas.

3.2 Verslumo ugdymo integravimas į kitus ugdomus dalykus

Europos Sąjungos direktyviniai dokumentai iškelia verslumo ugdymą kaip naują papildomą uždavinį švietimui. Kultūros ir kūrybinis sektorius vystosi sparčiau nei kitos ūkio šakos. Todėl didėja specialistų poreikis šiame sektoriuje (<http://www.esparama.lt/projektas?id=27060&pgsz=10>). Sudarydami sąlygas mokyti verslumo nuo ankstyvojo mokyklinio amžiaus, integruojant jį į kitus ugdomuosius dalykus, tokius kaip – technologijos, etika, geografija, dailė.

Šiandienėje visuomenėje vis daugiau reikšmės teikiama kompleksinėms žinioms ir jų taikymui konkrečioje veikloje. Tokių žinių įgyti padeda integruotas ugdymas. Svarbiausias jo pranašumas – integruotas mokymas gali daug padėti ugdant visapusiškai išsilavinusią, integralią, harmoningą asmenybę. Integruojamoji socialinio ugdymo ašis yra siekis ugdyti sąmoningą ir aktyvų savo tautos bei pilietinės visuomenės narį. Mokydamiesi socialinio ugdymo dalykų ir dalyvaudami mokyklos ir vietos bendruomenės gyvenime, mokiniai skatinami susidaryti visuminį vaizdą apie pasaulį, kuriame jie gyvena ir veikia. Todėl tarp atskirų socialinio ugdymo dalykų turėtų būti išlaikomi glaudūs integraciniai ryšiai. Žinios, gebėjimai ir kurso nuostatos įgytos mokantis istorijos, geografijos,

pilietiškumo pagrindų ir ekonomikos kurso turėtų padėti mokiniams iš įvairių pozicijų suvokti žmogaus santykį su socialine, gamtine ir kultūrine aplinka praeityje bei šiandien. Taip pat padėti pagrindus atsakingam gyvenimui ir veiklai demokratinėje visuomenėje (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2007).

Z. S. Petrikenės teigimu integruoto mokymo taikymas mokyklose, rodo iš esmės naujo pobūdžio dominacijas švietimo reformos srityje, atspindi įvairialypį mokymo modelių kūrimą, integralumą ir mokymo turinio atsinaujinimą. Integruoto mokymo procesai telkia intelektualinį specialistų potencialą, kurio plėtra skatina esminius pokyčius mūsų visuomenės modernizavime. Verslumo programa ugdymo procese gali būti integruojama tiek formaliajame, tiek neformaliajame ugdyme kaip atskira programa – taikoma organizuojant projektinius darbus (pvz.: mokyklose tose pačiose klasėse, tarp klasių, tarp skirtingų amžiaus grupių, tarp mokyklų ir t. t.), kai kuriamos mokomosios mokinių bendrovės (S. Vingelienė, ir kiti, Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės. Integruojamoji verslumo programa, 2005). Tačiau įgyvendinimas dažnai priklauso nuo mokyklų ir mokytojų iniciatyvos, kompetencijos bei vietos verslo bendruomenės paramos.

Pagrindinės mokyklos bendrosios programos tampa integralių ugdymo turinio ryšių pamatu – nebėra dalykų uždarmo, kadangi daugelis mokomųjų programų turi bendrų sąsajų. „Vien dalykų programų jungimas į sritis yra puiki prielaida labiau orientuotis į mokslinio kompetencijų ugdymą, suderinti ir integruoti ugdymo turinį, remtis mokinių mokymosi, o ne vien mokslo logika, atsižvelgti į mokinių poreikius ir galias, išvengti kartojimosi ir taip sumažinti mokymosi krūvį, sėkmingiau integruoti ugdymo turinyje aktualias šiuolaikines gyvenimo temas“ (Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatos). Numatytieji iššūkiai ir tikslai yra labai reikalingi, nes mokyklą baigiantis jaunas žmogus sunkiai susidaro vientisą pasaulio vaizdą (nors žinių turi daug), tačiau nėra tarpdalykinio mąstymo.

Visas verslumo ugdymas turi būti nukreiptas galutiniam rezultatui pasiekti – išugdyti asmenybę, gebančią savarankiškai ir atsakingai veikti. Verslumo ugdymo turinys priklauso nuo ugdytinio poreikių ir galimybių analizuojant esamą aplinką, todėl galima teigti, kad verslumo ugdymo turinį sudaro turimos ir įgyjamos žinios, išsiugdomi gebėjimai, vertybinės nuostatos ir veiklos būdai (Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse, 2012). Įvairių mokslo sričių žinios, gebėjimai, bendrieji gebėjimai, vertybinės nuostatos, kurios pateiktos Bendrosiose programose, būtinos verslumo programai. Verslumo programa integruojama į dorinio ugdymo, gamtamokslinio ugdymo, geografijos, istorijos, į informacinių technologijų ir komunikacinių technologijų, į matematikos ir technologijų dalykus. Verslumas – įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, kurias pastiprina atskirų ugdymo sričių gebėjimai.

Todėl mokiniai turi išsiugdyti tokius gebėjimus ir vertybines nuostatas kaip aplinkos analizė ir problemų išskyrimą, jų sprendimą, pateikimą, tikėjimą savo sėkme ir užsibrėžtų tikslų siekimą, norą būti nepriklausomu, būti kūrybingu, pasižyminčiu veržlumu ir ryžtingumu, sugebėti apskaičiuoti riziką, jausti atsakomybę už pasekmes. Dar besimokydami mokykloje mokiniai, turi išmokti prisitaikyti prie technologinės, ekonominės, politinės aplinkos kaitos, kuri juos lydės visą gyvenimą, todėl mokytojų patirtis, iniciatyvumas, inovatyvumas sudarys pagrindą asmenybei, kuri gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje, ugdytis ir, galbūt, susidarius atitinkamoms aplinkybėms, mokėtų sukurti savo verslą. Visų bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, suprasdami verslumo ir ekonominio raštingumo svarbą šiuolaikinėje visuomenėje, skatinami savarankiškai inicijuoti mokinių verslumo ugdymą, šio dalyko žinias integruojant į savo dėstomą dalyką.

Verslumas dorinio ugdymo pamokose

Dorinio ugdymo tikslas- asmens dorinės kultūros pagrindai, įkūnijantys humanizmo ir demokratijos vertybes bei principus ir atliepiantys kintančias asmens bei visuomenės gyvenimo reikmes bei iššūkius.(Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, Dorinis ugdymas, <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/Dorinis.pdf>)

Kryptingam doriniam ugdymui skiriami etikos ir tikybos dalykai, iš kurių vieną mokiniai laisvai pasirenka kiekvienais mokslo metais. Per dorinio ugdymo dalykų pamokas siekiama išugdyti mokinio gebėjimą ir nusiteikimą būti ir veikti pasaulyje, vadovaujantis įsisąmonintomis moralės nuostatomis, kurti pozityvius, tolerantiškus, demokratiškus, atsakingus santykius su kitais; ieškoti savojo pašaukimo ir atsakymų į gyvenimo prasmės bei šeimos gyvenimo klausimus, interpretuojant filosofinius ir religinius požiūrius; plėtoti mąstymą ir etinį, filosofinį, religinį, kultūrinį sąmoningumą rengiantis tolimesnėms studijoms ir profesinei veiklai.

Visi žmonės turi tam tikras etikos normomis, tokias kaip – suvokimas, kas yra gerai ir kas yra blogai, padeda apsispręsti kaip elgtis sudėtingoje situacijoje. Nors etikos normos remiasi išskirtinai asmeniniais principais ir vertybėmis, bet egzistuoja ir visuotinai pripažinti principai, svarbūs visiems žmonėms. Profesinės etikos dėstymo tikslas – suteikti profesinės etikos teorinių žinių, padėti mokiniams ugdyti savo charakterio dorybes ir organizacinio veikimo įgūdžius, kurie, kaip ir teorinės kompetencijos, bus naudingos ateityje, nes padės pasirinktoje profesijoje ne tik išreikšti save kaip asmenybę, bet ir kurti, tobulinti save, kaip garbingą, atsakingą, sąmoningai savo veiklą motyvuojantį ir organizuojantį profesionalą.

Verslumas geografijos pamokose

Geografijos dalyko tikslas – ugdyti orientavimosi geografinėje erdvėje, geografinės informacijos skaitymo, regionų pažinimo raiškos bei aplinkos tyrimo gebėjimus, geografinį mąstymą ir pasaulio geografinę sampratą. Mokiniai siekia suprasti pasaulio ir Lietuvos visuomenės gyvenimo, gamtos reiškinius, dėsningumus, sparčius socialinius, kultūrinius, ekonominius ir politinius įvykius bei pokyčius; turi suprasti ir nagrinėti lokalinių, regioninių ir globalinių problemų atsiradimo priežastis, raidą bei sprendimo būdus, motyvuotai reikšti savo nuomonę aiškinant jas; plėtoti kompleksines geografijos žinias ir supratimą apie Lietuvą ir pasaulio regionus; ugdyti praktinio ir kūrybinio darbo gebėjimus. Geografija yra vienas integraliausių mokomųjų dalykų, kurio objektas glaudžiai susijęs su kitų mokslų pažinimo objektais. Svarbu, kad ugdymo procese mokiniai atpažintų vartojamas sąvokas ir numatytas atlikti operacijas (pvz., skaičiavimai, analizavimas ir t. t.). Išmokę pereiti nuo vieno problemos sprendimo ar geografijos sąvokos pateikimo būdo prie kito, mokiniai įgis lankstų ir reikšmingą problemų sprendimo įrankį, geriau supras geografijos esmę, ryšį tarp formalių veiksmų, geografijos idėjų ir realaus pasaulio. Tikslinga mokiniams parodyti, kaip kituose dalykuose ar realiame pasaulyje iškilusios probleminės situacijos atspindimos geografijos moksle.

Siekiant tolygiai ir aktyviai įtraukti mokinius į mokymosi procesą, reikia išnaudoti tarpdalykinės integracijos galimybes. Geografijos ugdymo turinys glaudžiai siejasi su ekonomikos ir verslumo dalyku, nagrinėjant šalių ekonomines sistemas, gamtos ir žmogaus sukurtus išteklius, ekonominius reiškinius, rodiklius, ekonominius ciklus. Per geografijos pamokas mokiniai (Bendrosios ugdymo programos, Geografija) :

- nagrinėja realius visuomenėje vykstančius socialinius ir ekonominius procesus,
- geografijos ir ekonomikos žinias sieja kasdieniame gyvenime,
- mokosi skaityti įvairius geografinius šaltinius, jais remiantis aiškintis visuomeninius reiškinius ir dėsningumus Lietuvoje, Europoje bei pasaulyje,
- aktyvioje veikloje, sprendžiant gyvenimiškas problemas, ugdytis bendravimo, bendradarbiavimo, derybų, lyderystės ir kitus verslumo įgūdžius
- racionaliai planuoja ir naudoja gamtinius, kapitalo, žmogiškuosius ir verslumo išteklius.

Mokiniai, siekdami savarankiškai išsikeltų geografijos mokymosi tikslų, gauna praktinių pavyzdžių kaip saugoti gamtą ūkiniame šeimos ir visuomenės gyvenime

Verslumas informacinių technologijų pamokose

Informacinių technologijų paskirtis– ugdyti informacinę ir technologinę mokinių kompetencijas. Informacinės technologijos atlieka keleriopą misiją: pirma, taikomąją – ugdyti mokinių gebėjimus ir įgūdžius sumaniai naudotis kompiuterinėmis priemonėmis siekiant veiksmingo ir malonaus visų dalykų mokymo; antra, pažintinę – padėti mokiniams suprasti informacijos apdorojimo procesus, svarbą, esminius informacinių technologijų paslaugų, taikymo, plėtros principus, intelektinės veiklos formalizavimo ir automatizavimo kryptis; trečia, kultūrinę – puoselėti mokinių informacinę bendrųjų žmogaus vertybių kultūrą naudojant technologines priemones ir taip siekiant ugdomos asmenybės darnos.(http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/8_Informacines_technologijos.pdf)

Ugdyti verslumą reiškia mokyti žmogų pasinaudoti rinkos teikiamomis galimybėmis. Verslus žmogus geba geriau panaudoti save, savo gebėjimus, jis yra aktyvesnis, atsakingesnis, sugeba išvelgti galimybes. Ugdant verslumą sunku būtų įsivaizduoti, kaip šiandieną žmogus gali būti verslus, negebėdamas pasinaudoti IT naujovėmis. Tarkime kaip vieną verslumo savybių – gebėjimą sekti ir valdyti informaciją –IT pagalba yra labai paprasta, o žmogui neturinčiam tokių IT gebėjimų yra sunku. Žmogui gyvenime dažnai tenka pristatyti save, savo gebėjimus, savo darbus tad IT pagalba tokie pristatymai tampa ypatingai stiprūs ir vaizdingi. Konkurencija rinkos ekonomikos sąlygomis verčia žmogų būti geresniu, stipresniu ir kartais gana mažos smulkmenos nulemia persvarą – tvarkingai pateikta rašytinė informacija, nuotaikinga prezentacija ir pan. IT galimybės plačios ir pamokas moksleiviai mėgsta, labai didelė erdvė praktiniams užsiėmimams, o verslumo ugdymui praktinė veikla duoda labai didelę naudą. Mokymas naudotis IT jau yra verslumo ugdymas, tačiau ugdant labai svarbu ugdyti gebėjimą išvelgti problemas, kurti idėjas bei mokyti organizuoti.

Verslumas technologijų pamokose

Technologinis ugdymas - yra labai savitas visame pagrindinio ugdymo kontekste. Technologinio ugdymo objektų pagrindinėje mokykloje yra net 5 (mityba, tekstilė, konstrukcinės medžiagos, elektronika ir gaminių dizainas) ir labai platūs. Todėl pats technologijų dalykas turi labai didelius integracinius ryšius su kitais mokomaisiais dalykais.(<http://kurybingamokykla.blogspot.com/2010/05/kurybiskumas-technologiju-pamokose.html>)

Technologinis ugdymas suvokiamas kaip tęstinis vientisas procesas, kurio metu siekiama sieti teoriją ir praktiką kontekstinėmis sąsajomis: praeitis – dabartis – technologijos – sveika, saugi ir estetiška gyvensena – vartotojas – verslumas – darbo pasaulis. Šiame procese mokiniai turi įgyti gebėjimų, kurie jiems padėtų orientuotis kaip vartotojams buitinėje aplinkoje ir šalies ūkyje, kūrybingai spręsti kultūros

tęstinumo ir šiuolaikinių technologijų dermės klausimus. Siekiama ugdyti vientisą technologinio ugdymo sampratą, apimančią ir buitinį vartojimą, ir nesudėtingų technologijų, susijusių su tautos amatų puoselėjimu ir naujomis technologijomis buityje, pažinimą. (Bendrosios ugdymo programos, Technologijos)

Apibendrinant, galime teigti, kad technologijų ugdymas grindžiamas projektinio darbo metodais, kas skatina mokinių savarankiškumą, padeda patiems spręsti problemas, orientuotis darbo rinkoje, taikomas įgyvendinant verslumo ir technologinio ugdymo programą.

3.3 Verslumo ugdymo apžvalga užsienyje

„Verslumo ugdymas yra būsimo ekonomikos augimo varomoji jėga. Jis labai svarbus rengiant ateities verslininkus. Kad išliktų konkurencinga, Europa turi investuoti į žmones, jų įgūdžius, gebėjimą prisitaikyti ir kurti naujoves. Tai reiškia, kad turime skatinti realius mąstysenos pokyčius Europoje ir gerinti požiūrį į verslumą, o verslumo dvasią reikia pradėti ugdyti nuo pat pirmųjų švietimo sistemos lygmenų.“- Europos Komisijos narė Androulla Vassiliou, atsakinga už švietimą, kultūrą, daugiakalbystę ir jaunimo reikalus. (Europos komisijos pranešimas spaudai, Verslumo ugdymo pozicijos tvirtėja. IP/12/365)

Kaip matome verslumo ugdymas yra itin aktualus ir svarbus šių dienų žmogui. Verslumo ugdymas – prioritetinga veikla visoje Europoje. Europos komisijos pasiūlytame plane (Briuselis, 2006 m. vasario 13 d.) numatyta, kad mokyklose mokiniams nuo ankstyvo amžiaus turėtų būti teikiama informacija apie verslo galimybes, kaip galimą ateities veiklą, ugdomi svarbiausi verslumo bei kūrybiškumo įgūdžiai, mokoma pasitikėti savimi, kad ir ko jie imtųsi. Vėliau universitetai ir technikos institutai turėtų verslumo principus, kaip svarbią mokymo programų dalį, įtraukti į mokymo dalykų planus ir reikalauti arba skatinti studentus rinktis verslumo ugdymo kursus.

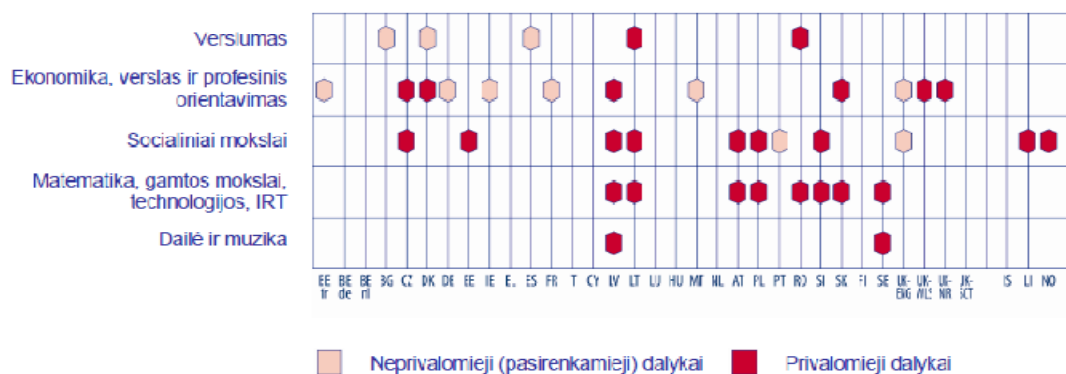
Komisijos narys, atsakingas už švietimą ir kultūrą, Janas Figelis pasakė: „Komisija siūlo 8 bendruosius gebėjimus, kuriuos turėtų išsiugdyti visi modernios, žiniomis pagrįstos visuomenės piliečiai, įskaitant verslumą. Verslumas – tai asmens gebėjimas įgyvendinti sumanymus, taip pat imtis iniciatyvos, būti atsakingu, prisiimti riziką ir siekti savo tikslų. Turime užtikrinti, kad visiems jauniems žmonėms švietimo ir mokymo institucijose būtų sudarytos galimybės tobulinti gebėjimus ir įgūdžius.“(Europos komisija siūlo planą, skirtą verslumo įgūdžiams mokyklose ir universitetuose ugdyti, 2006.02.13, Briuselis, IP/06/148)

Verslumo ugdymas skirtingose šalyse skirtingai ir ugdomas. Iš ataskaitos Europos Komisijos pranešimo spaudai, pateiktos Briuselyje 2012 m. balandžio 13 d., matyti, kad dviejuose trečdaliuose tirtų šalių verslumo ugdymas yra neatskiriama pradinio mokymo programų dalis. Nors verslumo ugdymas nėra atskira pradinių mokyklų disciplina, tačiau pusė šalių yra nustačiusios, kad reikia siekti rezultatų, susijusių su požiūriu į verslumą ir įgūdžiais, tokiais kaip iniciatyvumas, gebėjimas rizikuoti ir kūrybiškumas.

Pusė šalių verslumo ugdymą yra integravusios į vidurinio lavinimo mokyklų privalomuosius dalykus, pavyzdžiui, ekonomiką ir socialinius mokslus. Dviejose šalyse (Lietuvoje ir Rumunijoje) verslumo mokoma kaip privalomojo atskiro dalyko. Konkrečių praktinių verslumo įgūdžių yra nustačiusios keturios šalys (Lietuva, Rumunija, Lichtenšteinas ir Norvegija).

Ataskaitos duomenimis, keliolika šalių remia su verslumo ugdymu susijusias iniciatyvas, pavyzdžiui, skatina glaudesnę švietimo institucijų ir įmonių bendradarbiavimą ir moksleivių valdomų įmonėlių steigimą. Tačiau šios srities mokytojų rengimo konkrečių priemonių imtasi tik Belgijos Flandrijos regione, Bulgarijoje ir Nyderlanduose. Bendras verslumo ugdymo gaires ir mokomąją medžiagą yra parengusios vos trečdalis Europos šalių. (Europos komisijos pranešimas spaudai, Verslumo ugdymo pozicijos tvirtėja. IP/12/365, , http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-365_lt.htm?locale=en)

Mokomieji dalykai, į kuriuos integruotas verslumo ugdymas, bendrojo lavinimo pagrindinėse mokyklose (ISCED 2) 2011–2012 m.

6 pav. Mokomieji dalykai, į kuriuos integruotas verslumo ugdymas
Šaltinis: Eurydice.

Derėtų aptarti kitų šalių patirtį, atsižvelgiant į šalių verslumo ugdymo programas, strategijas, verslumo ugdymo integruotumą į mokymo turinį. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad įvairių šalių mokymo programos yra skirtingų pakopų, todėl gana sudėtinga atrasti atitikmenį Lietuvos esančiai pagrindinės mokyklos programai.

Verslumo ugdymas Jungtinėje Karalystėje (UK)

Verslumo ugdymas integruotas į asmeninio, socialinio, sveikatos ir ekonomikos švietimo (Personal, Social and Health and Economic Education) dalyką. Mokyklos mokyti šio dalyko neprivalo, tačiau daugumoje mokyklų jis yra siūlomas ir yra privalomas. Pradedant 2005 metais visi 14 – 25 metų jaunuoliai dalyvauja penkių dienų „įmonės mokymuose“, kurie yra formalaus mokymo dalimi. Įmonės skatinimo fondo veikla nukreipta paremti ir padrąsinti inovacijas įmonėje (OECD, 2005). Jungtinė Karalystė turi daug gerų verslininkiškos kultūros skatinimo pavyzdžių. Priemonė „Pradėk kalbėti apie idėją“ skirta padrąsinti 14 – 25 metų jaunuolius mąstyti verslininkiškai. Ji vykdoma bendradarbiaujant su Įmonės įžvalgumo, verslo atstovų ir Įmonių švietimo organizacijomis bei vyriausybe. Pagrindinė šios priemonės veikla – Verslo savaitė.

Verslumo ugdymas Danijoje

Švietimas ir praktinis parengimas yra svarbūs įrankiai, stiprinantys inovacijas ir verslininkystę Danijoje. Tarp pačių svarbiausių priemonių yra tarptautinė Danijos verslumo akademija. Didėjant koledžų ir universitetų skaičiui, verslumo mokoma įvairiais būdais, pradedant teorinėmis studijomis ir einant link realaus pasaulio imitavimo ir praktinio parengimo imitacinėse įmonėse. Danijos Akademijos tikslas – suteikti galimybę studentams visuose lygiuose mokytis verslumo kaip vieno iš mokomųjų dalykų. Akademija ketina tapti Danijos verslumo ir inovacijų tyrimų centru ir jau šiuo metu pasiryžusi tiekti geriausius praktikos pavyzdžius švietimo temomis. Akademija sieks tapti gerai žinoma ir vertinama tarptautine Akademija (OECD, 2005). (G. Strazdienė, A. Garalis, Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška ISSN 1392-1142)

Verslumo ugdymas Austrijoje

Verslumas yra įtrauktas į vidurinio ugdymo lygmens techninio ir profesinio ugdymo programą, pagal kurią, pavyzdžiui, mokiniai turi valdyti jų sukurtas netikras bendroves pagrindais. Ugdymo priemonės apima požiūrį į verslumą ir gebėjimus, susijusius su pagrindinių kvalifikacijų ir asmeninių gebėjimų vystymu, t.y. socialinius gebėjimus, asmenybės pasirengimą, darbą komandoje, atsakomybę, kritinį mąstymą, lankstumą, bendravimo gebėjimus (OECD, 2005). Verslumo skatinimui buvo priimta eilė iniciatyvų:

1. Verslo administravimo koledžuose parengta programa „Verslininkystė ir vadyba“, ugdanti verslininkišką mąstymą;

2. Vidurinėse ir profesinėse mokyklose parengtas verslumo mokymo medžiagos paketas;
3. „Verslumo mokymo iniciatyva“ kartu su Niujorko Nacionaliniu verslumo mokymo fondu rengia naują programą Austrijos mokykloms, kuri apima mokymo medžiagą mokiniams ir mokymo priemones mokytojams;
4. Verslumo priemonės profesiniame mokyme: vadovaujantis 2003 metais pataisa profesinio parengimo akte, buvo įvesti verslumo iniciatyvų patobulinimai profesiniame mokyme, t.y. sumažintas amžiaus apribojimas baigiamųjų egzaminų laikymui, didinama darbo patirties užsienyje vertė, tuo skatinant mokinių dalyvavimą tarptautinėse mokymo programose;
5. Verslumo priemonės universitetuose: dauguma Austrijos universitetų siūlo verslininkystės kursus, kurie apima magistro kursus, magistro studijų verslo pradžios ir verslininkystės kursus, sėkmingo verslo kursus, kursus „sertifikuotas verslumo ir inovacijų vadybininkas“ bei universiteto kursus jauniems verslininkams. Kursų skaičius greitai plinta technologiniuose universitetuose;
6. Verslo pradžios centrai įkurt beveik visuose universitetuose (Aplus B Centres, 2005).

Verslumo ugdymas Norvegijoje

Norvegijos vyriausybė laikosi nuostatos, kad dėmesys verslumui ir inovacijoms turi būti formuojamas jau ankstyvajame amžiuje. Norvegijos švietimo sistema nukreipta į verslininkystės kultūros ugdymą. 2004 metais vyriausybė paskelbė nacionalinę strategiją verslumo ugdymui (OECD, 2005), kuriame numatė keletą naujų ir konkrečių priemonių. Strategija nukreipta į švietimo sistemą, pradedant pradinėmis mokyklomis, baigiant koledžais ir universitetais. Išskirtinis dėmesys skiriamas pedagogų parengimui. Per paskutiniuosius metus koordinuojant bendrą politiką verslumo ugdymo srityje gerai išvystytas bendradarbiavimas tarp Pramonės ir prekybos ministerijos, Švietimo ir tyrimų ministerijos, Regioninio vystymo ministerijos bei vietinės savivaldybės. Verslumo ugdymo strategija buvo parengta bendradarbiaujant trimis minėtoms ministerijoms. (G.Strazdienė, A. Garalis, Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška ISSN 1392-1142)

Verslumo ugdymas Italijoje

Italija didelį dėmesį skiria verslumo ugdymui ir įdiegė priemonę – alternatyvų mokyklinį darbą kaip praktinio parengimo metodą vidurinėms ir profesinėms mokykloms. Sudaryti lankstūs tvarkaraščiai garantuoja jaunimui nuo 15 metų ir vyresniems pabaigti praktinio parengimo būrelį iki jiems sueis 18 metų. Tokiu būdu jiems suteikiamas alternatyvus mokymas kartu su darbu. Mokiniai taip pat gali būti įtraukti į imitacinių įmonių darbą. Siekiant pritaikyti darbo metodą „mokymasis dirbant“ (learning by doing), tvarkaraščiai reikalauja glaudaus bendradarbiavimo tarp švietimo institucijų ir įmonių. (OECD, 2005). (G. Strazdienė, A. Garalis, Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška ISSN 1392-1142)

Daugelyje Europos šalių, ugdymo programose yra išskelti platūs tikslai ir į jas įtraukti mokomieji dalykai, kurie leidžia mokytis verslumo (pavyzdžiui, socialiniai ir ekonominiai mokslai, geografija ir pan.) Kūrybingumo, iniciatyvumo skatinimas mokykloje, padeda formuoti verslumo nuostatas, kurios kaip ir visi kiti gebėjimai reikalingi kasdieniame gyvenime. Norint įtvirtinti verslumo nuostatas, reikėtų remtis įgimtu vaikų žingeidumu pagrįstu aktyviu mokymusi, mokantis apie visuomenę, supažindinti su darbo ir verslo pasauliu bei padėti jiems suprasti verslininkų vaidmenį bendruomenėje. Visa tai dažnai priklauso nuo mokytojų, jų iniciatyvos ir kompetencijos bei vietos verslo bendruomenės paramos. Vyriausybės priimtose priemonėse turėtų skatinti mokyklų ir bendrovių partnerystę, remti aktyvias organizacijas, vykdančias konkrečias programas, finansuoti bandomuosius projektus mokyklose ir skleisti gerą praktiką. Nors populiarinimas vis dar nėra vykdomas sistemingai, Europoje yra dėmesio vertų gerų pavyzdžių. (Įgyvendinant Bendrijos Lisabonos programą: Verslumu pagrįsto mąstymo puoselėjimas ugdant ir mokant Briuselis, 13.2.2006) Sektini pavyzdžiai:

Liuksemburge šešerių metų (11–12 metų mokinių) programoje prancūzų kalba visas skyrius yra skirtas bendrovės steigimui, mokant pagal komiksą „Boule ir Bill steigia bendrovę“. Ši programa naudojama visose pradinėse mokyklose. Komiksas taip pat naudojamas matematikos programoje, supažindinant su finansinės analizės.

Lenkijoje “Bendrovių pagrindai” yra privalomas mokomasis dalykas visose bendrojo lavinimo vidurinėse ir profesinėse mokyklose. Dalyko tikslas yra ugdyti verslumą ir mokyti, kaip pradėti savo verslą. Vadyba yra privalomas dalykas visose vidurinėse mokyklose.

Nyderlanduose vyriausybė finansavo bandomuosius projektus mokyklose. Buvo remiamas mokymo medžiagos rengimas, seminarų organizavimas ir mokytojų mokymas. Parodant gerą praktiką

mokyklų vadovams, mokytojams ir mokiniams yra siekiama, kad tuos projektus perimtų ir kitos mokyklos.

Airijoje pagal nustatytą ugdymo programą vykdomos tokios programos kaip „Transition Year“, „Leaving Certificate Vocational Programme“ ir „Leaving Certificate Applied“, suteikiančios mokiniams galimybę pasisemti verslumo patirties. Programos gali būti konkrečiai orientuotos į praktinį verslo mokymąsi, pavyzdžiui, mokiniams sudarant galimybę vadovauti „mažosioms bendrovėms“. 50 % vidurinių mokyklų dalyvauja mini-įmonių programose.

Suomijoje, Jungtinėse Karalystėse, Islandijoje, Norvegijoje- „Jaunųjų išradėjų konkursas“ yra kelių šalių pradinio ir žemesniojo vidurinio ugdymo mokyklose vykdoma programa, skirta vaikams nuo 6 iki 16 metų. Programos tikslas yra skatinti moksleivių kūrybingumą, plėtoti jų idėjas ir pateikti jas konkursui. Nugalėtojai už projektus ir išradimus gauna prizus.

Taigi, norint sustiprinti verslumo ugdymą švietimo sistemoje, reikėtų remtis įvairių šalių patirtimi. Siūlomi veiksmai būtų:

- Stiprinti ministerijų ir kitų valdžios įstaigų bendradarbiavimą
- Sukurti verslo ugdymo strategiją ES mastu
- Įtraukti verslo ugdymą į nacionalines mokymo programas
- Remti mokyklas ir novatoriškas programas
- Supažindinti mokyklų vadovus su galimybėmis
- Siūlyti didaktinę medžiagą ir mokymus pedagogams
- Puoselėti mokymo įstaigų ryšius su verslu
- Skatinti mini-įmonių plitimą
- Universitetuose: integruoti verslumo temą įvairiose mokymo srityse
- Dalytis informacija, skleisti sektinus pavyzdžius. (Jaunimo verslumo ugdymas dr. R. Janušauskas Europos Komisijos atstovybė)

4. ALYTAUS VOLUNGĖS PAGRINDINĖS MOKYKLOS MOKINIŲ POŽIŪRIS Į JŲ VERSLUMO UGDYMĄ. TYRIMO ANALIZĖ

4.1 Tyrimo metodologija

Verslumo ugdymas skatina mokinius kūrybiškai mąstyti, veiksmingai spręsti problemas, bendrauti, dalyvauti socialiniuose renginiuose, objektyviai analizuoti verslo idėjas, vadovauti ir vertinti bet kokį projektą ar veiklą. Siekiant realizuoti išsikeltą tikslą - atskleisti pagrindinės mokyklos mokinių požiūrį į verslumą ir jo ugdymą, pagrindinė duomenų rinkimo priemonė – anketinė mokinių apklausa.

Tyrimo objektas : pagrindinės mokyklos mokiniai, 11-16 metų.

Tyrimo organizavimas.

Tyrimo proceso etapai:

- pilotinis tyrimas
- tyrimo instrumento parengimas – anketinė apklausa;
- anketinės apklausos vykdymas, siekiant ištirti mokinių požiūrį į verslumą, jo ugdymą pagrindinėje mokykloje;
- rezultatų analizė ir apibendrinimas

Pilotinio tyrimo metu renkama informacija ką mokiniai žino apie verslumą, verslų žmogų, verslininką, verslą. Buvo paruošta anketa su atvirais bei uždariais klausimais, tačiau į atvirus klausimus respondentai nebuvo linkę atsakinėti. Gauti rezultatai, patvirtino, jog tyrimas dėl mokinių požiūrio į jų verslumą, yra aktualus. Naudojantis pilotinio tyrimo gautais rezultatais, paruošta papildyta bei pakoreguota anketa, panaikinti atviri klausimai į klausimus su pasirinkimo galimybe. Anketa sudaryta iš 17 klausimų. Anketos pradžioje pateikiamas įžanginis žodis, jame paaiškinamas tyrimo tikslas, paaiškinama, kaip pildyti anketą. Pildant anketą reikia pasirinkti vieną/keletą pateiktų atsakymo variantų arba įrašyti reikiamą informaciją, akcentuojamas tyrimo anonimiškumas. Anketos pagalba sužinoma mokinių nuomonė apie verslumą ir jo ugdymą.

Tyrimas atliktas 2012 metų lapkričio 1-20 dienomis. Respondentų buvo prašoma atsakyti į anketos klausimus. Jiems sutikus, buvo paaiškinti anketos užpildymo reikalavimai. Anketos pildymas vyko esant mokytojams, tačiau mokytojai nedarė įtakos respondentų atsakymams.

Tyrimo imtis: Alytaus Volungės pagrindinės mokyklos mokiniai, 5 – 10 klasių mokiniai, 11 – 16 metų. Sudarant imtį naudotas netikimybinis tiriamųjų grupių metodas (kadangi šis metodas pakankamai patikimas tuo atveju, kai gauti rezultatai netransformuojami už tiriamosios grupės ribų

(Kardelis, 2002)), nes pasirinkus tiriamuosius, juos lengva apklausti, jie yra greta. Tyrimo imties nustatymui (patvirtinimui) naudota Paniotto formulė: $n = 1/(\Delta^2 + 1/N)$, kur:

n- reikiamas apklausti respondentų skaičius;

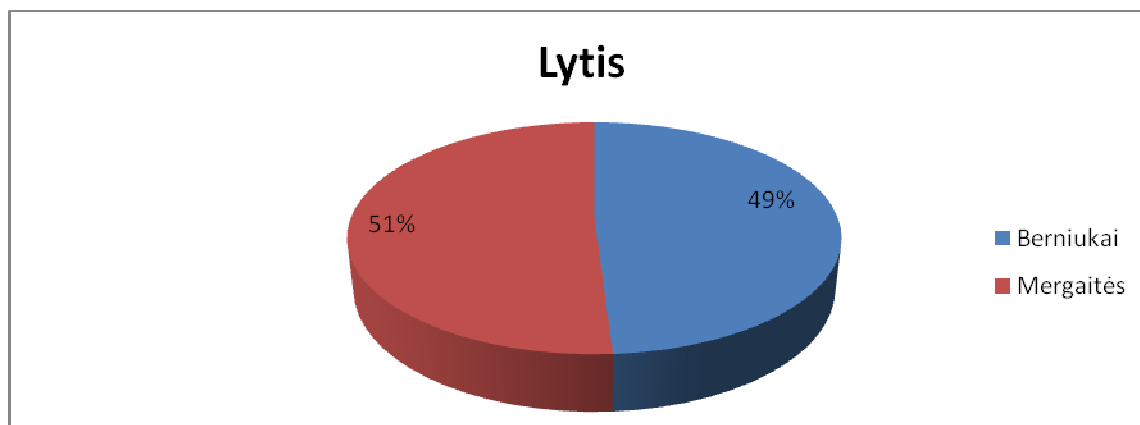
N- tiriamosios visumos narių skaičius.

Δ - paklaida (0,05).

Alytaus Volungės pagrindinėje mokykloje mokosi 729 mokiniai, remiantis Paniotto formule reikiamas apklausti respondentų skaičius: $n = 1/(0,0025 + 1/729) = 258,28$ asmenys. Taip ir buvo padaryta, apklausta 258 mokiniai. Tyrimo imtį sudaro 258 respondentai.

Mokinių buvo prašoma įrašyti savo amžių. Atitinkamai pagal mokinių amžių, pagal jų suvokimo lygį pagrindinėje mokykloje, tiriamos verslumo ugdyme pateikiamos žinios, verslaus žmogaus bei asmeninės savybės, turimi įgūdžiai.

Tyrimo dalyvavo 258 mokinių, 5-10 klasių, 11- 16 metų, pagal lytį pasiskirstė taip:

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

Iš pirmo paveikslėlio matyti, kad apklaustų mergaičių ir berniukų skaičius buvo labai panašus (51% ir 49%).

Tyrimo metodai. Tyrimo tikslą geriausiai atitiko kiekybinis tyrimas, kurio pagalba galima gauti reikiamą informaciją atitinkama tema. Tyrimas padeda atskleisti, išskirti Alytaus Volungės pagrindinės mokyklos mokinių požiūrį į jų verslumą, verslumo ugdymą. Darbe taikytas anketinės apklausos metodas. Anketinė apklausa suteikia galimybę detaliau nustatyti mokinių nuomonę apie verslumą ir jo ugdymą.

Tyrimas vyko 2012 spalio- lapkričio mėnesiais Alytaus Volungės pagrindinėje mokykloje. Pagrindinės mokyklos statusas mokyklai suteiktas nuo 2010 metų. Šios pagrindinės mokyklos tikslai yra : 1. Gerinti ugdymo kokybę modernizuojant aplinką, diegiant šiuolaikines ugdymo(si) nuostatas ir aktyvius mokymo(si) metodus. 2. Ugdyti tautiškumą, pilietiškumą, ir bendruomeniškumą.

Iki šiol dar ne visų mokytojų darbo vietos yra kompiuterizuotos, tačiau 2012- 2014 strateginiame plane tai numatyta. Taip pat siekiama kompiuterizuoti biblioteką, aprūpinti mokytojus kompiuterizuotomis

ugdymo programomis. Mokyklos veiklos prioritetai: 1. Švietimo kokybės gerinimas; 2. Tautiškumo, pilietiškumo ir bendruomeniškumo ugdymas; 3. Sveikos gyvensenos įgūdžių ugdymas; 4. Mokinių karjeros planavimo įgūdžių ugdymas ir profesinis informavimas. Tačiau verslumo ugdymo tarp prioritetinių veiklų minima nėra. Verslumas yra ypač aktualus šių dienų jaunam žmogui, kadangi verslumo ugdymas, ekonominis raštingumas įvairiai skatina mokinių kūrybiškumą, neišsenkantį norą tobulėti, inovatyvumą bei aktyvią veiklą. Mokykloje ugdomos verslumo savybės, kaip atsakomybė, savarankiškumas, noras tobulėti, ryžtas, iniciatyvumas, kūrybiškumas, idėjų įgyvendinimas projektinėje veikloje, suteiks mokiniams ankstyvasias žinias ir kontaktą su verslo pasauliu.

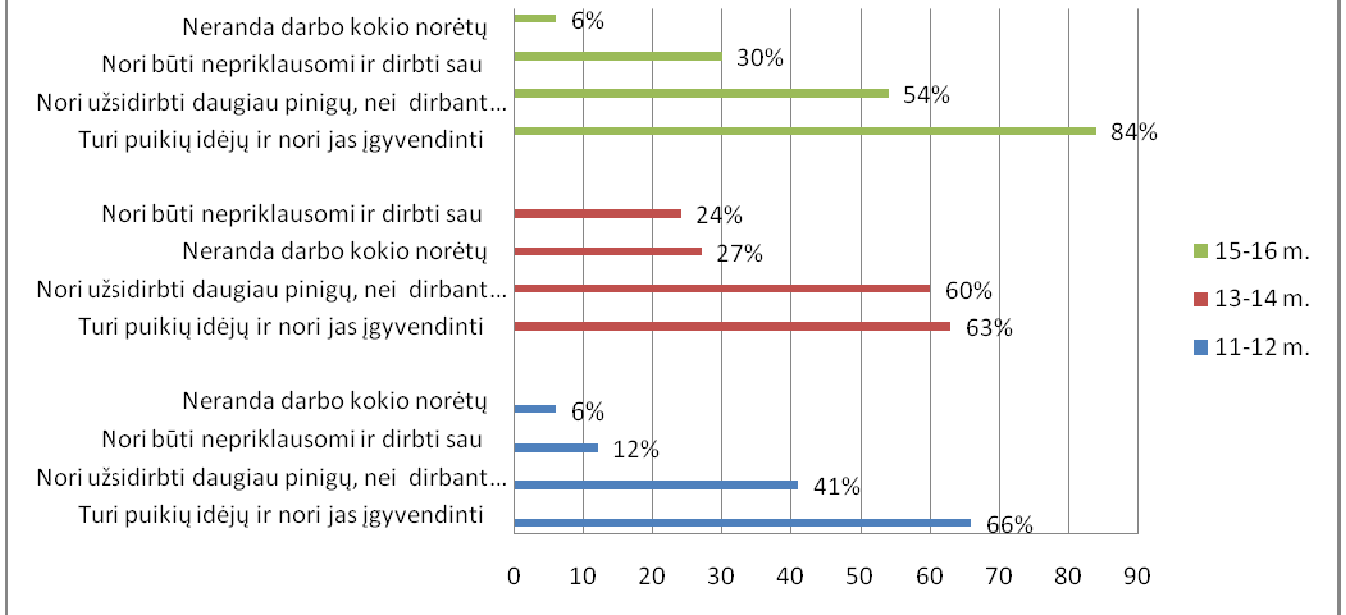
Tyrimo duomenų apdorojimas. Tyrimo duomenys apdoroti Microsoft Excel programa: duomenims suteikiant procentinę išraišką.

4.2 Tyrimo duomenų analizė

Paklausus respondentų, „Kas yra verslumas?“, didžioji dalis mokinių pasirinko tą patį atsakymą, (11-16 metų), kad tai verslo kūrimas (58%). Iš to galima spręsti, kad daugelį mokinių suklaidino šių dviejų žodžių panašumas (verslas – verslumas). Verslumas yra asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t.y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus (Ekonomikos raštingumo ir verslumo strategija, 2004). Verslas - asmenine rizika paremta savarankiška veikla, kurios tikslas – gauti pelną, panaudojant savo sugebėjimus, žinias, laiką, kitų žmonių pinigus ir kitų žmonių darbą. (tarptautinių žodžių žodynas) Šį variantą pasirinko 15% visų klasių respondentų.

Atliekant tyrimą, buvo siekiama išsiaiškinti mokinių nuomonę, kodėl žmonės pradeda savo nuosavą verslą. Taip pat, didžiosios dalies mokinių nuomonė buvo vieninga, dėl šių pozicijų: turi puikių idėjų ir nori jas įgyvendinti, nori užsidirbti daugiau pinigų, nei dirbant samdomą darbą, nori būti nepriklausomi ir dirbti sau, neranda darbo kokio norėtų. Nuomonių pasiskirstymas, pateiktas grafiškai:

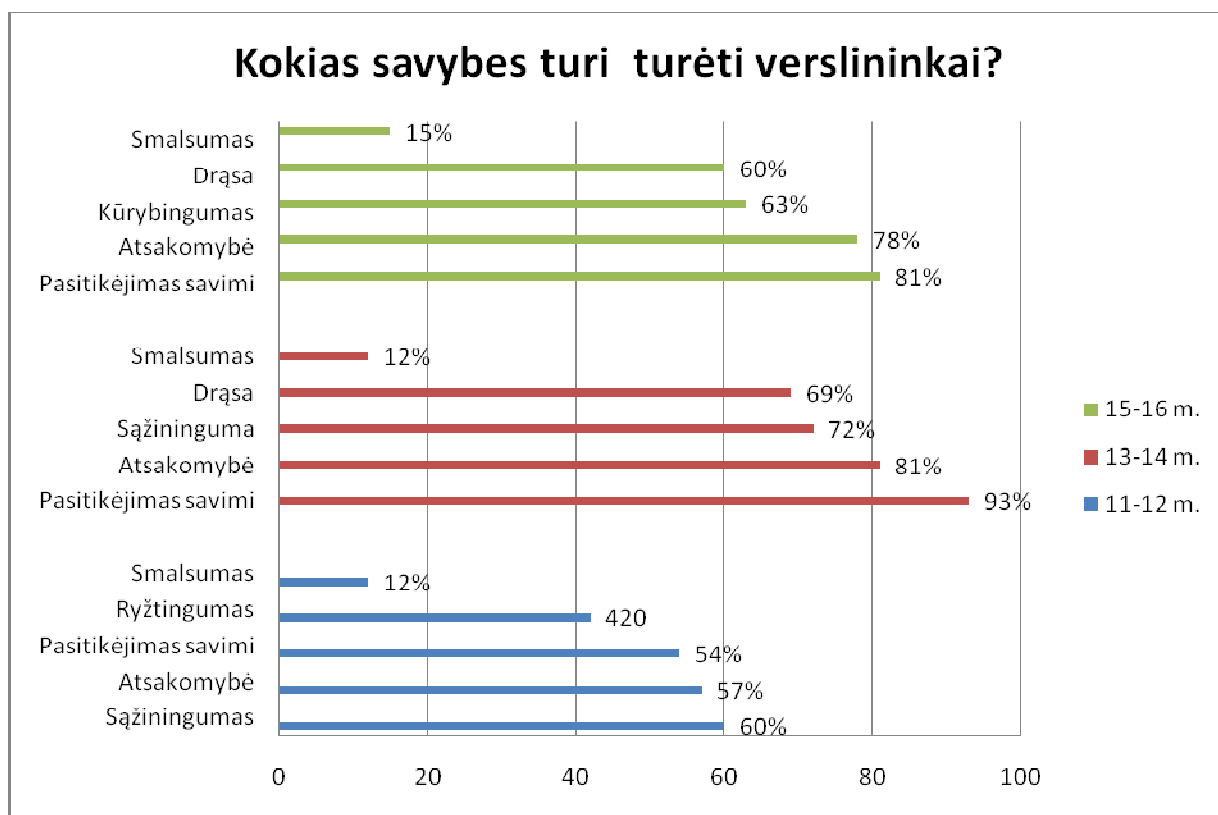
Kodėl žmonės pradeda savo nuosavą verslą ?

8 pav. Nuosavo verslo pradėjimas

Nuosavo verslo pradėjimą, į pirmą vietą, visų amžiaus grupių mokiniai išskyrė- idėjų turėjimą bei norą jas įgyvendinti, antroje vietoje – noras užsidirbti daugiau pinigų, nei dirbant samdomą darbą. Šie du įvardinti variantai yra mokinių pažymimi kaip svarbiausi, kadangi turint minčių, siekiant jas įgyvendinti, galima susikurti nuosavą verslą ir taip gauti daugiau pajamų.

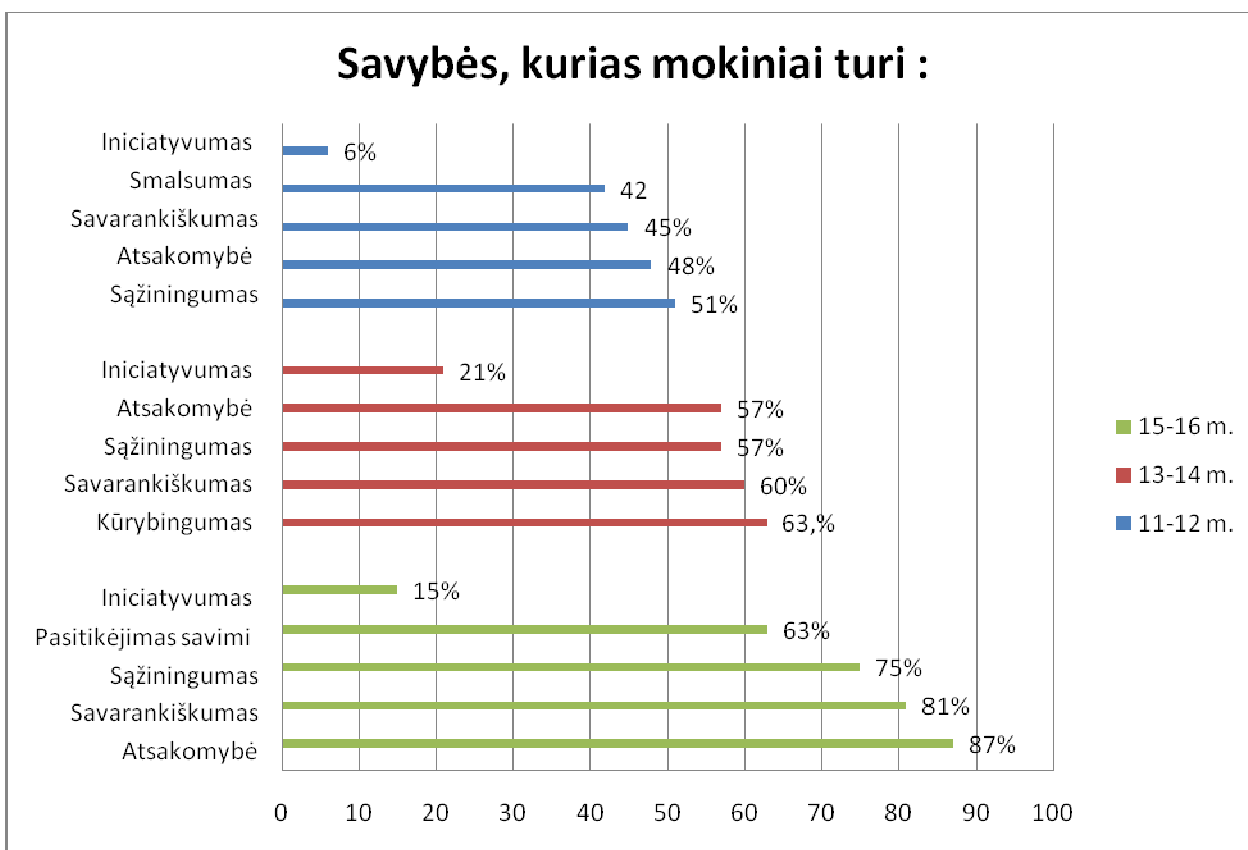
Tuomet kyla klausimas, kaip mokiniai galvoja, kokios savybės yra būdingos verslininkams.

9 pav. Verslininkams priskiriamos savybės

Kaip matome 13-16 metų mokiniai, pasitikėjimą savimi iškelė į pirmą vietą suteikdama net 93% , 81 % (žr. viršuje). Tik 11-12 metų mokinių nuomone, verslininkai turėtų būti sąžiningi (60 %). 13-14 metų mokiniai sąžiningumui suteikė trečiąją vietą, o vyresniems mokiniams sąžiningumas neatrodė svarbi savybė. Visi pritarė, kad verslininkai turi būti atsakingi,(57%; 81%; 78%). Ryžtingumą prie turėtinų verslininkų savybių tik 11-12 metų mokiniai pažymėjo kaip svarbią savybę, tačiau kitų amžiaus grupių mokiniai to net neišskyrė. 13-16 metų mokinių nuomone verslininkai turi būti drąsūs (69%; 60%). Mažiausiai svarbia savybe, visų amžiaus grupių mokiniai, laiko smalsumą. Nors smalsumas yra viena pagrindinių savybių, skatinanti inovatyvumą ir naujoves.

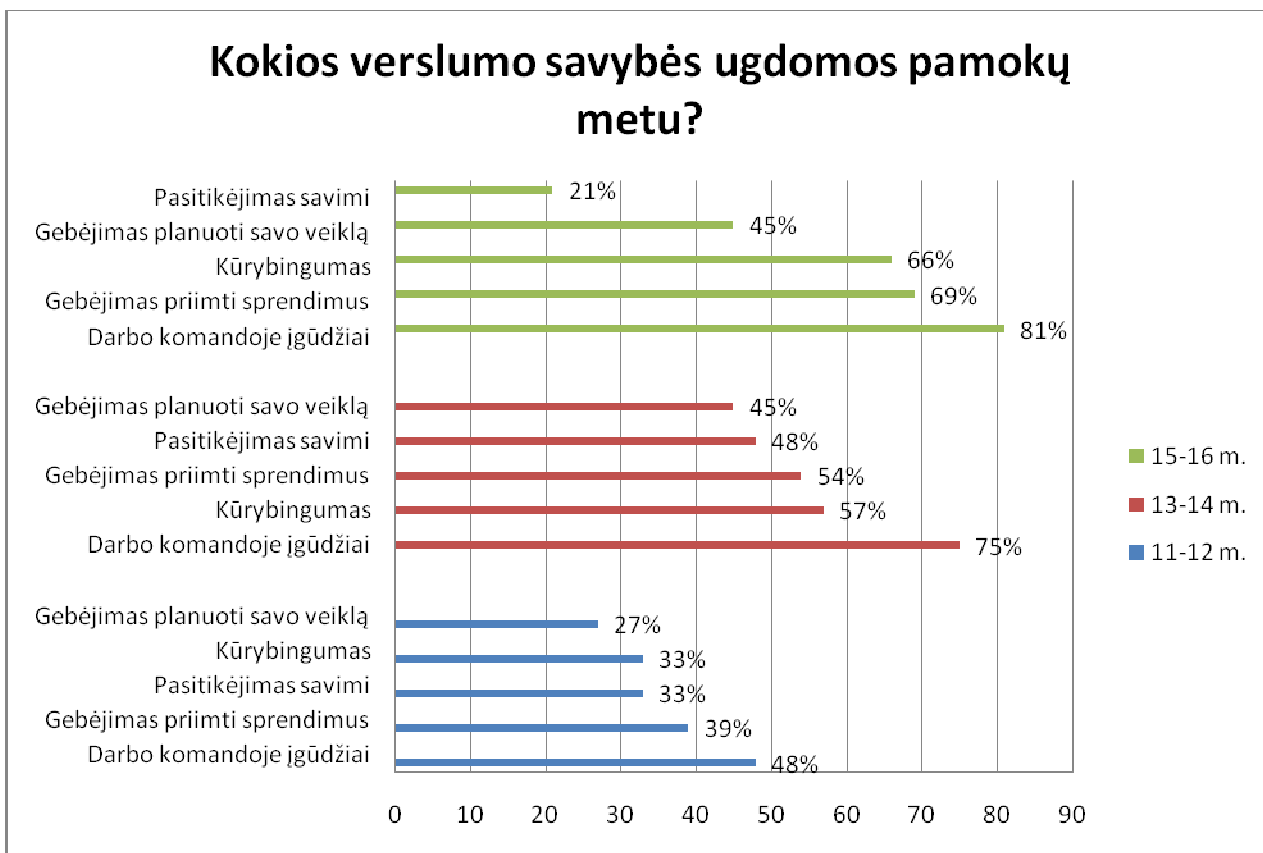
Išrinktos verslininkams būdingos savybės sutapo su mokinių asmeninėmis savybėmis : sąžiningumas, atsakomybė, pasitikėjimas savimi, kūrybingumas.

10 pav. Turimos mokinių savybės.

Svarbiausios turimos mokinių savybės, kurias nurodė patys moksleiviai yra : sąžiningumas, atsakomybė, savarankiškumas, kūrybingumas. Jų pasiskirstymą matome 10 pav. Deja, pagrindinėje mokykloje mokiniai yra nepakankamai iniciatyvūs, tas atsispindi, jų pačių atsakymuose. Tačiau iniciatyvumas iš tiesų yra labai svarbi savybė, ypač mokykliniame amžiuje : užmezgant draugystės ryšius, gerinant mokslų kokybę, savarankiškai gilinantis į dominantį dalyką, stiprinant turimas žinias popamokinėje veikloje.

Konstatuotina, kad klausimyne įgytų savybių vieta pasiskirstė tolygiai, darytina išvada, kad lentelėje nurodytos savybės (atsakomybė, kūrybingumas, savarankiškumas, kritiškas mąstymas, komunikabilumas, iniciatyvumas, sąžiningumas, pasitikėjimas savimi, ryžtingumas, drąsa, smalsumas) įgyjamos tiek mokykloje, šeimoje, popamokinėje veikloje, tiek ir iš bendraamžių bei draugų. Pagrindinės mokyklos lygmeniu verslumo mokymo tikslas yra ugdyti mokiniams tokias asmenines savybes, kaip kūrybiškumas, iniciatyvumas ir nepriklausomybė, kurios skatina verslumo nuostatų ugdymą, bus naudingos mokiniams ateityje, nepaisant to, kokia veikla jie užsiims.

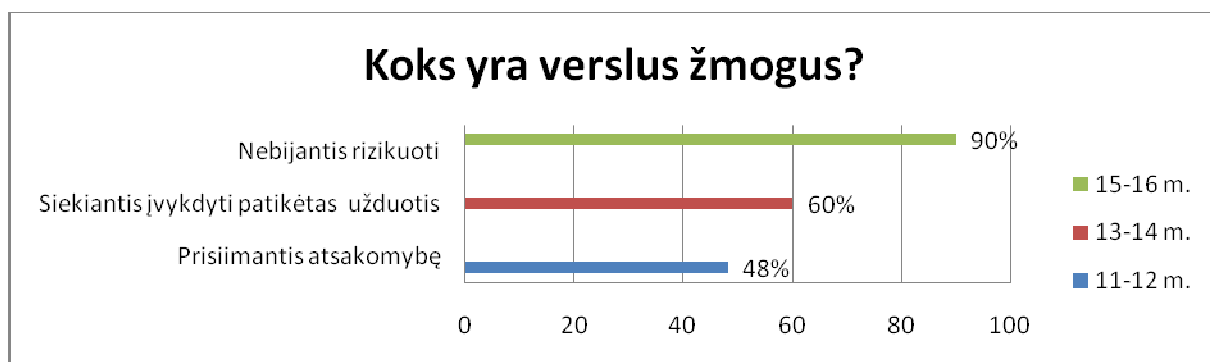

11 pav. Pamokų metu ugdomos verslumo savybės

Išanalizavus respondentų pateiktus rezultatus, galime daryta išvadą, kad pamokų metu darbo įgūdžiai komandoje ugdomi visoms amžiaus grupėms. Komandinis darbas yra grindžiamas bendradarbiavimu ir tarpusavio pagalba, tik įvairių asmenybių bruožų samplaika leidžia komandai dirbti efektyviai, nes tuomet jos nariai gali mokytis vienas iš kito, diskutuoti ir ieškoti geriausio sprendimo, papildyti vienas kitą.

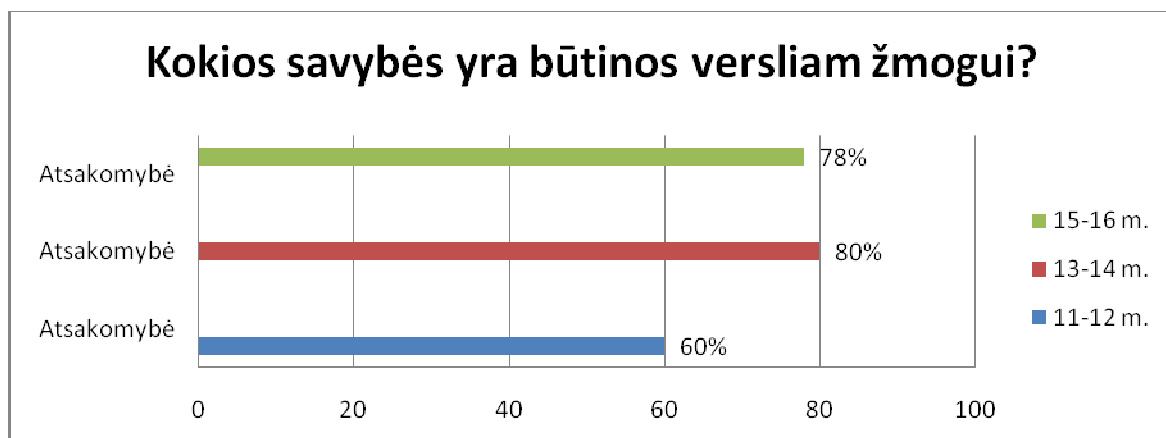
Nėra akcentuojama, kokios asmens savybės turėtų būti ugdomos per verslumo pamokas, kadangi verslumo mokymosi programa negali atitrūkti nuo visuotinio Švietimo įstatymo tikslo, nes mokykla turi išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas leidžiant tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi. Tad, nevertėtų išskirti nė vienos asmeninės savybės, kaip reikalingos ar nereikalingos verslumui ugdyti. Verslumas apima kompleksinių žinių bei kompleksinių savybių visumą, nes norint aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje, pritapti prie dinamiško pasaulio, būtina nuolat atnaujinti žinias, būti atviram naujovėms. Visas šias svarbias savybes asmuo privalo įgauti jau būdamas mokykloje. Respondentų klausiant koks yra verslus žmogus, nuomonės išsiskyrė. Atitinkamų amžiaus grupių atsakymai buvo skirtingi : 11-12 metų (5-6 kl.)

mokiniai verslų žmogų apibūdina, kaip prisiimančią atsakomybę 48% , 13-14 metų (7-8 kl.) – siekiantį įvykdyti patikėtas užduotis 60%, 15-16 metų (9-10 kl.) – nebijantį rizikuoti 90%.

12 pav. Verslus žmogus

Tačiau mokinių nuomonė, paprašius įvardinti, kokios savybės yra būtinos versliam žmogui, jie vieningai svarbiausia savybe įvardino – atsakomybę.

13 pav. Savybė būtina versliam žmogui

Išnagrinėjus visas verslumo savybes buvo smalsu sužinoti, kaip mokiniai vertina verslumo savybes pagal svarbą.

11-12 metų (5-6 klasių) mokinių nuomonių pasiskirstymas :

5 lentelė. Savybių išskyrimas pagal svarbą.

	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visai nesvarbu
Gebėjimas spręsti problemas	33%	33%	3%	-
Gebėjimas taupyti	27%	30%	12%	-
Gebėjimas priimti sprendimus.	24%	36%	-	-
Atsakingas požiūris į darbą	54%	18%	-	3%
Komunikabilumas	18%	39%	6%	3%
Klausymosi gebėjimai	15%	42%	6%	6%
Organizuotumas	39%	27%	3%	-
Užsispyrimas	21%	15%	12%	15%
Kūrybingumas	18%	36%	9%	-
Nebijojimas rizikuoti	18%	39%	12%	-
Nuomonės turėjimas ir jos apgynimas	33%	30%	6%	-
Atkaklumas	30%	36%	3%	-

Labai svarbiomis savybėmis 5-6 klasių mokiniai laiko – atsakingą požiūrį į darbą 54%, organizuotumą 39%, gebėjimą spręsti problemas 33% bei nuomonės turėjimą 33%. Užsispyrimą išskyrė, kaip visai nesvarbią verslumo savybę 15%.

13 – 14 metų (6-7 klasių) mokinių nuomonė apie svarbias verslumo savybes, pasiskirstė taip :

6 lentelė. Savybių išskyrimas pagal svarbą.

	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visai nesvarbu
Gebėjimas spręsti problemas	60%	39%	-	6%
Gebėjimas taupyti	48%	48%	6%	3%
Gebėjimas priimti sprendimus.	45%	57%	-	3%
Atsakingas požiūris į darbą	72%	30%	-	3%
Komunikabilumas	24%	66%	21%	3%
Klausymosi gebėjimai	21%	54%	24%	6%
Organizuotumas	30%	60%	12%	3%
Užsispyrimas	30%	51%	15%	6%
Kūrybingumas	18%	54%	27%	6%
Nebijojimas rizikuoti	39%	42%	18%	6%
Nuomonės turėjimas ir jos apgynimas	42%	51%	6%	6%
Atkaklumas	33%	48%	6%	12%

Šios amžiaus grupės mokinių nuomone labai svarbios verslumo savybės yra : atsakingas požiūris į darbą 72%, gebėjimas spręsti problemas 60%, gebėjimas taupyti 48%, gebėjimas priimti sprendimus 45% bei nuomonės turėjimas ir jos apgynimas 42%. Visiškai nesvarbia verslumo savybe pažymi atkaklumą 12%.

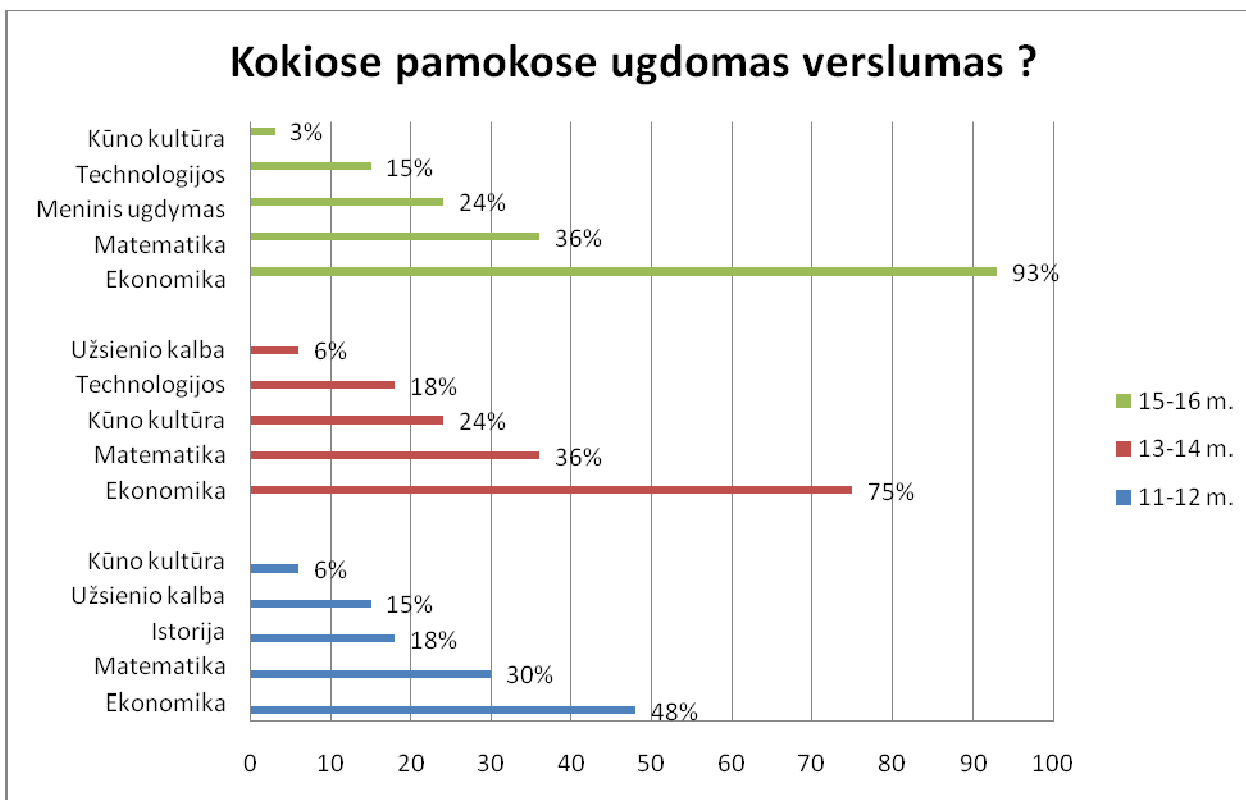
15 – 16 metų (9- 10 klasių) mokinių nuomonė :

7 lentelė. Savybių išskyrimas pagal svarbą.

	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visai nesvarbu
Gebėjimas spręsti problemas	75%	21%	-	-
Gebėjimas taupyti	33%	60%	-	3%
Gebėjimas priimti sprendimus.	69%	27%	-	-
Atsakingas požiūris į darbą	63%	27%	6%	-
Komunikabilumas	15%	69%	9%	3%
Klausymosi gebėjimai	27%	48%	21%	-
Organizuotumas	72%	21%	3%	-
Užsispyrimas	33%	54%	9%	-
Kūrybingumas	27%	60%	9%	3%
Nebijojimas rizikuoti	66%	27%	3%	-
Nuomonės turėjimas ir jos apgynimas	63%	27%	3%	-
Atkaklumas	36%	60%	-	-

15-16 metų respondentų nuomone nėra verslumo savybių, kurios būtų visiškai nesvarbios, tik keletas iš jų surinko po 3% (gebėjimas taupyti, gebėjimas priimti sprendimus, kūrybingumas). Tačiau labai svarbiomis verslumo savybėmis mokiniai išskyrė : gebėjimą spręsti problemas 75%, organizuotumą 72%, gebėjimą priimti sprendimus 69%, nebijojimą rizikuoti 66%, nuomonės turėjimą ir jos apgynimą 63%, atsakingą požiūrį į darbą 63%.

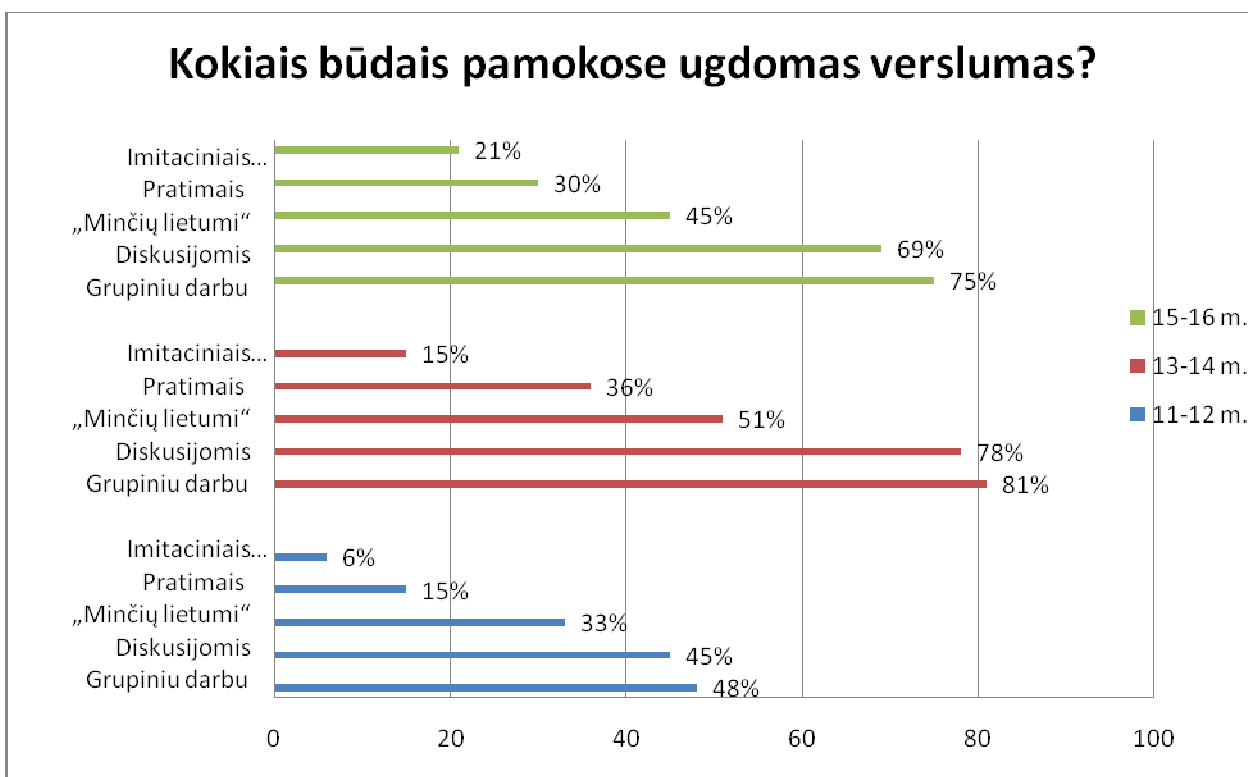
Apibendrinant, galime teigti, kad visų amžiaus grupių nuomonė sutapo dėl svarbiausių verslumo savybių, kadangi išskyrė tas pačias savybes : atsakingas požiūris į darbą, gebėjimą spręsti problemas, gebėjimą priimti sprendimus, nuomonės turėjimą ir jos apgynimą. Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003), kaip pagrindinis švietimo įstaigų ugdymo tikslas nurodomas: „išugdyti asmenį, pajėgų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės gyvenimo problemas“. LR vyriausybės Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatose ir Lietuvos „Švietimo visiems“ veiksmų plane 2003–2015 metams, teigiama, jog „būtina siekti, kad ekonominio raštingumo ir verslumo pagrindai būtų suteikti pagrindinės mokyklos mokiniams...“. Tad verslumo ugdymas yra akcentuojamas kaip viena iš prioritetinių sričių. Taigi iškyla klausimas, kokiose pamokose ugdomas verslumas.

14 pav. Pamokos, kuriose ugdomas verslumas

Kaip matome iš respondentų atsakymų, verslumas ugdomas daugiausiai ekonomikos pamokose ir matematikos pamokų metu. Kitų pamokų metu ekonomikos ir verslumo elementai yra įtraukti į tų dalykų programas. Pamokose, kuriose integruojamas verslumas, mokiniai supažindinami su siauromis teorinėmis žiniomis, ekonomikos sąvokomis, labiau reikalingomis kasdieniame gyvenime, bendradarbiaujant, rengiant bendrus projektus ir pan.

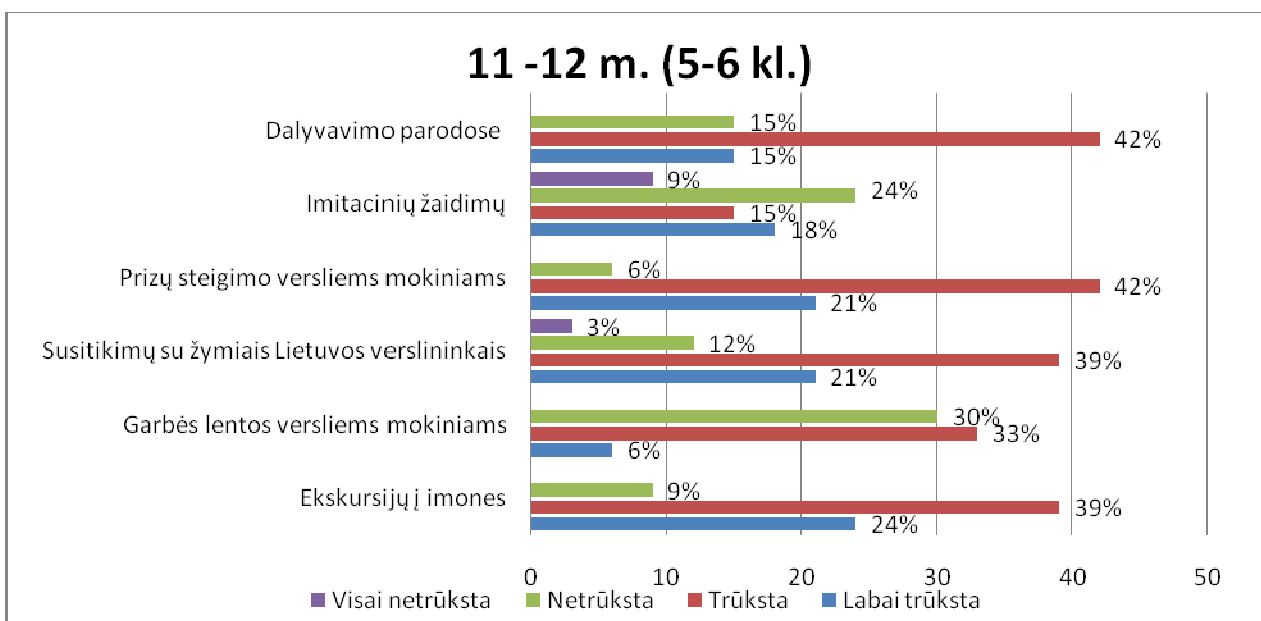
Tyrimo metu pasidomėta, kokiais būdais pamokose ugdomas verslumas.

15 pav. Pamokose ugdomo verslumo būdai

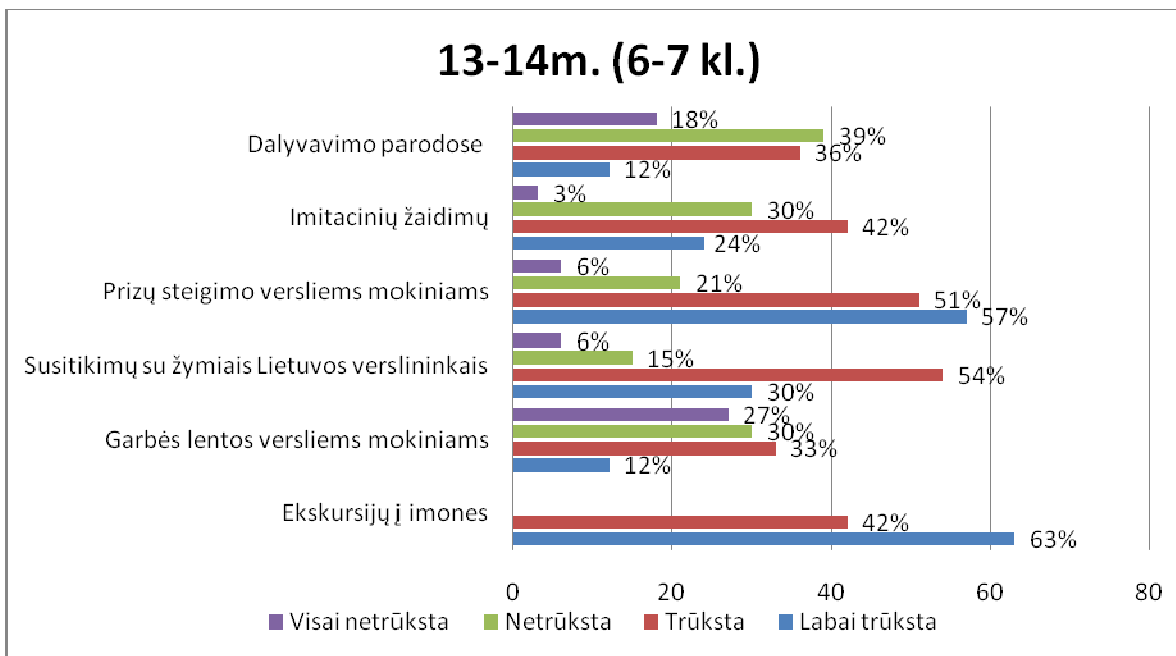
Apklausoje rezultatai parodė, kad grupiniu darbu ir diskusijomis mokiniai dažniausiai ir labiausiai ugdomi. Grupiniai darbo metodai leidžia mokiniams geriau (nuo 50 iki 90 proc. medžiagos) įsiminti naują medžiagą, įtvirtinti turimas žinias, lavina bendravimo ir bendradarbiavimo, savarankiško darbo įgūdžius. Na, o diskusijos dažniausiai būna įdomios, aktyvios, jos sukuria mokiniams tokią aplinką, kurioje gali pasitikrinti savo ir kitų nuomonę ir ją, kur reikia, (ne)pakeisti. Diskusijos taip pat sudaro galimybę mokiniams pažinti vienas kitą, o tai svarbu, norint, kad jie jaustųsi laisvi ir būtų komunikabilūs. Deja, imitaciniai žaidimai nėra populiarūs pagrindinėje mokykloje, nors tai vienas iš aktyviausių ir inovatyviausių mokymo metodų, kuriame daugiau dėmesio skiriama praktinėms žinioms, teorinių žinių taikymui praktikoje, skatina asmeninį tobulėjimą, loginį mąstymą ir t.t.

Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti kokių priemonių trūksta tam, kad verslumo ugdymas taptų populiariesnis ir įdomesnis.

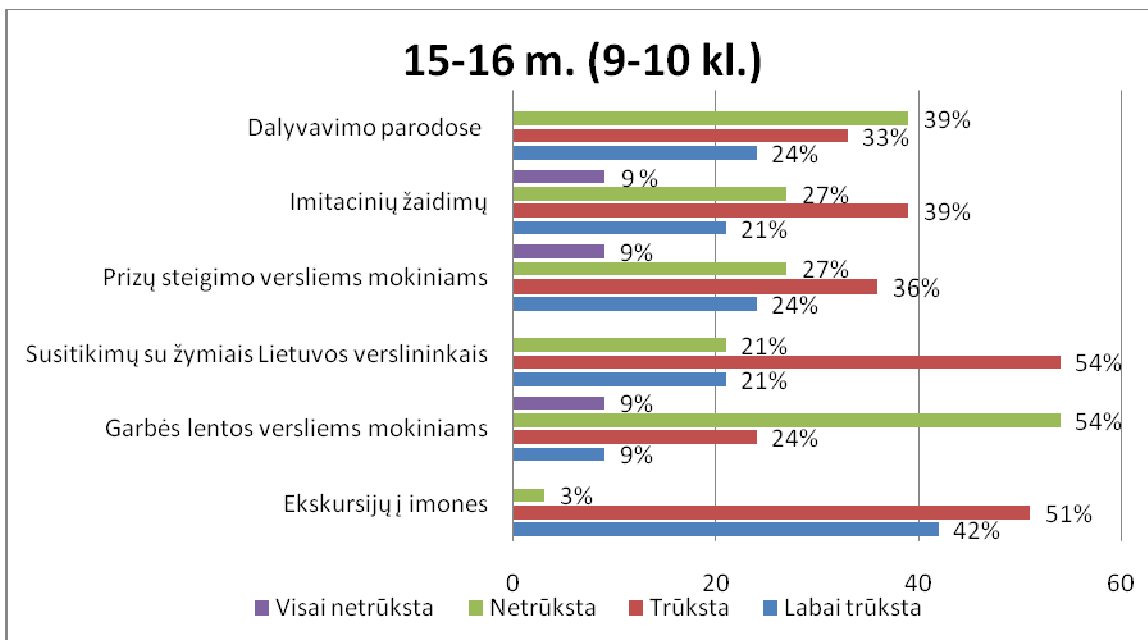
16 pav. Priemonės padėsiančios, verslumo ugdymui tapti populiariesniam, nuomonių pasiskirstymas 11-12 metų mokinių.

11-12 metų mokiniams labiausiai trūksta ekskursijų į įmones 24%, o visiškai netrūksta – imitacinių žaidimų 9%.

17 pav. Priemonės padėsiančios, verslumo ugdymui tapti populiariesniam, nuomonių pasiskirstymas 13-14 metų mokinių.

Kaip matome labiausiai trūksta ekskursijų į įmones 63% ir prizų steigimo versliams mokiniams 57%. Visiškai netrūksta garbės lentos versliams mokinimas 27% ir dalyvavimo parodose 18% 13-14 m. mokiniams.

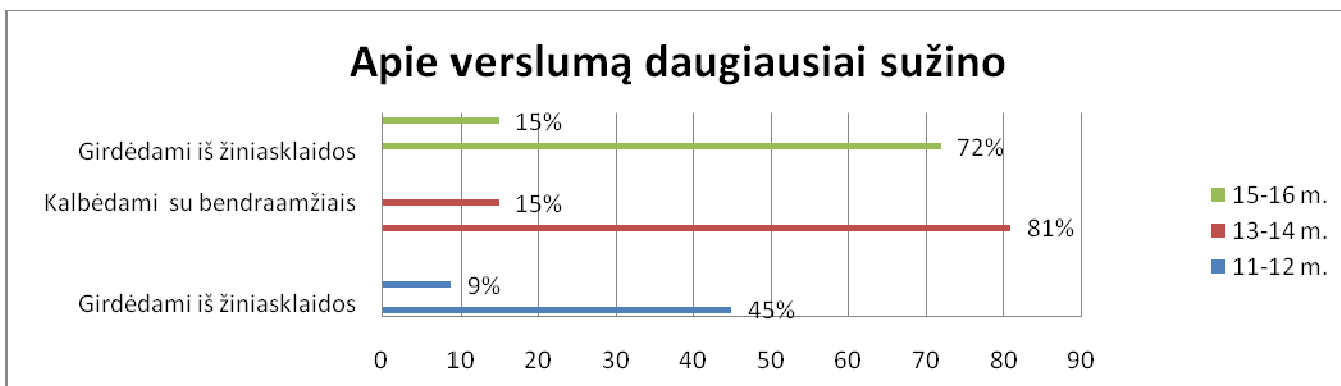
18 pav. Priemonės padėsiančios, verslumo ugdymui tapti populiarešiam, nuomonių pasiskirstymas 15-16 metų mokinių.

Iš šių apklaustųjų matome, kad ekskursijų į įmones taip pat labiausiai trūksta 42%.

Apibendrinant, galime daryti prielaidą, kad verslumo ugdymas taptų populiarešnis ir įdomesnis, jei būtų planuojamos ekskursijas į įmones, dažniau būtų organizuojami susitikimai su žymiais Lietuvos verslininkais.

Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, iš kur daugiausiai mokiniai sužino apie verslumą. Skirtingo amžiaus, respondentų atsakymai išsiskyrė :11-12 m. (5- 6kl.) mokiniai daugiausiai apie verslumą sužino girdėdami iš žiniasklaidos 45% , mažiausiai – klasės valandėlių metu 9%.

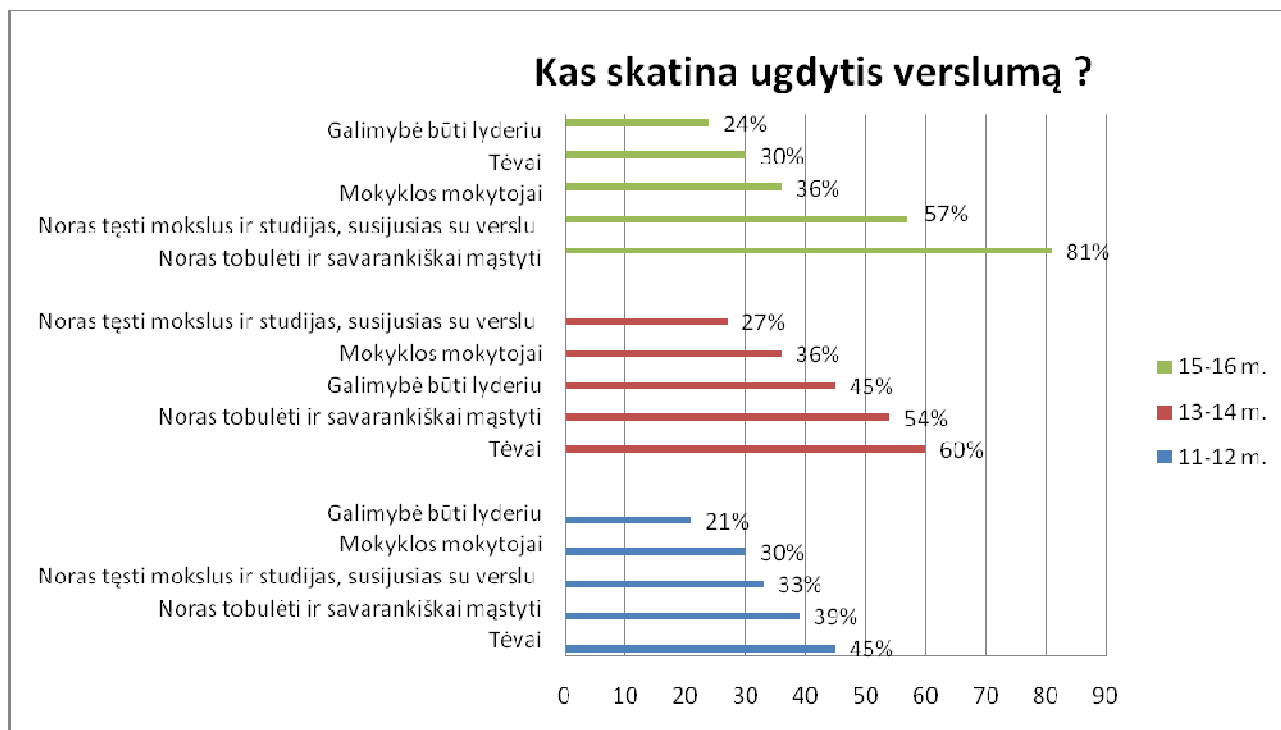
13-14m. (7-8 kl.) stebėdami verslininkus 81%, mažiausiai sužino – kalbėdami su bendraamžiais 15% . 15-16m (9- 10 kl.) mokiniai daugiausiai apie verslumą sužino girdėdami iš žiniasklaidos 45% , mažiausiai kalbėdami su bendraamžiais 15%.

19 pav. Apie verslumą daugiausiai sužino

Taigi, iš apklausos matome, kad verslumo ugdymui, jo skatinimui vien teorinių žinių nepakanka. Mokiniai pageidauja ekskursijų į įmones, susitikimų su žymiais žmonėmis, apie verslumą taip pat daugiausiai sužino stebėdami verslininkus ar girdėdami iš žiniasklaidos. Pareikšta mokinių nuomonė verčia susimąstyti, kad reikia imtis papildomų priemonių, kad verslumo ugdymas taptų aktualesnis ir efektyviau ugdomas mokykloje.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kas labiausiai skatina pagrindinės mokyklos mokinius ugdytis verslumą.

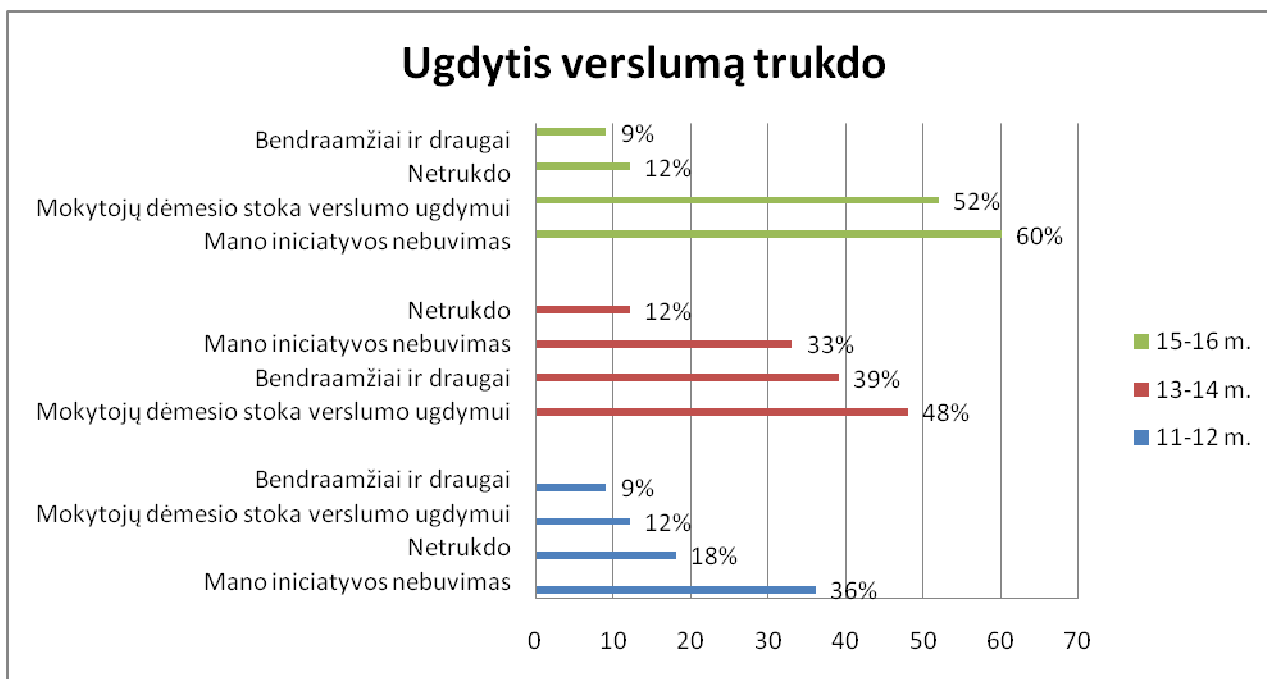

20 pav. Verslumą ugdytis skatina

Iš gautų rezultatų, matome, 11-14 metų mokinius labiausiai ugdytis verslumą skatina tėvai (45%, 60%). Galime daryti prielaidą, kad vyresniame amžiuje mokinių poreikiai ir suvokimas keičiasi,

dėl to net 81% mokinių pasirinko norą tobulėti ir savarankiškai mąstyti kaip didžiausią paskatą ugdytis verslumą.

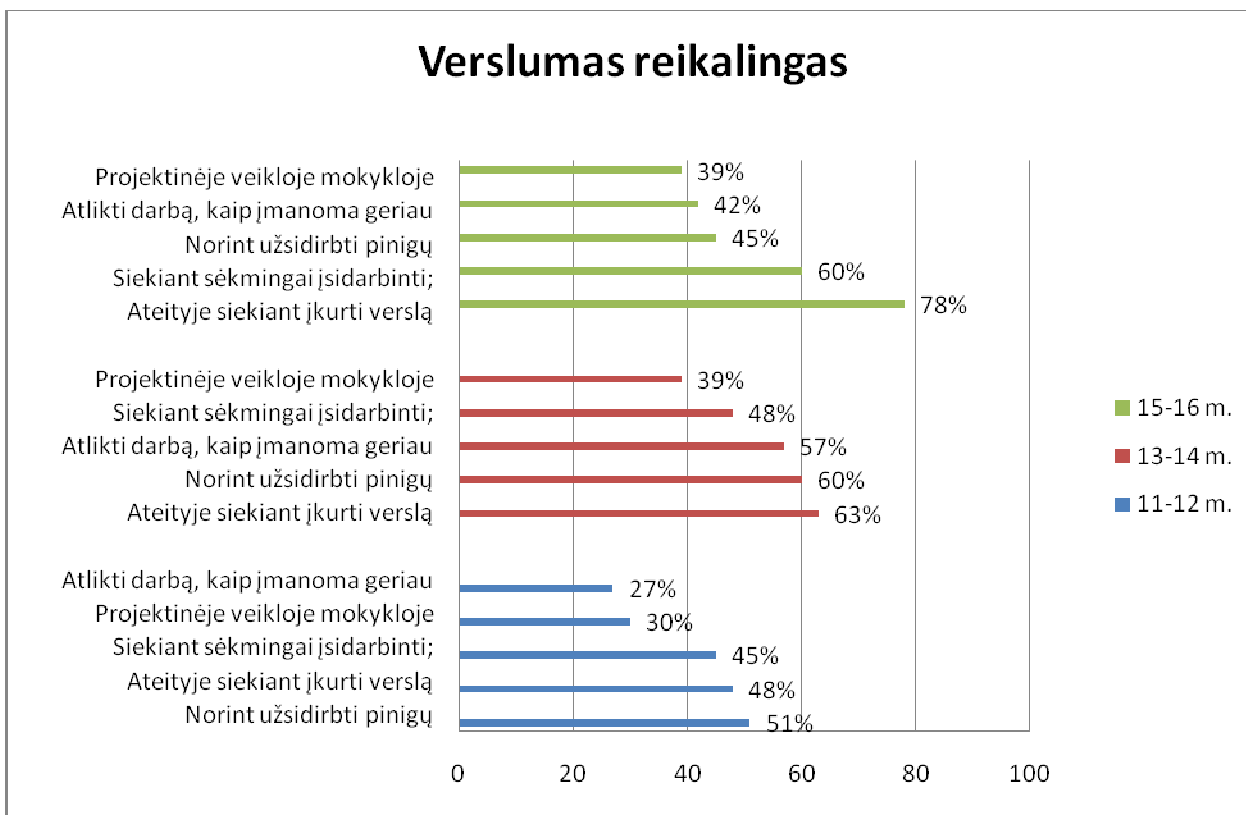
Sužinojus, kas skatina mokinius ugdytis verslumą, taip pat svarbu suvokti, kas trukdo tai daryti. Respondentų paklausus, kas trukdo ugdytis verslumą, atsakymai pasiskirstė pagal amžiaus grupes skirtingai:

21 pav. Priežastys, trukdančios ugdytis verslumą

Mažiausiai motyvuoti ugdytis verslumą dėl savo iniciatyvos nebuvimo yra 11-12 metų (5-6 kl.) ir 15-16 (9- 10 kl.) metų mokiniai (36% ir 60%). 13-14 metų (6-7 kl.) trukdančia priežastimi ugdytis verslumą, pažymi mokytojų dėmesio stoką verslumui (48%). Mažiausiai trukdo bendraamžiai ir draugai (po 9%) arba niekas netrukdo.

Paskutiniame apklausos klausime, siekiama išsiaiškinti dėl ko verslumas mokiniams yra reikalingas.

22 pav. Sritys, kuriose reikalingas verslumas

Taigi, iš gautų rezultatų matome, kad atitinkamų amžiaus grupių mokiniai, skirtingai įvardijo verslumo reikalingumą. Projektinėje veikloje mokykloje verslumas mokiniams nėra toks svarbus kaip noras kurti verslą, užsidirbti pinigų. 11-12 metų (5-6 kl.) mokinių nuomone verslumas reikalingas norint užsidirbti pinigų 51%, 13-16 metų (8-10 kl.) – ateityje siekiant įkurti verslą 63%, 78%. Apibendrinus galime daryti prielaidą, kad vis dėlto mokiniai verslumo neatskiria nuo verslo kūrimo, kadangi gauti atsakymai siejasi daugiau su verslo kūrimu, su noru užsidirbti pinigų. Galime daryti išvadą, kad jaunesniojo amžiaus vaikai verslumą supranta labai siaurai ir netinkamai, kadangi 51% 11-12 metų mokiniai grindžia su pinigais ir jų uždirbimu. O vyresniojo amžiaus vaikai su turimomis didesnėmis žiniomis, verslumo svarbą jie sieja su ateitimi, gerai atliktu darbu bei sėkmingu įsidarbinimu.

Apibendrinus gautus rezultatus, galime daryti prielaidas, kad daugelis pagrindinės mokyklos mokinių verslumą painioja su verslu. Be abejo, tai sąvokos viena kitą papildančios, tačiau turinčios skirtingas prasmes. Verslumas - asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui. (cit. Ekonomikos raštingumo ir verslumo strategija, 2004). Verslas - asmenine rizika paremta savarankiška veikla, kurios tikslas – gauti pelną, panaudojant savo sugebėjimus, žinias, laiką, kitų žmonių pinigus ir

kitų žmonių darbą. (tarptautinių žodžių žodynas) Pagrindinės mokyklos ugdymo tikslas yra ugdyti mokinių asmenines savybes, kaip kūrybiškumas, iniciatyva ir nepriklausomybė, pasitikėjimas savimi, savarankiškumas, kurios skatina verslumo nuostatų ugdymą. Visos šios išvardintos savybės reikalingos ir praverčiančios visiems žmonėms kasdieniniame gyvenime, šeimoje, mokykloje ir visuomeninėje aplinkoje.

Šiame tyrime, dažniausiai akcentuojamos savybės, kaip atsakomybė, sąžiningumas, pasitikėjimas savimi, verslumo savybės – nebijojimas rizikuoti, atsakomybės prisiėmimas, siekimas įvykdyti patikėtas užduotis bei sugebėjimas dirbti komandoje. Pagrindinės mokyklos mokiniai išskiria pagrindines asmenines savybes, kaip atsakomybė, sąžiningumas, kūrybingumas ir savarankiškumas, o verslininkų turėtinomis savybėmis laiko – pasitikėjimą savimi, atsakomybę, sąžiningumą. Mokinių nuomone, pagrindinės paminėtos verslininkų savybės (pasitikėjimas savimi, atsakomybė, sąžiningumas) yra būtinos ir versliam žmogui. Darbo įgūdžiai, gebėjimas priimti sprendimus, atsakingas požiūris į darbą, organizuotumas, gebėjimą spręsti problemas – pačios svarbiausios verslumo savybės ugdomos pamokų metu. Kaip mažiausiai ugdomus gebėjimus mokiniai nurodė gebėjimą planuoti savo veiklą. Atsižvelgus į respondentų atsakymus, vertėtų sukurti verslumą ugdančią aplinką, skatinančią mokinių iniciatyvumą, kūrybingumą, ryžtą, tikslų siekimą. Verslumas - žmogaus sugebėjimas idėjas paversti veiksmais, išreikštas kūrybiškumu, naujovėmis, pasirengimu rizikuoti, gebėjimu planuoti ir valdyti projektus siekiant iškeltų tikslų.

Verslumo ugdymas mokykloje, kaip mokslo disciplina, pradėtas diegti gana neseniai. Švietimo sistemoje nėra vieningos nuomonės kaip verslumo ugdymas turėtų būtų ugdomas mokiniams. Besikeičiančiame ir nuolat pilname naujovių pasaulyje verslumo ugdymas yra viena iš prioritetinių sričių. Atnaujintų Bendrųjų programų dėka, verslumas ir ekonominis raštingumas siekia partneriškų santykių su mokiniais, įvairiai skatina jų kūrybiškumą, neišsenkantį norą tobulėti bei aktyvią veiklą. Toks mokymas suteiks ankstyvasias žinias ir kontaktą su verslo pasauliu. Mokyklose nėra gilinamos verslo žinios, o ugdomos verslumo savybės, reikalingos šių dienų žmogui.

Atlikus tyrimą ir išanalizavus rezultatus galime teigti, kad Alytaus Volungės pagrindinėje mokykloje yra ugdomas verslumas, tačiau nepakankamai, kadangi nevisi mokiniai yra motyvuoti ugdytis verslumą. Derėtų labiau integruoti verslumo ugdymą į kitų mokomųjų dalykų programas, atsižvelgiant į mokinių nuomonę, skirti daugiau dėmesio aktyviems verslumo ugdymo metodams. Planuoti susitikimus su verslininkais, organizuoti ekskursijas į įmones, pamokų metų daugiau dėmesio skirti praktiniams užsiėmimams, imitaciniams žaidimams. Lietuvoje verslumo ugdymas – sąlygų sudarymas mokiniams gilinti savo žinias ir supratimą verslumo srityje, ugdyti praktinius verslumo

gebėjimus, kad gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje, formuotis modernios ekonomikos samprata paremtą požiūrį į nuolat besikeičiančias ekonomines sąlygas (Ekonomikos ir verslumo vidurinio ugdymo bendroji programa, 2011; Ekonomikos ir verslumo pagrindinio ugdymo bendroji programa, 2008). Besikeičianti technologinė, ekonominė, politinė aplinka vis labiau verčia mokytis verslumo, ugdyti socialinius įgūdžius. Mes nuolat turime taikytis prie besikeičiančio pasaulio, rinkos tendencijų, nesustoti ir nuolat tobulėti.

IŠVADOS

1. Verslumas – tai kūrybiškumas, asmenybės tobulėjimo būdas, gebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti savo gyvenimą bei verslą, pelningai gaminti prekes ar teikti paslaugas; tai – mąstymas ir veikimas, siekiant numatytų tikslų. Verslumo apibrėžimuose akcentuojami skirtingi aspektai, pagrindiniai iš jų: kūrybiškumas, iniciatyvumas, ryžtas, organizaciniai gebėjimai.
2. Verslumas yra įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios novatoriškai mąstyti ir aktyviai veikti bei protingai rizikuoti, bet kurioje gyvenimo srityje. Verslumo savybės – kompleksinės savybės, asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t.y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo laiką, verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus.
3. Visuose švietimo lygiuose stiprinamas dėmesys verslumo skatinimui, atnaujinamas švietimo turinys, įtraukiant verslumą į kitų mokomųjų dalykų programas. Verslumo ugdymo tikslas – nukreipti mokinių elgesį sąmoninga verslumo įgūdžių įgijimo linkme, skatinant bei stiprinant jų motyvaciją, orientuojantis į galutinį rezultatą - išugdyti asmenybę, kuri gebėtų savarankiškai ir aktyviai veikti visuomenėje, pagrįstoje rinkos ekonomikos sąlygomis.
4. Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių verslumo ugdymą, Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo 2004 ir Nacionalinės jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų strategijų analizė parodė, jog Lietuvos teisinė bazė yra pakankama verslumo ugdymui vykdyti.
5. Apžvelgus ES dokumentus matoma, kad verslumo ugdymas švietimo sistemose yra prioritetinga sritis. Didėja ES šalių dėmesys verslumo ugdymui ir daugelis šalių įtraukia verslumo ugdymą į savo nacionalines programas ar integruoja į kitus mokomuosius dalykus.
6. Ekonomikos ir verslumo ugdymas 5–8 klasėse nėra patvirtintas atskira verslumo ugdymo programa, todėl šis dalykas tik integruojamas į kitų dalykų pamokas. Pamokose, kuriose integruojamas verslumas, mokiniai supažindinami su siauromis teorinėmis žiniomis, ekonomikos sąvokomis, labiau reikalingomis kasdieniame gyvenime, bendradarbiaujant, rengiant bendrus projektus ir pan. 9 - 10 klasėse verslumo ugdymas yra įtrauktas į bendrąją ugdymo programą, kaip privalomas dalykas.

Vyresniųjų klasių mokiniai giliau ir iš arčiau supažindinami su verslo pasauliu, inovacijomis, sprendžia ir priima problemas su kuriomis susiduria kaip vartotojai. Išsamiau susipažįsta su ekonomikos mokslo terminais.

7. Iškelta hipotezė, jog verslumo ugdymas pagrindinėje mokykloje yra nepakankamas, pasitvirtino. Tyrimas parodė, kad verslumo ugdymas pagrindinėje mokykloje yra aktualus, tačiau moksleiviai negauna žinių, kurių tikisi. Ne visi mokiniai yra motyvuoti ugdytis verslumą arba nepakankamai sudominami.
8. Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad daugelis pagrindinės mokyklos mokinių verslumą painioja su verslu, neidentifikuodami verslumo kaip žinių ir įgūdžių. Be abejo, tai sąvokos viena kitą papildančios, tačiau turinčios skirtingas prasmes. Verslumas - asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui. Verslas - asmenine rizika paremta savarankiška veikla, kurios tikslas – gauti pelną, panaudojant savo sugebėjimus, žinias, laiką, kitų žmonių pinigus ir kitų žmonių darbą.
9. Verslumo pamokos ir integruojami dalykai skatina moksleivius kūrybiškai mąstyti, kritiškai spręsti bei priimti problemas, bendrauti, dirbti komandoje, objektyviai analizuoti verslo idėjas, dalyvauti projektuose, įvairiuose renginiuose.
10. Sąžiningumą, pasitikėjimą savimi, atsakomybę – mokiniai laiko svarbiomis verslininko ir verslaus žmogaus savybėmis.
11. Remiantis tyrimo gautais rezultatais, galime daryti prielaidą, kad vyresniame amžiuje mokinių poreikiai ir suvokimas keičiasi, kadangi jaunesniame amžiuje ugdytis verslumą mokinius skatina tėvai ir verslumą jie suvokia labiau kaip galimybę užsidirbti pinigų bei geriau gyventi. Vyresni mokiniai orientuojasi į verslumo ugdymą savarankiškai. Verslumo žinias, įgūdžius ir gebėjimus mokiniai noriai tobulina, stengiasi panaudoti savarankiškoje veikloje, bei ateityje tęsti mokslus, sėkmingai įsidarbinti ir įkurti verslą.
12. Atsižvelgus į tyrimo rezultatus, derėtų labiau integruoti verslumo ugdymą į kitų mokomųjų dalykų programas bei skirti daugiau dėmesio aktyviems verslumo ugdymo metodams: planuoti susitikimus su verslininkais, organizuoti ekskursijas į įmones, pamokų metų daugiau dėmesio skirti praktiniams užsiėmimams, imitaciniams žaidimams. Vertėtų sukurti verslumą ugdančią aplinką, skatinančią mokinių iniciatyvumą, kūrybingumą, ryžtą bei tikslų siekimą.

REKOMENDACIJOS

1. Mano nuomone, verslumo ugdymas turėtų būti viena iš prioritetinių sričių, kuri visuose mokymo lygmenyse būtų įtraukta į visų amžių programas, kaip labai svarbus veiksnys, lemiantis asmeninių savybių raidą.
2. Ugdant verslumą turėtų būti naudojamos šiuolaikinės informacinės technologijos ir kiti inovatyvūs mokymo metodai, atitinkantys jauno žmogaus poreikius.
3. Mokykla bei mokyklos bendruomenė turėtų skatinti verslumo ugdymą, orientuodama bei skatindama jauną žmogų kurti, būti novatorišku, siekiančiu savo tikslų bei padėti įgyvendinti idėjas.
4. Skirti daugiau dėmesio aktyviems verslumo ugdymo metodams, kurie skatintų mokinių kūrybiškumą, norą tobulėti, gebėjimą išreikšti savo nuomonę bei priimti kritiką. Planuoti susitikimus su verslininkais, organizuoti ekskursijas į įmones, pamokų metų daugiau dėmesio skirti praktiniams užsiėmimams, imitaciniams žaidimams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. „Klaipėdos mokslo ir technologijų parkas”, 2008, Verslumo skatinimas
<http://www.kmtp.lt/index.php/verslumo-skatinimas> [žiūrėta 2011-11-08]
2. „Profesinis rengimas ir verslumas“, ekspertų grupės galutinė ataskaita, 2009 m. lapkritis
3. Adamonienė R., Šilingienė V., Lietuvos kaimo gyventojų verslumo ypatuma, KTU.
4. Andrejauskienė V., Verslumo gebėjimų ugdymas, Verslo vadybos fakultetas Vilniaus kolegija
2011
5. Aramavičienė V. Ugdymo samprata Vilniaus universiteto leidykla, 1998
6. Armonas, M. Sampratos: kaip verslumas suprantamas skirtingų grupių. Po skėčiu. Verslumas
jaunimo organizacijose. 2006
7. Bareikienė D., 2011, vpu7.files.wordpress.com/2011/04/verslumas.ppt
8. Bitinas B. Ugdymo filosofija: vadovėlis. Vilnius, 2000
9. Dikšaitis D., Lietuvos aukštųjų mokyklų ir verslo bendradarbiavimas – verslaus jaunimo
ugdymui, Lietuvos studentų sąjunga, Vilniaus miesto ir apskrities verslininkų darbdavių
konfederacija, 2007
10. Dr. R. Janušauskas, Jaunimo verslumo ugdymas, Europos komisijos atstovybė
11. Drucker, P. Innovation and Entrepreneurship, Practice and Principles, Harper & Row, New
York, 1985.
12. Dudaitė J., Žibėnienė G., Verslumo edukologijos studijų programą įgyvendinančių dėstytojų
samprata apie verslumą ir verslumo ugdymą, 2012, 11(1), p. 165–176, ISSN 2029-2775
13. Ekonomika ir verslas (vadovėlis) Lietuvos Junior Achievement. Vilnius, 2001
14. Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija (patvirtinta LR ŠMM 2004-06 02,
įsakymu Nr. ISAK-835).
15. Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos projektas. Vilnius, 2003. 23 p.
16. ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas Atnaujintas atvirasis koordinavimo
metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių,
Briuselis 2009.4.27 KOM(2009) 200
17. Europos Bendrijų Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos
ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui įgyvendinant Bendrijos Lisabonos programą
„Verslumu pagrįsto mąstymo puoselėjimas ugdant ir mokant“. Briuselis, 13.2.2006, KOM
(2006) 33 galutinis http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=50210

18. Europos komisijos jaunimo politikos baltoji knyga 2001-11-21
19. Europos Komisijos pranešimas spaudai, „Verslumo ugdymo pozicija tvirtėja“, 2012 m. balandžio 13 d., Briuselis http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-365_lt.htm [žiūrėta 2012-09-02]
20. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų, Briuselis, 10.11.2005 KOM(2005)548 galutinis 2005/0221(COD)
21. Europos Sąjungos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Judus jaunimas“ – iniciatyva išlaisvinti jaunimo potencialą, kad Europos Sąjungos ekonomikos augimas būtų pažangus, tvarus ir integracinis. Briuselis, 2010 09 15. KOM (2010) 477 galutinis http://ec.europa.eu/education/yom/com_lt.pdf
22. Garalis, A.; Strazdienė, G., Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška, 2006
23. Gegeckienė L., Graikšienė A. Verslumas. Mokomoji knyga. Vilnius : Ciklonas, 2009
24. Gevorgianienė V., Galkienė A., Grincevičienė V. 2008. Verslumo gebėjimų raiška kryptingo ugdymo sąlygomis. Pedagogika 2008: mokslo darbai ISSN 1392-0340
25. Guoga A.: verslas nėra nuodėmė, <http://www.ekonomika.lt/naujiena/a-guoga-verslas-nera-nuodeme-8206.html> [žiūrėta 2012-10-10]
 - a. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_lt.pdf
26. Imitacinės verslo praktinio mokymo įmonės vadovas studentams, Metodinės rekomendacijos, Verslumo ugdymo esmė, tikslai ir uždaviniai <http://im.asu.lt/index.php/turinys?id=77> [žiūrėta 2012-04-14]
27. Jelagaitė A. Lukoševičius V. Mokinių verslumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje : mokytojų požiūris
28. Juozaitienė L. ir Steponkienė J. Verslo ir vadybos įvadas. Šiauliai, 2004
29. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. Kaunas: Judex, 2002
30. Kasmetiniai verslumo tyrimai padeda atskleisti besikeičiančius šalies vidaus bei tarptautinius verslo rinkos rodiklius <http://www.15min.lt/naujiena/pinigai/mokslas-verslui/kasmetiniai-verslumo-tyrimai-padedata-atkleisti-besikeiciancius-salies-vidauss-bei-tarptautinius-verslo-rinkos-rodiklius-626-259767#ixzz2CcKTXDT1> [žiūrėta 2012-10-12]
31. Kirby, D. Entrepreneurship education: can business schools meet the challenge? 2004
32. Kiškis M. Entrepreneurship in Cyberspace: What Do We Know?, 2011

33. Kiškis M., Lunevičiūtė G., Verslumas elektroninėje erdvėje. Metodinė priemonė. Vilnius, MRU 2011.
34. Kiznis M., Projektas „Pilotiniai jaunimo verslumo centrai“: rezultatai ir tęstinumas, 2006 m., Vilnius
35. Komisijos Komunikatas pavasario Europos vaadovų tarybai, „Metas judėti sparčiau“, Naujoji partnerystė vystymosi ir užimtumo labui, Briuselis, 25.1.2006 KOM(2006) 30 galutinis1 dalis
36. Laima Mincienė VERSLUMO INTEGRAVIMAS Į PIRMINĮ PROFESINI RENGIMĄ ISSN 1392-0340. PEDAGOGIKA. 2000.46
37. Lietuviai mažiau verslūs nei kiti europiečiai
http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/redakcijos_akiratis/S-13337/straipsnis?name=S-13337&l=2&p=1 [žiūrėta 2011-11-08]
38. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų (2003m. liepos 4d. Nr.IX -1700)“
39. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, Mokyklų tobulinimo centras, Ekonomikos mokymo programa ir standartai, 2001
40. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. ISAK-2336 „Dėl Bendrosios nacionalinės kompleksinės programos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 7-262),
41. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281, Vilnius
42. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Atskirų tikslinių grupių (jaunimo, moterų) verslumo ugdymo būdų analizė, Kaunas, 2005
43. Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001-2004 metų programa// Valstybės žinios. - 2001, Nr.40- 1404
44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos inovacijų 2010–2020 metų strategijos“. 2010 m. vasario 17 d. Nr. 163. Valstybės žinios, 2010 02 25, Nr. 23-1075.
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos inovacijų 2010-2020 metų strategijos, patvirtintos 2010 m. vasario 17 d. Nr. 163 Vilnius
http://www.mita.lt/uploads/documents/20102020_ino_strategija.pdf [žiūrėta 2012-10-10]
46. Lietuvos švietimo sistema 2009/2010

47. Lisabonos strategija
http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_lt.htm
[žiūrėta 2012-02-10]
48. Lisabonos strategijos vertinimo dokumentas
49. Lydeka, Z. Verslininkas, verslumas ir verslininkystė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, (2). 1996
50. Lydeka, Z. Verslumas ir verslininkystės sėkmė. *Ekonomika*. 2000
51. Meninio ugdymo gairės: kūrybinių gebėjimų stiprinimas 21 amžiuje
<http://unesco.lt/index.php?url=meninis-ugdymas-kurybingumo-skatinimas>) [žiūrėta 2012-09-02]
52. Mikučionis D. Verslumas – įgimtas ar išmoktas?
<http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/daumantas-mikucionis-verslumas-igimtas-ar-ismoktas-500-203982#ixzz2Afse54aP> [žiūrėta 2012-05-19]
53. Mincienė L., Verslumo pradmenų programa// Informacinis leidinys. Vilnius, 2000. Nr.16
54. Misevičius L., Kaip išmatuoti lietuvių verslumą?
<http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/nuomones/kaip-ismatuoti-lietuviu-versluma-18-162169> [žiūrėta 2012-09-02]
55. Nacionalinė jaunimo verslumo skatinimo 2007-2011 m. programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 24 d. nutarimu Nr. 315, 11.2 punktu.
56. Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 2 d. nutarimas Nr. 339, (Žin., 2006, Nr. 112–4273) <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=0DF92A8C-B96F-4F4B-9C2F-368BFB75CC40>
57. Nacionalinė jaunimo verslumo skatinimo programa (2007-2011), parengta Giedriaus Vaidelio, Jaunimo politikos plėtros ir programų įgyvendinimo skyriaus vedėjo
<http://www.npi.lt/site/Failai/6%20Giedrius%20Vaidelis.pdf> [žiūrėta 2012-04-14]
58. Oksana Gelčienė, *Ugdykime verslumą nuo vaikystės*, *Informacinis leidinys* 2007 m. gegužė, nr. 4. Leidinys išleistas pagal Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos remiamą projektą “Verslo paramos sistemos gerinimas Pakruojo rajone”
59. Paulionienė, L. Verslumo ugdymas profesiniame mokyme. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. 2007/13

60. Pedagogų profesinės raidos centras, Verslumo integravimas ugdymo procese
http://www.pprc.lt/ktp/2007/?page=01_projektas.html [žiūrėta 2012-09-02]
61. Poškienė, D. Verslumo ugdymas. Vilnius: Ekonominio švietimo sklaidos centras, 2006.
62. R. Jasinavičius, J. Sokol, Tobulėjimo strategija,
http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/verslo_ideologija/fcontent.html [žiūrėta 2011-11-08]
63. Rajeckas V. Asmenybės raida ir ugdymas. 1995
64. Rakauskas A. „Verslumo dvasia“, <http://www.senukai.lt/verslumas/virselis.asp> 2002 m. [žiūrėta 2012-09-02]
65. Russell S. Sobel, Entrepreneurship <http://www.econlib.org/library/Enc/Entrepreneurship.html>
 [žiūrėta 2011-11-08]
66. S. Barasnevičienė, I. Donielienė, Viduriniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo galimybės šeimoje, 2011
67. S. Vingeliene, ir kiti, Integruojamoji verslumo programa. Vilnius, 2005. 30 p.
<http://www.pedagogika.lt/puslapis/Integruojamuju%20programu%20gaires%202005.pdf>
 [žiūrėta 2012-04-14]
68. Stanelytė A., Verslumą reikia ugdyti, 2012-06-06
http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/svietimas/versluma-reikia-ugdyti-754498/?utm_source=susije&utm_medium=referral&utm_campaign=blokas[žiūrėta 2012-09-02]
69. Strazdienė, G.; Garalis, A. Verslumo kompetencijos ugdymas praktinio mokymo firmoje.
Jaunųjų mokslininkų darbai. 2005
70. Š. Mačiulis Verslumo genas, <http://www.pinigukarta.lt/blog/ekonomika-ekspertai/verslumo-genas> [žiūrėta 2011-11-25]
71. Timmons, J., Spinelli, S. New venture creation: Entrepreneurship for the 21st Century. London: McGraw Hill, 2008
72. Tyrimas: būtina skirti daugiau dėmesio IT ir verslumo gebėjimų ugdymui vidurinėse mokyklose <http://www.balsas.lt/naujiena/700036/tyrimas-butina-skirti-daugiau-demesio-it-ir-verslumo-gebėjimu-ugdymui-vidurinese-mokyklose/1> [žiūrėta 2011-11-25]
73. Verbienė I., Nustatyta Lietuvos vieta verslumo žemėlapyje,
<http://vz.lt/article/2012/5/7/nustatyta-lietuvos-vieta-verslumo-zemelapyje> [žiūrėta 2012-09-02]
74. Verslumas <http://www.verslas.in/terminas/verslumas/> [žiūrėta 2011-11-08]
75. Verslumas jaunimo organizacijose 2006/1(64)

76. Verslumas jaunimo organizacijose, LiJOT biuras, Po skėčiu nr. 64, 2006/1(64)
77. Verslumas sumažintų Lietuvos jaunimo nedarbą, <http://www.ekonomika.lt/naujiena/verslumas-sumazintu-lietuvos-jaunimo-nedarba-21925.html?page=2> [žiūrėta 2012-04-14]
78. Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse metodinės rekomendacijos, Vilnius, 2012
79. Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse metodinės rekomendacijos, Vilnius, 2012
80. Verslumo integravimas ugdymo procese
http://www.pprc.lt/ktp/2007/?page=01_projektas.html [žiūrėta 2012-10-12]
81. Verslumo įgūdžių ugdymo pagrindai http://elinara.ktu.lt/plc/pdf/Verslumo_programa.pdf
[žiūrėta 2011-11-08]
82. Verslumo ugdymas, Ekonominio švietimo sklaidos centras, 2006
<http://www.essc.lt/get.php?f.875> [žiūrėta 2011-11-08]
83. Vijeikis J., Jelagaitė A., Lukoševičius V., Verslumo ugdymo sistemos tobulinimas Lietuvos aukštosiose mokyklose, 2012
84. Zakarevičius P., Župerka A., Entrepreneurship Education of Students in Higher Education Institutions, 60 / 2011
85. Zaleskienė I., Žadeikaitė L., Mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas, 2008,
<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2008/89/zalza99-106.pdf> [žiūrėta 2012-09-02]
86. Žydu verslumo paslaptys <http://mini-investicijos.lt/zydu-verslumo-paslaptys/#.UIbNZWfKZ9M>
[žiūrėta 2012-10-10]
87. Župerka A. Moksleivių verslumo ugdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje. Kaunas 2009,
Vytauto didžiojo universitetas
88. Župerka A. Studentų verslumo ugdymo plėtra Lietuvoje. Daktaro disertacija. Kaunas 2010,
Vytauto didžiojo universitetas.

SANTRAUKA

Čiupailaitė B. Pagrindinės mokyklos mokinių požiūris į jų verslumo ugdymą/ Verslumo edukologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovė Doc. Dr. G. Žibėnienė.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės Politikos fakultetas, 2012, 72p.

Šiame magistro baigiamajame darbe yra aptariamas verslumo ugdymo aktualumas švietimo sistemoje bei atskleidžiamas pagrindinės mokyklos mokinių požiūris į verslumą ir jo ugdymą.

Tyrimo objektas yra pagrindinės mokyklos mokinių požiūris į jų verslumo ugdymą. Darbo tikslas - atskleisti pagrindinės mokyklos mokinių požiūrį į verslumą ir jo ugdymą. Tyrimo metodika apima mokslinių ir metodinių literatūros šaltinių, magistrinio darbo tematika, analizavimą ir apibendrinimą bei anketinės apklausos sudarymą mokiniams.

Teorinėje darbo dalyje aptariama verslumo samprata, verslumo ugdymo turinys, verslaus žmogaus gebėjimai ir asmeninės savybės, Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisiniai dokumentai, strategijos bei įstatymai. Nagrinėjamos bendrosios ugdymo programos, aptariamas verslumo ugdymo integravimas į kitus mokomuosius dalykus bei apžvelgiamas verslumo ugdymas užsienyje.

Atlikus anketinę apklausą, iškelta hipotezė, jog verslumo ugdymas pagrindinėje mokykloje yra nepakankamas, pasitvirtino. Tyrimas parodė, kad verslumo ugdymas pagrindinėje mokykloje yra aktualus, tačiau moksleiviai negauna žinių, kurių tikisi. Ne visi mokiniai yra motyvuoti ugdytis verslumą arba nepakankamai sudominami. Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad daugelis pagrindinės mokyklos mokinių verslumą painioja su verslu, neidentifikuodami verslumo kaip žinių ir įgūdžių. Remiantis gautais rezultatais, verslumo ugdymą derėtų labiau integruoti į kitų mokomųjų dalykų programas bei skirti daugiau dėmesio aktyviems verslumo ugdymo metodams: planuoti susitikimus su verslininkais, organizuoti ekskursijas į įmones, pamokų metų daugiau dėmesio skirti praktiniams užsiėmimams, imitaciniams žaidimams. Tyrimas atskleidė, jog vertėtų sukurti verslumą ugdančią aplinką, skatinančią mokinių iniciatyvumą, kūrybiškumą, ryžtą, norą tobulėti bei tikslų siekimą.

Pagrindiniai žodžiai: verslumas, verslumo ugdymas, verslumo ugdymo turinys.

SUMMARY

Čiupailaitė B. The Attitude of Students of a Basic School Towards Their Entrepreneurship Education/ Educology of Entrepreneurship Master of Arts thesis. Supervisor Doc. Dr. G. Žibėnienė.- Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, 2012, 72p.

This MA thesis discusses the topicality of the entrepreneurship education in the educational system while revealing the attitude of students of a basic school towards entrepreneurship and its education.

The object of research is the attitude of students of the basic school towards their entrepreneurship education. The aim of the paper is to reveal the attitude of students of the basic school towards entrepreneurship and its education. The methodology of the research involves the analysis and summing-up of scientific and methodical literary sources on the topic of the MA thesis and the making of a questionnaire for the students.

The theoretical part of the thesis covers the notion of entrepreneurship, the content of the entrepreneurship education, capabilities and personal qualities of an enterprising person, and the legal documents, strategies and laws of the Republic of Lithuania and the European Union. The common curricula are examined, the integration of the entrepreneurship education into other subjects is discussed and the entrepreneurship education abroad is reviewed.

Upon completion of the questionnaire, the hypothesis that had been put forward that entrepreneurship education at the basic school is insufficient was confirmed. The research revealed that entrepreneurship education at the basic school is topical, but students do not receive the knowledge they expect. Not all students are motivated to seek entrepreneurship education or are not interested enough. After generalising the research results, it became clear that the majority of the students of the basic school confuse entrepreneurship with enterprise without identifying entrepreneurship as knowledge and skills. According to these results, entrepreneur education should be more integrated into other subjects and the active methods of entrepreneur education should be given more attention: planning meetings with entrepreneurs, organising fieldtrips to companies, paying more attention to practical activities and simulation games. The research revealed that an environment, suitable for entrepreneurship education should be created, which would encourage the students' initiative, creativity, resolution, wish for perfection and the pursuit of goals.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurship education, content of the entrepreneurship education.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

ANKETA

Gerbiamas moksleivi,

Mykolo Romerio Universiteto, Socialinės politikos fakulteto magistrantūros studentė rašo baigiamąjį darbą ir atlieka tyrimą tema „Pagrindinės mokyklos mokinių požiūris į jų verslumo ugdymą“. Anketa yra anoniminė, o gauti apklausos duomenys bus naudojami tik šiame moksliniame tyrime. Prašau nuoširdžiai atsakyti į šios anketos klausimus. Pildydami anketą, reikiamus langelius pažymėkite kryželiu. Tai nėra žinių patikrinimas, noriu sužinoti Jūsų nuomonę apie verslumo ugdymą mokyklose. Šio tyrimo tikslas – ištirti mokinių požiūrį, į jų verslumo ugdymą.

1. Jūsų lytis:

- Mot.
- Vyr.

2. Kiek jums metų? (įrašykite)

.....

3. Kas yra verslumas? (Galimi keli variantai).

- sugebėjimas patraukti, suburti žmones bendrai veiklai;
- verslo kūrimas;
- žmogaus požiūris, įgūdžiai ir žinios, kurie leidžia atpažinti galimybę kurti pridėtinę vertę, bei keisti savo gyvenimo kokybę;
- asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t.y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus..

4. Pažymėkite, kokias savybes turite (Galimi keli variantai. Ties pasirinktais parašykite, kur įgijote šių savybių, pvz. : mokykloje, šeimoje, iš draugų, popamokinėje veikloje).

Mokinys	Kur įgijote:
Kūrybingumas	
Savarankiškumas	
Komunikabilumas	
Pasitikėjimas savimi	
Atsakomybė	
Ryžtingumas	
Smalsumas	
Iniciatyvumas	
Sąžiningumas	
Kritiškas mąstymas	
Drąsa	
Kita	

5. Kokias savybes turi turėti verslininkai? (Galimi keli variantai).

- Pasitikėjimas savimi;
- Kritiškas mąstymas;
- Atsakomybė;
- Kūrybingumas;
- Ryžtingumas;
- Komunikabilumas;
- Iniciatyvumas;
- Sąžiningumas;
- Smalsumas;
- Drąsa;
- Savarankiškumas;
- Kita (įrašykite)

6. Kaip manote, kodėl žmonės pradeda savo nuosavą verslą ? (Galimi keli variantai).

- Neranda darbo kokio norėtų;
- Turi puikių idėjų ir nori jas įgyvendinti;
- Nori būti nepriklausomi ir dirbti sau ;
- Nori užsidirbti daugiau pinigų, nei dirbant samdomą darbą..

7. Kokios savybės yra būtinos versliam žmogui? (Galimi keli variantai).

- Sąžiningumas;
- Ryžtas;
- Komunikabilumas;
- Smalsumas;
- Iniciatyvumas;
- Pasitikėjimas savimi;
- Kūrybingumas;
- Drąsa;
- Kritinis mąstymas;
- Atsakomybė;
- Kita (įrašykite)

8. Koks yra verslus žmogus? (Galimi keli variantai).

- Siekiantis įvykdyti patikėtas užduotis;
- Energingas, pasitikintis savimi;
- Prisiimantis atsakomybę;
- Nebijantis rizikuoti;
- Mokantis reikšti savo nuomonę;
- Sugebantis dirbti savarankiškai;
- Pasižymintis ryžtingumu ir kūrybingumu;
- Kita (įrašyti).

9. Kokios verslumo savybės ugdomos pamokų metu?

- Pasitikėjimas savimi;
- Darbo komandoje įgūdžiai;
- Gebėjimas priimti sprendimus;
- Kūrybingumas;
- Gebėjimas planuoti savo veiklą;
- Kita (įrašykite).

10. Pažymėkite verslumo savybes pagal svarbą:

Gebėjimas spręsti problemas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Gebėjimas taupyti	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Gebėjimas priimti sprendimus.	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Atsakingas požiūris į darbą	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Komunikabilumas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Klausymosi gebėjimai	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Organizuotumas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Užsispyrimas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Kūrybingumas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Nebijojimas rizikuoti	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Nuomonės turėjimas ir jos apgynimas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu
Atkaklumas	labai svarbu	svarbu	nesvarbu	visai nesvarbu

11. Kokiose pamokose ugdomas verslumas ? (Galimi keli variantai).

- Kūno kultūra;
- Geografija;
- Istorija;
- Technologijos;
- Užsienio kalba;
- Meninis ugdymas;
- Gamtos mokslai;
- Matematika;
- Ekonomika;
- Kita (įrašykite)

12. Kokiais būdais pamokose ugdomas verslumas? (Galimi keli variantai).

- Grupiniu darbu;
- Diskusijomis;
- „Minčių lietumi“ (pateikti kuo daugiau minčių, atsakymų į užduotą mokytojo klausimą, temą)
- Imitaciniais žaidimais;
- Pratimais;
- Kita (įrašykite)

13. Apie verslumą daugiausiai sužinote: (Galimi keli variantai).

- Kalbėdami su bendraamžiais;
- Klasės valandėlių metu;
- Diskutuodami siaurame rate;
- Aptariate projektinėje veikloje;
- Stebėdami verslininkus;
- Dalyvaudami pamokose;
- Žaisdami verslo imitacinius žaidimus;
- Girdėdami iš žiniasklaidos;
- Kita (įrašykite)

14. Kokių priemonių trūksta mokykloje tam, kad verslumo ugdymas taptų populiariesnis ir įdomesnis ?

Ekskursijų į imones	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta
Garbės lentos versliams mokiniams	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta
Susitikimų su žymiais Lietuvos verslininkais	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta
Prizų steigimo versliams mokiniams	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta
Imitacinių žaidimų	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta
Dalyvavimo parodose	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta
Kita (įrašykite)	labai trūksta	trūksta	netrūksta	visai netrūksta

15. Kas Jus skatina ugdytis verslumą ? (Galimi keli variantai).

- Mokyklos mokytojai;
- Tėvai;
- Noras tobulėti ir savarankiškai mąstyti;
- Galimybė būti lyderiu
- Noras tęsti mokslus ir studijas, susijusias su verslu
- Kita (įrašykite)

16. Pažymėkite priežastis, kurios Jums trukdo ugdytis verslumą:

- Bendraamžiai ir draugai;
- Mokytojų dėmesio stoka verslumo ugdymui;
- Mano iniciatyvos nebuvimas;
- Kita (įrašykite)

17. Verslumas man reikalingas: (Galimi keli variantai).

- Projektinėje veikloje mokykloje;
- Siekiant sėkmingai įsidarbinti;
- Norint užsidirbti pinigų;
- Ateityje siekiant įkurti verslą;
- Atlikti darbą, kaip įmanoma geriau;
- Kita (įrašykite).

Pildymo data: 2012 __ m. __ d.

Ačiū už Jūsų laiką ir atsakymus.